

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПРАВА
ТА ЕКОНОМІКИ
В ІННОВАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Збірник наукових праць
за матеріалами Інтернет-конференції
м. Харків, 26 лютого 2019 року

**СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ
ПРАВА И ЭКОНОМИКИ
В ИННОВАЦИОННОМ ОБЩЕСТВЕ**

Сборник научных трудов
по материалам Интернет-конференции
г. Харьков, 26 февраля 2019 года

*Рекомендовано до публікації Вченою радою
Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України
(протокол № 2 від 28 лютого 2019 р.)*

Редакційна колегія:

С. В. Глібко – кандидат юридичних наук, доцент;
А. М. Любич – кандидат юридичних наук;
О. О. Дмитрик – доктор юридичних наук, професор.

Рецензенти:

О. В. Рожнов – кандидат юридичних наук, доцент;
Ю. А. Холод – кандидат юридичних наук, доцент.

Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві :
зб. наук. пр. за матеріалами Інтернет-конференції (м. Харків, 26 лютого 2019 року)
/ редкол. С. В. Глібко, А. М. Любич, О. О. Дмитрик. Харків, НДІ ПЗІР НАПрН
України, 2019. 154 с.

ISBN

У збірнику подаються тези доповідей і повідомлень науковців і викладачів наукових та освітніх закладів, практичних працівників, а також студентів на Інтернет-конференції «Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві», яку було проведено Національною академією правових наук України, Науково-дослідним інститутом правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України 26 лютого 2019 року у м. Харкові.

Інтернет-конференція проводилась з метою обміну практичними і теоретичними напрацюваннями й підготовки рекомендацій учасників щодо удосконалення діючого законодавства у сфері розвитку економіки та права в інноваційному суспільстві.

Збірник буде цікавим для науковців, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві України.

Друкується в авторській редакції

Відповідальні за випуск: І. М. Курашова, Д. О. Черняєва
Адреса редакційної колегії: 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України
Тел.: (057) 700-06-64
E-mail: ndipzir@gmail.com
Сайт: ndipzir.org.ua

ЗМІСТ

Андрощук Г. О. Технології штучного інтелекту: тенденції розвитку	6
Анісімова Г. В. Оцінка впливу на довкілля як складова нормативно-інституційного забезпечення господарської діяльності в інноваційному суспільстві	13
Бабіч-Касьяненко К. В., Котова Л. В. Щодо регулювання у сфері зайнятості осіб з інвалідністю у Луганському регіоні	18
Борисов І. В. Малі підприємства як організаційні форми інноваційної діяльності	23
Вашенко В. В. Право на освіту: проблема кваліфікації	28
Внукова Н. М. Використання спеціального виду кредитування (овердрафту) для спрощення доступу до фінансування підприємництва	31
Глібко С. В., Подрез-Ряполова І. В. Формування регіональної інноваційної системи у сучасних умовах	36
Давіденко О.А. Правові засади здійснення міжнародних розрахунків відповідно до стандартів Базельського комітету	39
Іванова К. Ю. До проблем правового регулювання інноваційної сфери	43
Кечеджі О. Б. Система адміністративних судів в Україні як результат реформи судоустрою: сучасні реалії	47
Клімова Г. П. Роль дослідницьких університетів у формуванні національної інноваційної системи	52
Ковбатиюк М. В., Кузьменко О. М. Вплив міжнародного руху капіталу на економічний розвиток України	57
Кохан В. П. Звернення за електронними послугами як альтернатива отримання адміністративних послуг	61

Кролевецький К. І. До питання визначення суб'єктного складу ринку оптової торгівлі (постановка питання)	65
Kurashova I. Control as a self-regulatory tool of the construction industry (problem setting)	69
Лядов А. Г. Щодо питання законодавчого визначення поняття «валютні цінності»	73
Любич А. М., Савчук О. О. Правові проблеми, що виникають при передаванні земельних ділянок для проведення геолого-розвідувальних робіт шляхом буріння свердловин	77
Малойван В. В. Краудфандинг як нове явище правової дійсності	82
Матвєєва А. В. Основні тенденції правового забезпечення розвитку ринку банківських послуг в Україні.	85
Морозова А. О. Адміністративно-правове забезпечення соціального захисту працівників Національної поліції України в умовах реформи органів внутрішніх сил.	90
Ніколенко М. О. До питання правового регулювання корпоративних договорів в Україні.	94
Павленко Ж. О., Водорєзова С. Р. Штучна компетентність VS природня: правове регулювання	100
Пономаренко В. О. «Електронний суд»: недоліки та переваги	105
Семенова М. В. Забезпечення відкритого доступу до інформації про суб'єктів туристичного ринку	110
Strizhkova A. Open innovation as trend in terms of digitalisation	114
Татаренко Г. В., Алієва К., Татаренко Д. Особливості загального правового статусу жінок за міжнародним законодавством у період збройних конфліктів	118

Татаренко Г. В., Степанова Г., Татаренко І. Міжнародно-правові інструментарії захисту освітніх закладів у військових цілях під час збройного конфлікту.	123
Ханова Н. О. Колізійність норм податкового законодавства як підстава застосування розсуду	128
Шаптала Є. Ю. Податкові відносини як сфера застосування правових стимулів: загальна характеристика	132
Шовкопляс Г. М. Повноваження національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України щодо встановлення ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку.	138
Щеглаков І. Е. Деякі питання діяльності адміністративних комісій як суб'єкту розгляду справ про адміністративні правопорушення	143
Ярошенко О. М. Правові наслідки необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу	146
Черняєва Д. О. До проблеми організації інноваційного законодавства України	150

ТЕХНОЛОГІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Андрощук Геннадій Олександрович,

*гол. наук. спів. НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
к.е.н., доцент*

Робота присвячена дослідженню тенденцій розвитку технологій штучного інтелекту, Зокрема, проведено аналіз сучасного потенціалу зарубіжних країн у проведенні розробок та вишукувань та проблеми правового регулювання у даній сфері.

Ключові слова: штучний інтелект, технології, розвиток технологій штучного інтелекту.

За визначенням Вікіпедії, штучний інтелект (ШІ) (англ. Artificial intelligence) – розділ комп'ютерної лінгвістики та інформатики, що опікується формалізацією проблем та завдань, які подібні до дій, що виконує людина. Це поняття ввів у 1956 р. професор Дартмутського коледжу Джон МакКарті, який цікавився, чи можна навчити машину, як і дитину – абстрактним поняттям, використовувати мову і самостійно вдосконалюватись методом спроб і помилок. Зі ШІ ми стикаємось кожного дня. Це голосовий пошук – Siri і Alexa, які доступні на iOS, Android і Windows, відеоігри – персонажі, яких можуть передбачувати поводитись для гравця, автономні авто які можуть самі аналізувати ситуацію на дорозі і діяти, онлайн підтримка клієнтів на сайтах, рекомендації товарів, які вас можуть зацікавити, що створюється внаслідок аналізу відвідуваних вами Інтернет-сторінок. На новинних порталах роботи створюють фінансові звіти, спортивні репортажі і замітки тощо.

Економічний ефект технологій ШІ. Аналітики міжнародного консалтингового агентства PwC вважають, що у найближче десятиліття ШІ стане головною ринковою тенденцією та кращим бізнес-інструментом. Згідно з останнім звітом, внесок інтелектуальних технологій у глобальний світовий ВВП оцінюється у 15,7 трлн. дол. За прогнозами експертів, саме завдяки ШІ до 2030 р. цей показник

виросе ще на 14 %. На збільшення продуктивності припаде до 7 трлн. дол., а на зростання споживання – понад 9 трлн.дол. У чому полягає економічний ефект технологій ШІ.? Перш за все, на зростання прибутку від впровадження та споживання інновацій вплинуть такі ключові процеси: збільшення продуктивності за рахунок повсюдної автоматизації базових бізнес-процесів (включаючи використання роботів і автономних транспортних систем); посилення вже існуючих на ринку робочих ресурсів за допомогою ШІ (так званий «універсальний штучний інтелект», спрямований на допомогу та розширення можливостей людини); збільшення попиту на ряд продуктів і послуг за рахунок їх персоналізації й індивідуального підходу до кожного клієнта за допомогою використання ШІ-асистентів і аналітичних програм. На думку PwC, у найближчі 5–10 років лідером з успішної експлуатації та адаптації технологій ШІ виступить Китай. Передбачається, що до 2030 року його ВВП може виявитися ще на 26 % вище середнього світового показника. Істотним потенціалом володіє і Північна Америка, яка, швидше за все, покаже близько 14 % додатково до ВВП. Західна Європа поки що відстає. Але зростання інтересу до інноваційних розробок європейців з боку світових інвесторів в останні роки дає перспективу на розростання тенденції масового застосування ШІ у базових галузях. Попри багато існуючих і перевічених на практиці розробок у сфері ШІ, експерти називають рівень його розвитку «зародковим». Це хороший стимул для розвинених країн і перспектива для країн, що розвиваються, й економічно відсталих держав: вони можуть здійснити ривок і наздогнати більш успішних суперників. При цьому, найбільшу користь від технологій ШІ, за даними аналітиків, отримають сфери фінансових послуг, роздрібною торгівлі та медицини. Тут очікують найбільш відчутне зростання інноваційного впливу, підвищення ефективності та продуктивності, а також помітне поліпшення якості послуг і цільового споживання.

Дослідження ВОІВ - WIPO Technology Trends 2019 Artificial Intelligence. У дослідженні ВОІВ [1] наводяться документальні підтвердження, що за останній час різко збільшилася кількість винаходів на основі ШІ. Лідерами за кількістю таких винаходів є американ-

ські компанії IBM та Microsoft. Це зростання пояснюється тим, що за останні роки ШІ перетворився з теоретичної концепції в реальний продукт, який завойовує світовий ринок. Перша доповідь з серії публікацій ВОІВ «Тенденції розвитку технологій» надає визначення та оцінку інноваціям у галузі ШІ, спираючись на більше ніж 340 тис. патентних заявок, пов'язаних з цією технологією (більшість з яких були опубліковані після 2013 р.) та 1,6 млн наукових статей, опублікованих з моменту першої появи ШІ у 50-х роках минулого століття.

У процесі дослідження були встановлені такі факти [1]: З моменту появи ШІ у 50-х роках минулого століття винахідники й дослідники подали заявки майже на 340 тис. винаходів на основі ШІ (станом на кінець 2016 р.) та опублікували понад 1,6 млн наукових статей. Темпи патентування винаходів на основі ШІ стрімко зростають: більше половини виявлених у процесі дослідження винаходів були опубліковані після 2013 р. 26 з 30 провідних заявників на отримання патентів на розробки в галузі ШІ – це компанії, а інші 4 – університети або державні науково-дослідні організації. Компанія із США International Business Machines Corp. (IBM) станом на кінець 2016 р. мала найбільший портфель патентних заявок на ШІ-технології, що налічує 8290 винаходів. За нею слідувала інша компанія із США Microsoft Corp., в активі якої 5930 винаходів. Першу п'ятірку заявників замикає японська компанія Toshiba Corp. (5223), а також Samsung Group з Республіки Корея (5102) та NEC Group з Японії (4406). Три з чотирьох академічних структур, представлених у списку 30 провідних заявників, є китайськими організаціями. Китайська академія наук займає 17-е місце та має більше ніж 2,5 тис. родин патентів-аналогів. Якщо говорити про академічні структури, то 17 з 20 наукових організацій, що є лідерами за темпами патентування розробок у галузі ШІ – це китайські суб'єкти. На частку Китаю припадає 10 з 20 перших місць за кількістю наукових публікацій, присвячених ШІ.

Методи ШІ. Машинне навчання та нейронні мережі повністю змінили галузь машинного перекладу. Це основний метод, що розкривається в патентних документах. Він вказаний у більше ніж третині всіх виявлених у процесі дослідження винаходів. Кількість

патентних заявок на технологію машинного навчання, зокрема методів, що використовуються службами підсадки пасажирів для мінімального відхилення від маршруту, збільшилася з 9567 у 2013 р. до 20195 у 2016 р. Отже, загальні темпи зростання склали 111 %, а середньорічний приріст – близько 28%. Глибоке навчання як метод машинного навчання докорінно змінив ШІ (до нього належать системи розпізнавання мови) та є методом, що найбільш активно розвивається. Кількість відповідних патентних заявок зросла майже у 20 разів, з 118 у 2013 р. до 2399 у 2016 р. Таким чином, середньорічний приріст склав 175 %. Для порівняння, кількість патентних заявок на будь-які інші технології за той же період зросла лише на 33%, що становить 10 % середньорічного приросту.

Галузі застосування ШІ. Комп'ютерний зір, що включає технологію розпізнавання зображень та має найважливіше значення для функціонування автопілотних автомобілів, є найпоширенішою галуззю застосування ШІ, що згадується у 49% усіх патентів на технології ШІ. Збільшилося кількість патентних заявок на використання ШІ у робототехніці: з 622 у 2013 р. до 2272 у 2016 р. Загальні темпи зростання склали 265 %, а середньорічний приріст – 55 %. Кількість патентних заявок у галузі методів управління, які дозволяють управляти роботою таких пристроїв як маніпулятори, зросла з 193 у 2013 р. до 698 у 2016 р., що становить зростання на 262 %. Середньорічний приріст – 55 %.

ШІ у виробничих секторах. Сектор транспортування, включаючи автономні транспортні засоби, є одним із секторів, які мають найвищі темпи зростання в галузі застосування ШІ. З 2016 р. на його частку припадало 8764 заявки, що на 134 % більше ніж у 2013 р. (738). Середньорічний приріст склав 33 % (19 % всіх виявлених патентних документів за 2013–2016 рр. стосувалися сектору транспортування). ШІ має важливе значення для вдосконалення мереж у галузі телекомунікацій. У 2016 р. в цьому секторі було подано 6684 заявки, що на 84 % більше ніж у 2013 р. (3625). Середньорічний приріст склав 23 % (15 % всіх виявлених патентних документів за 2013–2016 рр. стосувалися сектору телекомунікацій). У секторі медицини та науки про життя, де ШІ може застосовуватися в роботохірургії

та персоналізованій медицині, кількість заявок у 2016 р. зросла до 4112, що на 40 % більше ніж у 2013 р. (2942). Середньорічний приріст склав 12 % (11 % всіх виявлених патентних документів за 2013–2016 рр. стосувалися сектору медицини та науки про життя). У секторі персональних пристроїв, обчислювальної техніки та людино-комп'ютерної взаємодії кількість заявок у 2016 р. досягла 3977, що на 36 % більше ніж у 2013 р. (2915). Середньорічний приріст склав 11 % (11 % всіх виявлених патентних документів за 2013–2016 рр. стосувалися сфери персональних пристроїв, обчислювальної техніки та людино-комп'ютерної взаємодії). ШІ інтегрований в багато технологій, що використовуються у смартфонах, у т. ч. в технологію віртуального помічника і камери, що розпізнають риси обличчя для оптимальної портретної фотозйомки [1].

Стан розвитку ШІ в Україні. Компанія Deep Knowledge Analytics склала рейтинг Artificial Intelligence Industry in Eastern Europe 2018 за кількістю компаній, що працюють у сфері ШІ [2]. Україна входить до трійки лідерів серед країн Східної Європи (1-е місце посіла Росія – 133 компаній, 2-е – Польща – 110 компаній, в Україні працює 57 компаній в галузі ШІ). Наша країна налічує 26 аутсорсинг-компаній, а у світі їх лише 226. Згідно з даними ресурсу LinkedIn, в країні понад 2 тис компаній-розробників у сфері ШІ. Більша частка розробок відведена на програмне забезпечення, інформаційні технології, чатботи та віртуальні асистенти, розважальні продукти тощо.

Проблемами ШІ в Україні активно займаються Інститут кібернетики ім. В.М. Глушкова, Інститут проблем штучного інтелекту НАН України, Харківський національний університет радіоелектроніки (кафедра штучного інтелекту) та інші наукові установи. Багато наукових розробок учених Інституту проблем ШІ НАН України належать до пріоритетних напрямів, вони виконуються, зокрема, в межах цільової НТП НАН України «Дослідження і розробки з проблем підвищення обороноздатності і безпеки держави». Для потреб оборонної сфери створені: комп'ютерні системи, здатні знищувати безпілотні літальні апарати; спеціальні шоломи для корекції психофізіологічного стану людини після стресової ситуації (в т. ч. в бойових

умовах); довгострокова вогнева точка, обладнана інтелектуальною системою для автоматичної ідентифікації та (за потреби) ліквідації рухомих об'єктів [3].

Соціальний аспект. У 2018 р. Інститут Горшеніна спільно з компанією Everest провів дослідження «Штучний інтелект: український вимір», у якому взяло участь 1000 респондентів віком від 16 до 65 років [4]. 84,7 % українців чули термін «штучний інтелект». На питання, чи відчуваєте ви вплив технологій ШІ на ваше життя вже сьогодні, 74,1 % відповіли «так» і «скоріше так». 80,2 % опитаних вважають, що ефект ШІ на наше суспільство є позитивним. У 22,8 % людей поява ШІ викликає страх і тривогу. 53,9 % – зацікавленість. 20,1 % вважають, що ШІ – це загроза для людства. Соціологічне опитування чітко показує, що українці не просто зацікавлені в інноваціях – вони готові до конкретних дій з боку держави на їх повсюдне впровадження. Від того, якими будуть ці дії, безпосередньо залежить рішення багатьох ключових проблем у сферах освіти, економіки, медицини, бізнесу, науки та суспільства загалом.

Проблеми правового регулювання. З технологічним розвитком ШІ загострилися питання правового регулювання. Найбільш практичні заходи в цій сфері, вживаються в Європейському Союзі. Європейський Парламент ухвалив Резолюцію 2015/2103(INL) щодо цивільно-правового регулювання робототехніки з рекомендаціями для Європейської Комісії (англ. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)) [5]. Аналіз змісту документу, дозволяє виділити кілька основних блоків питань. Це, зокрема: основні суспільні, економічні, етичні та правові проблеми та виклики, які необхідно врегулювати у зв'язку із розвитком робототехніки та ШІ; питання регулювання розробки та використання робототехніки на сучасному етапі; вимоги щодо стандартизації при розробці відповідних технологій; питання контролю за прийняттям рішень при використанні технологій робототехніки та ШІ; створення інституціалізованої системи контролю в сфері робототехніки та ШІ; питання цивільно-правової відповідальності у зв'язку з розробкою та використанням робототехніки та ШІ; забезпечення захисту пер-

сональних даних при використанні цих технологій. Підсумовуючи, варто зазначити, що ця Резолюція є одним з перших реальних кроків на шляху до законодавчого закріплення стандартів розробки та використання ШІ. Попри те, що вона має рекомендаційний характер її положення дають можливість сформулювати уявлення про те, що буде лежати в основі норм, що регламентуватимуть відповідну діяльність в найближчій перспективі. Наступним важливим кроком є закріплення цих аспектів на законодавчому рівні, як це зараз роблять на Заході, де давно є розуміння прямого впливу інновацій на загальні показники розвитку держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. WIPO Technology Trends 2019 Artificial Intelligence. URL: goo.gl/QsGeu4.
2. Стас Юрасов Искусственный интеллект в Восточной Европе: Украина 2 в лидерах. URL: <https://tech.liga.net/technology/article/iskusstvennyy-intellekt-i-ukraina-kak-nas-vidyat-iz-londona>.
3. Дослідження штучного інтелекту в Україні: здобутки та перспективи. URL: http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/artificial_intelligence_Shevchenko_TV_interview.pdf
4. Каждый пятый украинец считает: искусственный интеллект – угроза. URL: <https://tech.liga.net/technology/novosti/kajdyy-pyatyy-ukrainets-schitaet-iskusstvennyy-intellekt---ugroza>.
5. Андрощук Г.О. Право роботів. *Інтелектуальна власність в Україні*. 2017. № 11. С. 73–74.

ОЦІНКА ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ ЯК СКЛАДОВА НОРМАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІННОВАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анісімова Ганна Валеріївна,

к. ю. н., доцент,

доцент кафедри екологічного права,

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,

заст. директора з наукової роботи

НДІ ПЗІР НАПрН України

Робота присвячена вивченню оцінки впливу на довкілля як складова нормативно-інституційного забезпечення господарської діяльності в інноваційному суспільстві. Автором проаналізовано чинну нормативно-правову базу, що регулює дане питання та надано відповідні пропозиції для удосконалення діючого законодавства у цій сфері.

Ключові слова: оцінка впливу на довкілля, інноваційне суспільство, довкілля, нормативно-інституційне забезпечення господарської діяльності

Зараз особливої актуальності набувають питання правового й організаційного забезпечення органами державної влади і місцевого самоврядування оцінки впливу господарської діяльності, проведення якої може мати значний вплив на довкілля, життя і здоров'я людей з урахуванням державних, громадських і приватних інтересів. Беручи до уваги приписи нещодавно прийнятих законів України «Про оцінку впливу на довкілля», «Про стратегічну екологічну оцінку», можна стверджувати, що існує потреба у створенні нових науково-теоретичних і практичних моделей правового регулювання екологічних, земельних, аграрних, цивільних, господарських та інших правовідносин, а запровадження такого інституту, як оцінка впливу на довкілля (далі – ОВД) стане одним із важливих кроків до повноцінної імплементації Орхуської та Еспо конвенцій, Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-

членами, з іншої сторони, а саме дозволить використовувати європейські підходи до забезпечення вимог екологічної безпеки в нашій державі. Безумовно, ОВД є невід'ємним елементом організаційно-правового механізму реалізації конституційного обов'язку України щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу (ст. 16 Конституції України), а також провідною функцією екологічного управління.

Так, ОВД в Законі України «Про оцінку впливу на довкілля» визначається як процедура, що передбачає: (1) підготовку суб'єктом господарювання звіту з оцінки впливу на довкілля відповідно до статей 5, 6 і 14 цього Закону; (2) проведення згідно зі статтями 7, 8 і 14 цього Закону громадського обговорення; (3) аналіз уповноваженим органом відповідно до статті 9 цього Закону інформації, наданої у звіті з оцінки впливу на довкілля, будь-якої додаткової інформації, яку надає суб'єкт господарювання, а також інформації, отриманої від громадськості під час громадського обговорення, під час здійснення процедури оцінки транскордонного впливу, іншої інформації; (4) надання уповноваженим органом мотивованого висновку з оцінки впливу на довкілля, що враховує результати аналізу; (5) врахування висновку з оцінки впливу на довкілля у рішенні про провадження планованої діяльності відповідно до статті 11 цього Закону (ст. 2).

Головне при проведенні оцінки впливу на довкілля – передбачити наслідки, екологічні ризики планової діяльності для довкілля, у тому числі наслідки і загрози безпечності життєдіяльності людей та їх здоров'ю, флорі, фауні, біорізноманіттю, ґрунту, повітрю, воді, клімату, ландшафту, природним територіям та об'єктам, історичним пам'яткам та іншим матеріальним об'єктам, чи сукупності цих факторів, а також наслідки для об'єктів культурної спадщини чи соціально-економічних умов, які є результатом зміни цих факторів. Дотримання європейських стандартів при ОВД дає можливість відстоювати інтереси територіальних громад і населення й забезпечити юридичну регламентацію екологічних аспектів планової та здійснюваної господарської та іншої діяльності.

Варто зауважити, що позитивним є фіксація в Законі положень: (а) в яких закріплюється перелік видів діяльності й об'єктів, що підлягають обов'язковій оцінці, їх категоризація, (б) щодо можливості формулювання органами державної влади, які проводять оцінку впливу на довкілля, у своєму висновку умов здійснення відповідної діяльності, що мінімізують негативний вплив, (в) створення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля [1] як інтернет-послуги, надання якої мінімізує або взагалі виключає контакт підприємця з чиновниками, що зменшує ризик корупції. Важливим є те, що матеріали і документи, необхідні для підготовки і проведення оцінки впливу на довкілля, завдяки розміщенню на інтернет-ресурсі веб-порталу Мінприроди стають загальнодоступними. Всі документи щодо ОВД автоматично формуються системою в реєстраційну справу, яка зберігається у Реєстрі, і до неї забезпечується вільний доступ протягом 5 років.

Не можна не зупинитися ще на одному моменті. Так, порядком проведення ОВД передбачено громадські слухання [2], які проходять за прозорою, незалежною, об'єктивною, неупередженою і законодавчо визначеною процедурою, однак основним при цьому є те, що організатором проведення цих слухань виступає не власник проекту чи територіальна громада, він визначається уповноваженим центральним або уповноваженим територіальним органом один раз на рік на конкурсній основі за договором з урахуванням вимог Закону України «Про публічні закупівлі». У разі проведення уповноваженим центральним органом або уповноваженим територіальним органом громадських слухань самостійно відповідний орган виконує всі функції, передбачені цим Порядком для організатора громадських слухань. Зауважимо, що згідно з приписами організатором громадських слухань може бути юридична особа або фізична особа-підприємець, яка має досвід у сфері охорони довкілля не менше двох років та людські і технічні ресурси, необхідні для забезпечення проведення громадських слухань у відповідному регіоні або регіонах (пп. 4–6 зазначеної постанови Кабінету Міністрів) за відсутності конфлікту інтересів.

До сказаного додамо, що суттєвим недоліком була відсутність упродовж півроку нормативно-правового акта щодо визначення

«Розміру плати за проведення громадського обговорення в процесі здійснення оцінку впливу на довкілля», який мав бути розроблений відповідно до пункту 15 Порядку передачі документації для надання висновку з оцінки впливу на довкілля та фінансування оцінки впливу на довкілля, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 р. № 1026, та Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21.01.2015 р. № 32, прийнятого наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 30.05.2018 р. № 182 [4]. Щоправда, прийняття наказу Мінприроди від 02.08.2018 р. № 286 лише в серпні пов'язано також із узгодженням примірної форми договору на проведення громадського обговорення в процесі здійснення оцінки впливу на довкілля [3], якою визначається порядок здійснення оплати за проведення громадського обговорення. Із зазначеного випливає, що суб'єкти господарювання (замовники планової діяльності), які з 18 червня 2018 року подали до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля звіти з оцінки впливу на довкілля й оголошення про початок громадського обговорення звіту, зобов'язані подати до Мінприроди документ, який підтверджує внесення плати за проведення громадського обговорення. У свою чергу, зараз оплата здійснюється в триденний строк після отримання замовником відповідного рахунку і укладення договору із зазначенням розміру плати, яка зараховується до відповідних спеціальних фондів державного бюджету в разі здійснення оцінки впливу на довкілля уповноваженим центральним органом.

Незважаючи на зусилля як влади, так і громадськості, невирішеними досі залишаються питання співвідношення ОВД із існуючими видами експертиз – санітарно-гігієнічною, ГМО, містобудівною, інвестиційною тощо. Крім того, суперечливими й недоведеними є визначені в Законі кількісні показники діяльності, за умови досягнення яких вона підлягає оцінці впливів за встановленою процедурою. Більш того, відсутні істотні відмінності в рівні екологічного ризику між, наприклад, операціями у сфері поводження з побутовими та іншими відходами (оброблення, перероблення, утилізація, видалення, знешкодження та захоронення). Зокрема, за абз. 2 п. 8 ч. 2 ст. 3, п. 21

ч. 2 ст. 3 Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» оцінці підлягають операції з обсягом 100 тонн або більше на добу, а з обсягом 99,4 тонн – ні, теж саме стосується й п. 16 ч. 2 ст. 3 цього ж Закону, в якому йдеться про потужності для зберігання нафти, нафтохімічної або хімічної продукції місткістю 200 тисяч тонн або більше, та ін. Вважаємо, що в Законі необхідно також передбачити процедуру оскарження рішень, прийнятих за результатами процедури ОВД.

Підсумовуючи, додамо, що законодавча база щодо міжгалузевих правового інституту оцінки впливу на довкілля ще буде вдосконалюватися і формуватися. Крім того, задля запобігання господарській діяльності, яка негативно впливає на стан довкілля, варто якнайшвидше узгодити також і галузеві нормативно-правові акти (у сфері екологічного, земельного, аграрного, господарського, цивільного, адміністративного, енергетичного та ін.), бо оцінка впливу на довкілля в умовах сьогодення стає провідним складником нормативно-інституційного забезпечення господарської діяльності в інноваційному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Порядку передачі документації для надання висновку з оцінки впливу на довкілля та фінансування оцінки впливу на довкілля та Порядку ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля: постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 р. № 1026. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1026-2017-%D0%BF>.

2. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля: постанова Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 р. № 989. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/989-2017-%D0%BF>.

3. Примірні форми договору на проведення громадського обговорення в процесі здійснення оцінки впливу на довкілля: наказ Мінприроди від 02.08.2018 р. № 286. URL: <https://menr.gov.ua/content/ocinka-vplivu-na-dovkillya-ediniy-reestr.html>.

4. Розміру плати за проведення громадського обговорення в процесі здійснення оцінки впливу на довкілля: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 30.05.2018 р. № 182. URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/minprirodi-ukrajini/nakaz-vid-30052018-182-prozatverdjenya-358545.html>.

ЩОДО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ У ЛУГАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Бабіч-Касьяненко Крістіна Вікторівна,
*аспірант кафедри правознавства
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Котова Любов Вячеславна,
*к.ю.н., доцент кафедри правознавства
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Робота присвячена вивченню питань регулювання у сфері зайнятості осіб з інвалідністю у луганському регіоні. Авторами наведено статистичні дані щодо трудової зайнятості інклюзивних осіб, запропоновано концептуальний документ, за допомогою якого можуть бути покращені механізми працевлаштування інвалідів.

Ключові слова: інклюзивні особи, інваліди, працевлаштування інклюзивних осіб

У сучасних економічних умовах є вкрай необхідним здійснення глибоких перетворень у сфері зайнятості різних категорій населення, насамперед соціально вразливих, і розроблення нових підходів щодо регулювання та посилення захищеності громадян. У цих складних умовах важливе місце займають проблеми зайнятості осіб з інвалідністю, які надзвичайно актуальні як для України в цілому, так і для Луганської області, зокрема, адже область на теперішній час потребує неабиякої уваги та допомоги державної влади з огляду на збройну агресію Російської Федерації, яка триває протягом 2014–2019 р., та безпосередню близькість нашого регіону до зони проведення ООС.

Аналіз доступної інформації показує, що протягом останніх 20 років на тлі збільшення чисельності осіб з інвалідністю відбувається зниження їх трудової зайнятості. Кількість осіб з інвалідністю що-

річно збільшується приблизно на 8–9 % [2]. В Україні при загальній чисельності постійного населення 42 584 542 осіб (станом на 01.01.2017 р. без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя) чисельність осіб з інвалідністю становила 2 603 319 (у тому числі: 240 591 осіб з інвалідністю I групи, 900 478 – II групи, 1 306 151 – III групи та 156 099 дітей з інвалідністю) [5]. Таким чином, чисельність осіб з інвалідністю сягає показника в 6,11 % від загальної чисельності населення країни. При цьому, за зазначеною вище інформацією станом на 01.01.2017р. кількість осіб з інвалідністю в Луганській області становить 51 970, із них I групи – 4 920, II групи – 18 847, III групи – 26 022, крім цього діти з інвалідністю до 18 років становлять 2 181 осіб [3]. У Луганському обласному центрі зайнятості станом на 01.12.2017 р. перебуває 667 осіб з інвалідністю, що складає 25 % від загальної кількості людей з особливими потребами, з них за 11 місяців 2017 р.: 43 % працевлаштовані, 10 осіб – зайняли пільгові робочі місця, 76 осіб – пройшли перенавчання, 73 особи – брали участь у громадських роботах [4].

Наведені дані свідчать про зростання безробіття серед працездатних осіб з інвалідністю і про те, що збільшення кількості зайнятих осіб з обмеженими фізичними можливостями не пов'язано з тим, що стало більше осіб, які повністю втратили працездатність. Основними причинами низької працевлаштованості зазначеної категорії осіб на ринку праці, на нашу думку, є ігнорування роботодавцями потреб осіб з фізичними особливостями у створенні спеціального робочого місця та безвідповідальне ставлення до виконання трудового законодавства; кризовий економічний стан самих підприємств в умовах ситуації, яка відбувається на Сході країни та відображається на інших регіонах; відсутність альтернативних форм вирішення питання щодо виконання доведеного нормативу робочих місць на законодавчому рівні.

В умовах економічної незацікавленості роботодавців у прийнятті на роботу осіб з інвалідністю, низької якості і неконкурентоспроможності їх робочої сили, неможливості працевлаштування осіб з інвалідністю при вимушеному звільненні кваліфікованих працівників внаслідок спаду виробництва, загострення кон'юнктури ринку

праці, а також труднощів у створенні спеціалізованих робочих місць на деяких підприємствах з огляду на специфіку технології виробництва чи скрутний економічний стан існує необхідність розроблення та впровадження більш чіткого механізму правового регулювання, яке має на меті вдосконалення процедури працевлаштування осіб з інвалідністю – Концепції сприяння зайнятості осіб з інвалідністю (надалі – Концепція), зокрема у Луганській області, як прикладу та основи для інших регіонів країни.

Концептуальний документ, засновуючись на Конституції України, відповідно до якої в Україні визнається і діє принцип верховенства права, керуючись положеннями Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Європейською соціальною хартією (переглянутою), Законами України «Про зайнятість населення», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», має враховувати сучасний стан працевлаштування осіб з інвалідністю у Луганській області; причини, процеси та чинники, які впливають на трудову активність осіб з обмеженими фізичними можливостями; перспективи можливостей і обмежень (наслідків) у сприянні зайнятості осіб з інвалідністю у Луганській області зокрема.

Запропонований нами концептуальний документ містить положення, що змінюють і вдосконалюють раніше передбачені нормативно-правовими актами обов'язки для суб'єктів господарювання усіх форм власності у Луганській області щодо виконання нормативу працевлаштування осіб з інвалідністю; щодо взаємодії, співпраці з органами місцевого самоврядування, з медико-соціальними експертними комісіями та міськими (районними) центрами зайнятості у Луганській області, Луганським обласним відділенням Фонду соціального захисту інвалідів, Фондом соціального страхування України у Луганській області, громадськими об'єднаннями осіб з інвалідністю, які покликані на виконання правових норм регулювання працевлаштування та зайнятості осіб з інвалідністю.

Метою Концепції є сприяння розвитку повної й ефективної зайнятості осіб з інвалідністю в Луганській області. Зазначений напрямок розглядається нами як: 1) система стандартів, що визначає

зміст права на гідну працю, сутність розвитку трудової активності осіб з інвалідністю та основну умову реалізації ними цього права; 2) обізнаність регіону щодо реалізації прав людини з особливими потребами, толерантного ставлення до осіб з інвалідністю; 3) розуміння ролі та взаємодії міських центрів зайнятості в Луганській області з партнерськими організаціями щодо забезпечення потреб осіб з інвалідністю у Луганській області у робочих місцях; а також 4) стандартів доступу до інклюзивної професійно-технічної та вищої освіти для осіб з інвалідністю як бази для вільної конкурентної спроможності на ринку праці та професійної реабілітації.

Вважаємо, основними завданнями документу є: розвиток трудової активності, ефективна зайнятість та самореалізація осіб з інвалідністю в Луганській області; доступність інклюзивної професійно-технічної та вищої освіти для осіб з інвалідністю; збільшення організаційно-технологічних засад діяльності міських центрів зайнятості у Луганській області щодо сприяння працевлаштуванню осіб з інвалідністю з урахуванням особливої ситуації в регіоні та підвищення їх взаємодії з партнерськими організаціями щодо забезпечення наявності робочих місць; сучасна мотивація праці та професійна реабілітація осіб з інвалідністю в регіоні, виявлення нових концептуальних підходів до формування стратегії зайнятості, наприклад, соціального підприємництва. На сьогодні факт існування в Україні неприбуткових організацій із соціальною місією дає оптимістичні сподівання на розширення кола учасників та подальший розвиток соціального підприємництва для осіб з обмеженими фізичними можливостями. Відповідно до цього, досягнути соціального ефекту підприємства для таких осіб можливо наступним чином: залучаючи цільову групу з числа осіб з обмеженими фізичними можливостями до надання послуг і вироблення товарів, тим самим вирішуючи проблеми соціалізації, адаптації, терапії, та їх працевлаштування тощо; надаючи якісні послуги та товари представникам цільової групи на пільгових умовах, тим самим задовольняючи їх потреби та покращуючи якість життя, що є безумовним плюсом; ведучи підприємницьку діяльність та направляючи доходи на підтримку соціальної місії неприбуткових організацій; застосовуючи інноваційні підходи до

вирішення проблем, що реально поліпшують соціальне становище широких верств населення та цільової групи з числа осіб з інвалідністю у тому числі [1].

Підсумовуючи вищевикладене, слід констатувати необхідність вдосконалення правового регулювання у сфері працевлаштування осіб з інвалідністю, оскільки зазначена категорія громадян є вразливою та найбільш незахищеною в умовах змін України. При цьому розроблення та впровадження Концепції сприяння зайнятості осіб з інвалідністю у Луганській області, як регіону, який наразі потребує більш пильної уваги з огляду на політичну та економічну ситуацію, є одним із шляхів вирішення наявної проблеми недосконалості правового регулювання. Концепція, як керівний документ – орієнтир державної соціально-економічної політики регіону, закладає базові організаційно-правові, інституційні і певною мірою теоретико-методологічні підвалини розвитку, доповнення та конкретизації засад сприяння зайнятості осіб з інвалідністю у Луганській області. Прогноз очікуваних результатів затвердження та впровадження Концепції показує, що документ сприятиме приведенню норм законодавства України, на прикладі одного регіону, до міжнародних стандартів та практики Європейських країн, підвищенню розвитку ринку праці у Луганській області та зміцненню всебічної інтеграції осіб з інвалідністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабіч-Касьяненко К.В. Соціальне підприємство, як шлях до гарантованого конституційного права на працю для осіб з обмеженими фізичними можливостями. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. Северодонецьк: [СНУ ім. В. Даля], 2016. №31. С. 255-266 URL: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1061/1/255-266.pdf>.
2. Лист Міністерства соціальної політики України від 14.02.2018р. вих. №16/0/133-18/171 «Про розгляд звернення». URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/31092/response/64384/attach /2/16%200%20133%2018%20id1464540.pdf>
3. Соціальний захист населення України: Статистичний збірник/ Державна служба статистики України/ Відп. за випуск Кармазіна О.О. Київ: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2017. 122 с.

4. Співпраця соціальних партнерів щодо вирішення питань працевлаштування осіб з інвалідністю, Доповідь від 11.12.2017р. // Управління виконавчої дирекції Фонду соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/lug/uk/publish /article/84267.jsessionid=FFE3F408E03D77C3EAD6F5C9FF9392EF>.

5. Чисельність наявного населення України на 1 січня 2017 року / Державна служба статистики України/ Відп. за випуск Тімоніна М.Б. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2017. 82 с.

МАЛІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Борисов Ігор Вячеславович,

*к. ю. н., старший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України*

Робота присвячена дослідженню питань малих підприємств як організаційної форми інноваційної діяльності. Автором проаналізовано національну законодавчу базу та доктрину (як вітчизняну, так і зарубіжну) через призму регламентації зазначеної тематики та зроблено ґрунтовні висновки.

Ключові слова: малі підприємства, організаційна форма інноваційної діяльності, компанії «spin-off», фонди венчурного капіталу.

Сучасні умови розвитку держави характеризуються зміщенням акцентів на пріоритетність інноваційних напрямів діяльності. Між тим інновації вимагають сприятливого соціально-економічного середовища, включаючи і законодавче забезпечення функціонування національної інноваційної системи в цілому, а також її складової – інноваційних структур, які створюються з метою інтенсифікації розробки, виробництва та впровадження наукоємної конкурентоспроможної продукції із спрямуванням взаємоузгоджених дій наукових організацій, закладів освіти, промислових підприємств та інших суб'єктів на задоволення потреб внутрішнього ринку і нарощування експортного потенціалу країни.

Відповідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» (далі – Закон) [1] суб'єктами інноваційної діяльності можуть бути і юридичні особи, які провадять інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів (ст. 5). Звідси й інноваційна інфраструктура України визнається сукупністю підприємств, організацій, установ, їх об'єднань, асоціацій будь-якої форми власності, що надають послуги (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо) із забезпечення інноваційної діяльності (ст. 1).

Складовою інноваційної інфраструктури можуть бути науково-дослідні та проектно-конструкторські організації, які працюють за профілем інноваційної структури; заклади освіти, які працюють за таким же профілем або спеціалізуються на підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців з базових спеціальностей інноваційної структури; підприємства, які впроваджують результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт та винаходів; інноваційні фонди, комерційні банки, страхові фірми; суб'єкти підприємницької діяльності, що надають юридичні послуги, послуги в галузі науково-технічної експертизи, менеджменту, маркетингу, транспорту, рекламної, видавничої та інформаційної діяльності.

Найбільш поширеним різновидом інноваційної структури організаційного типу на сьогодні є інноваційне підприємство (об'єднання підприємств), що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг та може функціонувати як інноваційний центр, бізнес-інкубатор, технополіс, технопарк тощо (ст. 16 Закону).

Одним з найважливіших завдань у створенні інноваційних підприємств є формування його структури, яка має бути динамічною і змінювати свої параметри щодо виконання тих завдань, які виникають у процесі створення інновацій. Властивим елементом системи відносин в економіці ринкового типу стали малі форми підприємств, включаючи і інноваційні, які забезпечують інноваційну активність і підтримують конкурентне середовище. Малі інноваційні підприєм-

ства щодо комерціалізації результатів наукової та науково-технічної діяльності досягають скоріших результатів. Це пояснюється, зокрема вузькою предметною спеціалізацією цих організаційних форм, їх готовністю йти на більший ризик, входженням в бізнес на ранніх стадіях життєвого циклу інновацій, невисокою капіталоемністю виробництва. До видів малих інноваційних форм можна віднести: профіт-центри, інжинірингові та венчурні фірми, спін-компанії («spin-off») та «spin-out»).

Слід відмітити, що в науковій літературі російським вченим Л. Г. Раменським і швейцарським вченим Х. Фрізевинкелем була запропонована класифікація підприємств та компаній за типом інноваційної поведінки: підприємства-віоленти (віолентна поведінка); підприємства-патієнти (патієнтна поведінка); підприємства-експлеренти (експлерентна поведінка) і підприємства-комутанти (комутантна поведінка). До малих інноваційних форм вчені віднесли невеликі компанії – експлерентів, які займаються, в основному, науковими, конструкторськими розробками, комерційним освоєнням технічних відкриттів, виробництвом дослідних, пробних партій товарів. Головна їх роль полягає у створенні нових продуктів і технологій та впровадження радикальних нововведень [2].

Профіт-центри – тимчасові об'єднання науковців, які є фахівцями в суміжних галузях науки і техніки, а також менеджерів. Ці об'єднання можуть ефективно вирішувати конкретні наукові та науково-технічні завдання з виходом на освоєння нових видів продукції.

Інжинірингові компанії займаються, як правило, доопрацюванням нововведень до стадії їх промислової реалізації, а також проводять консультації і надають послуги в процесі впровадження нових розробок.

Інжинірингова діяльність пов'язана з наступними видами послуг і робіт: проектування об'єктів, розробка планів будівництва і реконструкції, контроль за виконанням робіт (консультативний інжиніринг); наданням замовнику технологій, розробкою проектів з енерго- і водопостачання, транспорту, зв'язку та ін. (технологічний інжиніринг); поставка обладнання, техніки, виконання будівельних робіт (загальний інжиніринг).

В сучасних умовах вкладення капіталу в нові компанії вважається «ризиковим» видом діяльності, за англійською термінологією, венчурною. Ризик – це те, що завжди супроводжує будь-яке нововведення. Природно, що перша проблема, яка постає перед організацією, яка вирішила зайнятися інноваційною діяльністю, це проблема мінімізації ризику втрати вкладеного капіталу в разі невдачі інноваційного проекту. Вирішення цієї задачі лежить саме в площині використання малих організаційних форм інноваційних підприємств. Передумовами ведення венчурного підприємництва та заснування у цій сфері юридичної особи є наявність: ідеї нововведення (нового продукту, технології, послуги); суспільної необхідності в даній інновації; підприємця, який на основі нововведення бажає заснувати венчурне підприємство; трудового колективу (персоналу), який за своєю кваліфікацією спроможний виконувати науково-технічну діяльність; «ризикового» капіталу для фінансування підприємства.

Венчурне підприємництво має численні форми, серед яких: незалежні, частіше малі, інноваційні підприємства з використанням капіталу інвестиційних фондів; підприємства, що впроваджують інновації, організовані на пайових засадах промисловими корпораціями, так звані зовнішні фонди корпорацій; внутрішні венчурні відділи корпорацій, основою яких є виділення підприємницької групи як самостійного венчурного підрозділу.

Фонди венчурного капіталу не лише інвестують, але й підтримують розвиток компаній із високим потенціалом зростання на ранніх стадіях розвитку, створюючи робочі місця для висококваліфікованого персоналу у нових інноваційних сферах, де інші фінансові інструменти важкодоступні. Фонди більш пізніх стадій розвитку інноваційного процесу сприяють передачі прав власності існуючих компаній, допомагають малим компаніям вирости у великі, а також здійснюють інвестиції в життєздатні підприємства, які є відділеннями (spin-out) вже існуючих компаній, сприяючи диверсифікованості й освоєнню нових ринкових ніш [3].

На сьогодні пошук нових організаційних форм і правових механізмів здійснення інноваційної діяльності триває. Це пов'язано з тим, що розробка і впровадження інновацій на одному виробництві

не завжди ефективні з погляду на великі витрати, які з цим пов'язані, а також ризиком отримання негативного результату. Тому на практиці, запозичивши досвід організації інноваційних процесів інших країн світу, в якості вирішення цієї проблеми пропонується застосування інновацій, які вже створені за межами конкретного господарюючого суб'єкта шляхом укладення між зацікавленими суб'єктами інноваційних договорів, зокрема договорів трансферу технологій; технологічне співробітництво шляхом об'єднання зусиль суб'єктів в інноваційному розвитку (технологічні парки, технополіси); створення нових компаній інноваційного спрямування. Так, в Україні спостерігається процес академічного відокремлення університетських структур та утворення на їх основі спін-компаній («spin-off» та «spin-out») [4, с. 5–12; 5, с. 93–108].

Компанії «spin-off» – це малі інноваційні підприємства, чия діяльність спрямована на комерційне впровадження науково-технічних результатів, отриманих в ході виконання проектів у військово-промисловому комплексі. Компанії «spin-out» є різновидом венчурних структур, заснованих декількома співінвесторами, які гарантують фірмі підприємницьку свободу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про інноваційну діяльність: Закон України № 40-IV від 04.07.2002 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 36. Ст. 266.
2. Новиков В. С. *Инновации в туризме*. Москва; ИЦ «Академия». 2007. 208 с.
3. Правовая среда венчурной деятельности в РФ. *Российская ассоциация прямого и венчурного инвестирования*. Москва. 2009. С. 5–6. URL: http://www.allventure.ru/lib/23/#replies_page1.
4. Шевченко Л. С. Університет як суб'єкт інтелектуального підприємництва. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1 (5). С. 5–12.
5. Татомир І. А. Вплив академічного капіталізму на спін-офф активність дочірніх компаній. *Фінанси України*. 2018. Вип. 2. С. 93–108.

ПРАВО НА ОСВІТУ: ПРОБЛЕМА КВАЛІФІКАЦІЇ

Ващенко Валерія Віталіївна,

студентка другого курсу

Харківського національного університету внутрішніх справ

У роботі проаналізовано підходи до визначення правової природи права на освіту. Підкреслено недостатню розробленість підходу до розуміння права на освіту як про особисте немайнове право фізичної особи, що забезпечує соціальне буття.

Ключові слова: право на освіту, елементи змісту правоздатності людини.

1. Преамбула до Закону України «Про освіту» визначає освіту основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави. З огляду на високу значущість освіти для окремих осіб та суспільства в цілому питання про правову форму здобуття освіти потребують особливої уваги з боку держави та представників юридичного корпусу.

Право на освіту, за редакцією ч. 1 ст. 3 Закону України «Про освіту», включає в себе право здобувати освіту впродовж усього життя, право на доступність освіти, право на безоплатну освіту у випадках і порядку, визначених законами України [1]. Зі змісту цитованої норми Закону України «Про освіту» витікає висновок про те, що розглядуване право може здійснюватися особою протягом усього її життя, а держава гарантує доступність до освіти, а в деяких випадках, передбачених законодавством, освіта може здобуватися безоплатно. Але будь-яке право набуває достатньої гарантованості своєї реалізації тільки за умови послідовного описання в законодавстві правової форми «буття» такого права. Без розкриття конкретики можливостей носія суб'єктивного права (змісту права) те чи інше право буде лише декларацією, яка позбавлена практичної реалізації. Наведене застереження торкається й права на освіту.

2. Спектр думок з приводу визначення природи права на освіту достатньо широкий [2]. Дослідники кваліфікують таке право то

різновидом абсолютних прав, то лише елементом правоздатності особи, то видом законного інтересу. Трапляються й висновки, у відповідності з якими право на освіту оцінюється як вимога, звернена до виконавця освітньої послуги (певного закладу освіти). Тобто, право на освіту у даному випадку розглядається як елемент змісту зобов'язального правовідношення, де виконавець освітньої послуги є боржником.

3. За нашим переконанням, право на освіту дійсно може розглядатися як один із елементів змісту правоздатності людини. У такому разі слід говорити не про наявність у особи суб'єктивного права, а про можливість набути освіту, шляхом вступу у певні правовідносини. Участь у цих правовідносинах породжуватиме у здобувача освіти дійсні суб'єктивні права, що відкриватимуть доступ власне до освіти. Серед згаданих прав можуть проявлятися й вимоги, звернені до виконавців освітніх послуг, які своєю зобов'язаною поведінкою сприятимуть формуванню в замовників освітніх послуг певних знань, умінь, навичок тощо. Отже, «право на освіту» як елемент правоздатності, ще не є суб'єктивним правом у дійсному розумінні, а лише відкриває можливості набуття суб'єктивних прав у майбутньому, у тому числі й зобов'язального походження.

Найбільш коректно, на нашу думку, про право на освіту слід говорити як про особисте немайнове право фізичної особи, що забезпечує соціальне буття. Хоча це й очевидно, але однією зі специфічних ознак даного права є те, що його носієм може бути лише фізична особа, оскільки в освіті має потребу тільки людина. Це, так би мовити, природна обставина. Особисті немайнові права, у тому числі й право на освіту, є правами на свою поведінку. Такі права реалізуються, перш за все, через здійснення носіями цих прав самостійних актів поведінки, а не шляхом висунення певних вимог до інших суб'єктів.

Освіта як благо немає темпоральних меж, оскільки таке благо формується та споживається особою протягом всього життя. З огляду на це цитована вище норма ч. 1 ст. 3 Закону України «Про освіту» визначає можливість особи здобувати освіту впродовж усього життя [1]. Інакше кажучи, держава створює відповідні правові, економічні та інші умови для здобуття зацікавленими особами освіти, а останні

свою поведінкою реалізують ці можливості у своєму власному інтересі протягом життя. Цікаво відзначити, що тим самим опосередковано задовольняються й публічні інтереси щодо підвищення рівня освіти у представників соціуму.

Право на освіту, як право на свою поведінку, характеризується тим, що особа може здобувати освіту самостійно (неофіційна освіта), тобто самостійно організувавши навчання, без участі у цьому процесі закладів освіти. З цього приводу ч. 4 ст. 3 Закону України «Про освіту» гарантує доступ до публічних освітніх, наукових та інформаційних ресурсів, у тому числі в мережі Інтернет, електронних підручників та інших мультимедійних навчальних ресурсів [1].

Право особи на освіту може реалізовуватися шляхом її здобуття на різних рівнях освіти, у різних формах і різних видах, у тому числі шляхом здобуття дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, вищої освіти та освіти дорослих (ч. 3 ст. 3 Закону України «Про освіту») [1]. Тобто, здобуття освіти може відбуватися через перебування особи в тому чи іншому закладі освіти в статусі вихованця, учня, студента (здобувача вищої освіти) тощо.

4. Вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що прагнення осіб до здобуття ними освіти може мати ознаки одного з елементів правоздатності, яка реалізується через вчинення заінтересованою особою відповідних активних дій, та як різновид абсолютних суб'єктивних прав, а саме – особистого немайнового права, що забезпечує соціальне буття фізичної особи. Саме останній контекст розуміння права на освіту є недостатньо розроблений, що вимагає з цього приводу проведення спеціальних наукових досліджень та подальшого удосконалення законодавства і юридичної практики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про освіту: Закон України від 05.09. 2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
2. Давидова Н.О. Правовий статус учасників відносин у сфері освіти в США і перспективи його імплементації в освітню систему України (цивільно-правовий аспект): монографія. Київ: Ліра-К, 2016. 532 с.

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО ВИДУ КРЕДИТУВАННЯ (ОВЕРДРАФТУ) ДЛЯ СПРОЩЕННЯ ДОСТУПУ ДО ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Внукова Наталія Миколаївна,
*завідувач кафедри управління фінансовими послугами
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця, д.е.н., професор*

У роботі досліджено питання використання спеціального виду кредитування (овердрафту) для спрощення доступу до фінансування підприємництва. Автором розглянуто поняття, переваги та недоліки овердрафту, а також основні напрямки його використання в Україні та закордоном.

Ключові слова: кредитування, овердрафт, овердрафтне кредитування

Вступ. У теперішній час помітно підвищення попиту на кредитні ресурси для розвитку підприємництва, зокрема, інноваційного. Кризові явища в економіці зумовлюють зниження доступу до фінансування, що викликає необхідність застосування альтернативних (спеціальних) методів кредитування, одним з яких є овердрафт.

Даний вид фінансових послуг з використанням овердрафтного кредитування є швидким в оформленні, своєчасним для забезпечення фінансування поточної діяльності, але рівень споживання спеціального виду кредитування не є достатньо високим, але підвищується.

Останні дослідження. Теоретичні і практичні аспекти овердрафту досліджували Дерев'янка С. [3], Мовчан О. В. [5], Нагребельна В. І. [6] та ін.

Мета – обґрунтування переваг використання овердрафту для спрощення доступу до фінансування підприємництва.

Виклад основного змісту. Для забезпечення полегшення доступу до кредитування суб'єктів підприємництва використання овердрафту є обґрунтованим, тому що він покриває розриви у нестачі коштів для здійснення операційної діяльності у будь-який час відповідно до угоди з кредитором на кредитування за поточним рахунком

при надходженні платіжних документів у межах встановленого ліміту [7].

Нормативний підхід до овердрафтного кредитування представлений у статті 1069 Цивільного кодексу України, але замість поняття «овердрафт» використовується термін «кредитування рахунку» [8], зокрема, карткового.

Визначення поняття «овердрафт» надається у Глосарії НБУ [2], де відзначено, що це форма короткострокового кредиту в межах встановленого банком ліміту, що допускає здійснення розрахунків клієнтом на поточному рахунку при недостатності коштів. Особливістю овердрафту відносно кредиту є те, що на погашення існуючої заборгованості спрямовуються повністю всі кошти, що надходять на рахунок клієнта.

Визначення поняття овердрафт розглядається багатьма дослідниками, які не дійшли узгодження свого бачення цієї фінансової послуги, що з одного боку надає можливості для подальшої дискусії, а з іншого – обмежує зняття протиріч щодо уявлень кредитора і позичальника про переваги застосування цього спеціального виду кредитування.

Овердрафт використовується на різноманітні потреби суб'єктів підприємництва, особливо актуальними є виплата заробітної плати та розрахунки з бюджетом, де встановлені чіткі графіки та обмеження у часі.

Перевагою овердрафту є те, що це поновлювана кредитна лінія за договором, коштами якої позичальник (суб'єкт підприємництва) може користуватися в межах встановленого ліміту багато разів за умови їх вчасного повернення.

Сучасна банківська система пропонує декілька видів овердрафту [6], що сприяє спрощенню доступу до фінансування.

Для визначення банками розміру овердрафту для клієнтів, який складає 10-30% середньомісячних надходжень на поточні рахунки, що відкриті в банку протягом останніх трьох місяців, враховується кредитоспроможність та кредитна історія позичальника, коливання надходження коштів на поточний рахунок, середній рівень залишку коштів протягом місяця тощо [3]. Незважаючи на ретельну оцінку

суб'єкта підприємництва послуга овердрафту в цілому є доступною і поширеною у світі. Перевага надається тим клієнтам, які мають побудовану стратегію розвитку продажів, отже, для домогосподарств цей вид кредитування не є визнаним, що створює суттєві резерви для його подальшого розширення, зокрема, через карткові рахунки, а також через зниження процентних ставок.

Розгляд у динаміці процентних ставок за овердрафтом у деяких країнах ЄС [13] показав, що вони знижуються, а також між країнами є відмінності. Найнижчий рівень у Нідерландах та Італії, на 3-4 п.п. він вищий у Німеччині та Франції, тому що у різних країнах еволюційно склалася своя практика управління овердрафтним кредитуванням.

Країною, що має найбільш високий рівень розвитку овердрафтного кредитування є Великобританія [10, 14], де всі поточні рахунки допускають одержання власником рахунку короткострокового кредиту в формі овердрафту. Ризиком для суб'єктів підприємництва у цій країні є поширена практика штрафування за несвоєчасне погашення заборгованості за овердрафтом. але додатковою перевагою є встановлення деякими банками так званого «пільгового періоду», під час якого клієнт має право погасити заборгованість без сплати додаткових відсотків [12].

Овердрафтом у Німеччині вважається кредитна лінія, що є погодженою з банком та має встановлену межу, яку неможна перевищувати. Частіше за все овердрафт стосується заробітних плат самого клієнта або його працівників з прив'язкою до особистого кредитного рейтингу [9, 11].

Великий портфель овердрафтного кредиту в Україні має ПАТ КБ «Приватбанк», де пільговий період несплати відсотків складає 55 днів [4]. Серед фізичних осіб, що користуються овердрафтом, суттєва перевага надається емітованим карткам з кредитом саме цього банку. Підвищений попит пояснюється привабливими умовами овердрафтного кредитування, високими розмірами кредитного ліміту, сучасними інноваційними способами розрахунків.

Суттєва частка цього банку на ринку овердрафтного кредитування і суб'єктів підприємництва, де додатковою перевагою є високотехно-

логічний інтернет-банкінг та мінімізація можливих ризиків коливання курсу національної валюти.

Кожен банк самостійно встановлює перелік необхідних документів для відкриття послуги овердрафту, що має свої переваги та недоліки, тому що можна враховувати індивідуальний попит клієнта, а з іншого боку при суттєвих відмінностях у документообігу додаткове навантаження на позичальника при одержанні даної послуги в різних фінансових установах.

Враховуючи певну ризиковість послуги овердрафту для кредитора, банк у разі необхідності може вимагати надання інших документів і відомостей, необхідних для прийняття рішення про кредитування, а також одержання додаткової інформації від позичальника при виникненні запитань після обговорення поданих документів. Отже, управління розвитком овердрафту є багатоскладовим процесом, який потребує узгодженості дій кредитора і позичальника та певного організаційного і правового супроводження для посилення привабливості цієї фінансової послуги і спрощення доступу до неї.

Висновки. Овердрафт є спеціальною формою короткострокового кредиту для покриття тимчасового дефіциту оборотних коштів. Сучасна банківська система пропонує різні види овердрафтів, що розширює їх доступність. Овердрафтне кредитування є універсальним інструментом для фінансування поточних потреб суб'єктів підприємництва, що надає позичальнику суттєві переваги порівняно з іншими джерелами. Іноземний досвід використання овердрафту є позитивним і свідчить про постійний розвиток останнього для посилення доступу до фінансування. Зростання поширеності овердрафту є привабливим для підприємництва, зокрема, інноваційного, що дозволяє позичальникам без помітних фінансових витрат і швидко одержати спеціальний кредит і прискорити оборот коштів у національній економіці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Внукова Н. М. Забезпечення сприяння доступу до фінансування господарської діяльності в інноваційному суспільстві. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри:*

збірник тез III міжнародної науково-практ. конф., 27-28 квіт. 2018 р. Кропивницький : ПВНЗ КІДМУ, 2018. С. 94-96.

2. Глосарій банківської термінології Національного Банку України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123483.

3. Дерев'яно С. Особливості застосування овердрафтного кредиту в Україні. *Бухгалтерія в сільському господарстві*. 2012. № 4. С. 15–22.

4. Картка «Універсальна», Приватбанк. URL: <https://privatbank.ua/platezhnie-karty/universalna>.

5. Мовчан О. В., Внукова Н. М. Ієрархія факторів ризиків банку при овердрафтному кредитуванні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2013. Випуск 4 (41). С. 6–10.

6. Нагребельна В. І. Теорія та практика визначення ліміту кредитування у формі овердрафт. URL: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66890.doc.htm.

7. Овердрафт і контокорент як види кредитування по поточному рахунку. URL: <http://ekonomist.kiev.ua/education/kredity/overdraft-i-kontokorent-yak-vidi-kredituvannya-po-potochnomu-rahunku.html>.

8. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV із змінами. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

9. Banking in Germany. URL: http://www.toytowngermany.com/wiki/Banking_in_Germany.

10. Consumer credit research: overdrafts. URL: https://www.the-fca.org.uk/consumer-credit-research-overdrafts?field_fcasf_sector=unset&field_fcasf_page_category=unset.

11. How to use an overdraft facility correctly. URL: <https://www.deutscheskonto.org/en/overdraft-facility>.

12. Personal overdrafts in Lloyds bank. URL: <http://www.lloydsbank.com/current-accounts/personal-overdrafts.asp?snum=1>.

13. Revolving loans and overdrafts. Monetary and financial statistics of the European Central Bank. URL: https://www.ecb.europa.eu/stats/money/interest/interest/html/interest_rates_A2Z1.A.A.2250.N.en.html.

14. What are the different types of Overdrafts we talk about? URL: <http://personal.rbs.co.uk/personal/current-accounts/overdrafts.html>.

ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Глібко Сергій Васильович,

к. ю. н., доцент,

*директор НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

ORCID: 0000-0003-3398-9276

Подрез-Ряполова Ірина Валеріївна,

науковий співробітник,

*Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку*

НАПрН України

Розглянуте питання сучасного стану формування регіональної інноваційної системи. Визначена актуальність інноваційного розвитку регіонів України та необхідність ефективного формування та розвитку регіональних інноваційних систем в умовах підвищення конкурентоспроможності та економічного росту регіонів країни. Доведено, що рівень активності інноваційних процесів окремих регіонів повинен постійно підтримуватися та мати певне стимулювання на державному рівні.

Ключові слова: національна інноваційна система, регіональна інноваційна система, інноваційний розвиток, інноваційний потенціал.

Важливою умовою сталого розвитку економіки є забезпечення належного рівню функціонування національної інноваційної системи. Сучасний стан розвитку національної інноваційної системи обумовлює динамічні процеси щодо інноваційного розвитку на регіональному рівні.

В Україні в межах національної інноваційної системи відбувається активний процес формування регіональних інноваційних систем, який полягає у: розробленні стратегій і програм інноваційного розвитку, проєктів із розробки, виробництва та комерціалізації інноваційного продукту, які створюють в регіоні особливий інноваційний

клімат; формуванні регіонального законодавчого та нормативно-правового забезпечення процесів інноваційної діяльності, які носять також роз'яснювальний характер, включаючи визначення, що відносяться до інноваційної проблематики; створенні елементів інноваційної інфраструктури, які представляють послуги із забезпечення інноваційної діяльності (фінансові, консалтингові, маркетингові, інформаційно-комунікативні, юридичні, освітні тощо) [1, с. 171]. Рівень активності інноваційних процесів окремих регіонів безпосередньо залежить від ефективності розвитку та функціонування регіональної інноваційної системи, цей рівень повинен постійно підтримуватися та мати певне стимулювання. Інструментами забезпечення інноваційного розвитку регіонів повинні бути: нормативні інструменти (дієва нормативно-правова база), фінансові інструменти (надання певних пільг відповідним суб'єктам, які здійснюють інноваційну діяльність в регіонах) та інструменти стимулювання щодо реалізації на державному рівні відповідних програм інноваційного розвитку регіонів з врахуванням їх соціально-економічних особливостей. Крім того, механізм інноваційного розвитку повинен ґрунтуватися на взаємодії суб'єктів господарювання, державних владних структур та органів місцевого самоврядування, у розпорядженні яких знаходяться фінансові, матеріальні, мінерально-сировинні, інтелектуальні та інформаційні ресурси для ефективної інноваційної діяльності в регіоні [2].

Концепція розвитку національної інноваційної системи, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. N 680-р. (далі – Концепція) містить поняття національної інноваційної системи як сукупності законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань та технологій і визначають правові, економічні, організаційні та соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [3]. Метою вищевказаної Концепції є визначення основних засад формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Однак, вищевказана Концепція не встановлює

поняття регіональної інноваційної системи, шляхів її формування і регіональних пріоритетних напрямів розвитку.

На думку А. Поручник та І. Брикової регіональна інноваційна система - це сукупність приватних фірм, державних компаній, громадських організацій, органів влади та центрів створення нових знань та їх подальшої дифузії (таких як університети, дослідницькі інститути, експериментальні лабораторії, агенції інноваційного розвитку тощо), які поєднані між собою специфічними партнерськими взаємовідносинами, що сприяють інтенсифікації інноваційної діяльності та, як наслідок, підвищенню рівня конкурентоспроможності регіону [4, с. 144]. Слід також зазначити, що вищевказані суб'єкти, які також визначають умови для забезпечення інноваційних процесів на рівні регіону та їх функціональні особливості визначаються певним інноваційним потенціалом. Крім того, на регіональному рівні формується відповідне інституціональне середовище, яке впливає на ефективність реалізації інноваційних процесів.

Підвищена увага до питань інноваційного розвитку регіонів підтверджує важливість певних регіональних ресурсів щодо стимулювання інноваційних можливостей і конкурентоспроможності відповідних суб'єктів господарювання. В зв'язку з чим важливо підкреслити, що ключовою метою формування регіональної інноваційної системи є сприяння активізації регіональної інноваційної діяльності та підвищення рівня конкурентоспроможності регіону.

Висновки. Таким чином, у сучасних умовах інтенсифікації інноваційних процесів, підвищення уваги до інноваційного розвитку регіонів України стає все більш актуальним питанням та потребує постійного моніторингу. При цьому, ефективно формування та розвиток регіональних інноваційних систем повинно відбуватися в умовах підвищення конкурентоспроможності та відповідного стимулювання регіональної інноваційної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лях І. І. Методичний підхід до комплексної оцінки інноваційного розвитку. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/6461/1/28.pdf>.

2. Доценко О. Ю. Механізм інноваційного розвитку регіону. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/48404352.pdf>.

3. Концепція розвитку національної інноваційної системи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.06.2009 р. N 680-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>.

4. Поручник А., Брикова І. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів. URL: http://www.kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2006_2_Poruch_Bryk_ukr.pdf.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖНАРОДНИХ РОЗРАХУНКІВ ВІДПОВІДНО ДО СТАНДАРТІВ БАЗЕЛЬСЬКОГО КОМІТЕТУ

*Давіденко Оксана Анатоліївна,
здобувач кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

У доповіді проаналізована система нормативно-правового забезпечення здійснення міжнародних розрахунків відповідно до документів, виданих Базельським комітетом. Авторкою виокремлено основні правові акти, що регулюють цю сферу правовідносин, а також розкрито їх основний зміст та їх вплив на законодавство України.

Ключові слова: розрахунки, міжнародні розрахунки, нормативно-правовий акт, правове забезпечення, система правового забезпечення.

На сучасному етапі розвитку банківська система України перебуває під впливом економічних, політичних, соціальних, правових та інших явищ, а також кардинальних перетворень у структурі міжнародної фінансової системи. Фінансові кризи, нестабільність національної валюти, обмеженість власних ресурсів, суттєве зниження довіри до українських банків зумовлюють виникнення все нових викликів та загроз національній економічній безпеці держави та вимагають залучення додаткових зовнішніх фінансових ресурсів, зокрема за допомогою міжнародних фінансових інституцій.

У сучасній системі міжнародних відносин такі ресурси, за умов їх раціонального використання, є затребуваним джерелом фінансового забезпечення реалізації пріоритетних проектів та завдань економічного розвитку, важливою складовою міжнародної інтеграції.

Сучасні тенденції посилення співпраці нашої держави як повноцінного члена міжнародної економічної спільноти зумовлює і гостру необхідність подальшого поглиблення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями. Усе це у сукупності вимагає від законодавця вироблення ефективного механізму реалізації такої моделі взаємовідносин з фінансовими інституціями світу, яка б відповідала як очікуванням міжнародних партнерів, так і забезпечувала б захист національних інтересів. Низка важливих кроків уже була зроблена у напрямку тісної співпраці із МФВ, Світовим банком, ЄБРР та іншими установами фінансового сектору, проте й досі Україна не є членом Банку Міжнародних Розрахунків – міждержавного банку, який поєднує проведення комерційних операцій центральних банків країн-акціонерів, а також організовує валютне співробітництво.

Єдиний крок, який було здійснено нашим законодавцем у бік співпраці із цим Банком (який було створено ще аж у 1930 році), – це ухвалення Радою НБУ рішення від 24.04.2014 року № 15 «Про намір щодо вступу Національного банку України до складу акціонерів Банку Міжнародних Розрахунків у Базелі». У самому тексті рішення було встановлено склад тимчасової робочої групи членів Ради НБУ, які повинні були до 1 травня 2014 року підготувати проект плану заходів щодо наміру про вступ до складу акціонерів Банку Міжнародних Розрахунків. Проте станом на 2019 рік цей проект на сайті НБУ відсутній.

При Банкові Міжнародних Розрахунків було створено Базельський комітет з банківського нагляду, основним завданням якого є впровадження високих і єдиних стандартів, рекомендацій у сфері банківського регулювання та банківського нагляду. Для виконання цього завдання Комітет, співпрацюючи з банками й органами нагляду різних держав, готує директиви та рекомендації для органів нагляду держав-членів. Особливістю нормативних актів Базельського комітету є те, що вони не є обов'язковими для імплементації у зако-

нодавство держав-учасниць Банку міжнародних розрахунків, проте переважно все ж таки знаходять своє втілення у їх національному законодавстві через високу якість їх змістової складової.

До базових документів Базельського комітету слід віднести такі: Основні принципи ефективного нагляду 1997 р., «Базель I», «Базель II», «Базель III». Розглянемо їх основні положення та структуру більш детально.

Основні принципи ефективного нагляду, ухвалені у 1997 році, були переглянуті у 2006 році, являють собою комплексний план організації банківського нагляду, що охоплює досить широке коло питань, схвалені міжнародною спільнотою, отримали всесвітнє визнання та розповсюдження. Вони використовуються різними країнами як орієнтири для оцінки якості їхніх наглядових систем та для визначення майбутніх заходів, спрямованих на досягнення базового рівня надійної наглядової практики. Основні принципи також використовуються Міжнародним валютним фондом (МВФ) та Світовим банком в контексті Програми оцінки фінансового сектору для оцінки ефективності систем і практики банківського нагляду в різних країнах. Останній перегляд Основних принципів було здійснено Комітетом в жовтні 2006 року за співпраці зі спеціалістами у сфері нагляду з усього світу.

Важливих вдосконалень зазнали окремі Основні принципи, особливо ті, які стосуються сфер, що потребують посилення нагляду та які пов'язані з управлінням ризиками. Як результат низка додаткових критеріїв набула статусу основних, а в інших випадках було рекомендовано нові критерії оцінки. Посиленої уваги було приділено усуненню численних суттєвих недоліків управління ризиками та іншим слабким місцям, виявленим впродовж минулої кризи. Крім того, під час перегляду було враховано кілька основних тенденцій та змін, які сформувалися в останні кілька років потрясінь на ринку: потреба у більшій інтенсивності та ресурсах для ефективного нагляду за системно важливими банками; важливість застосування макропідходу з охопленням усієї системи до мікропруденційного нагляду за банками для забезпечення підтримки у виявленні й аналізі системних ризиків та застосуванні попереджуючих заходів стосов-

но таких ризиків; зосередження уваги на ефективному управлінні кризовими явищами, санаційні та ліквідаційні заходи, спрямовані як на зниження імовірності дефолту банку, так і його впливу. Маючи на меті наголосити на цих проблемах, які набувають актуальності, Комітет належним чином включив їх в Основні принципи та додав спеціальні посилення під кожним відповідним принципом.

«Базель І» - це перша угода Базельського комітету з банківського нагляду щодо вимог до власного капіталу банків. Було розроблено в 1988 році як реакція з боку банківського співтовариства і наглядових органів на випадки великих втрат і банкрутств фінансових посередників, що спостерігалися в 1970–1980-х роках. Ключова ідея «Базеля І» – обмеження кредитного ризику і можливих втрат банків шляхом побудови системи контролю регулятора за достатністю капіталу банків.

Базові постулати цього акта полягають у наступному:

– фінансова стійкість банку визначається достатністю його капіталу для покриття кредитного ризику;

– визначення розміру кредитного ризику досягається множенням (зважуванням) суми активу на вагові коефіцієнти ризику;

– загальна величина капіталу, яка перевіряється на предмет достатності, складається з двох рівнів: рівень 1 – це акціонерний капітал і оголошені резерви; рівень 2 – це додатковий капітал, до якого відносять капітал низької якості, приховані резерви, доступні для банку відповідно до законодавства країни і т. д.

Незважаючи на новації, запроваджені «Базелем І» у сфері банківського нагляду, документ містить низку недоліків: ігнорує інші види банківських ризиків, приділяючи увагу лише регулювання кредитного ризику; містить спрощену градацію кредитного ризику, що не враховує різноманітність можливих реальних ситуацій. Як довела практика, виконання вимоги щодо мінімально допустимому розміру капіталу не може забезпечити надійність роботи банку і всієї банківської системи.

У зв'язку з цим в 2004 році було випущено оновлену угоду – «Базель ІІ». Цей документ містить вимоги щодо мінімального розміру власного капіталу, перевірки з боку органів банківського нагляду, прозорості банківської фінансової звітності та ринкової дисципліни.

«Базель ІІІ» – ця угода була затверджена протягом 2010–2011 р.р, а поступовий перехід до вказаних оновлених правил повинен відбуватися до кінця 2019 року. Документ містить рекомендації щодо поступового збільшення власного капіталу банків, нормативів ліквідності з метою оцінки стабільності банків (показник короткострокової ліквідності і показник чистого стабільного фондування, які визначено зовнішніми індикаторами стійкості банків у випадку виникнення кризових проблем з ліквідністю).

Таким чином, Базельські стандарти в умовах формування єдиної правової бази забезпечують банківські установи світу ефективним інструментарієм, зумовлюючи удосконалення національних банківських систем. Разом із тим, важливо наголосити на тому, що для Української держави сьогодні є вкрай необхідними рішучі кроки щодо набуття членства у Банку Міжнародних Розрахунків, і передусім, створення відповідного правового механізму.

ДО ПРОБЛЕМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Іванова Ксенія Юріївна,

к. ю. н., доцент кафедри цивільного права № 2

НЮУ імені Ярослава Мудрого,

старший науковий співробітник НДІ ПЗІР НАПрНУ

У роботі проаналізовано загальні проблеми правового регулювання інноваційної сфери. Досліджено сучасну нормативну базу з огляду правового регулювання даної тематики, розглянуто зарубіжний досвід та тенденції розвитку інноваційної сфери.

Ключові слова: інноваційна сфера, інноваційна діяльність.

Доволі складний період деіндустріалізації, який переживає економіка України в сучасних умовах, зайвий раз доводить необхідність побудови її структури на принципово інших засадах. На сьогодні навряд чи можна заперечувати той факт, що продукція українських

підприємств має доволі низьку технологічність: вищі технологічні уклади (5-й і 6-й) у випуску продукції займають нині близько 4 %, причому 6-й технологічний уклад, що визначає перспективи розвитку країн у майбутньому, в Україні тільки започатковується (менше 0,1 %). Близько 58% продукції національного виробника припадає на найнижчий, 3-й технологічний уклад (підприємства галузей промисловості будівельних матеріалів, чорної металургії, суднобудування, оброблення металу, легкої, деревообробної, целюлозно-паперової промисловості), і 38 % — на 4-й [2, с. 14]. Згідно з даними, представленими у проекті Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року, у 2016 році частка високо- та середньо-високотехнологічного секторів у виробництві промислової продукції складала відповідно 2,9 % та 10,9 % (для порівняння: в Швейцарії відповідно 14,6 % та 21,3 %, Ізраїлі – 38 % та 12,6 %, Південній Кореї – 21 % та 33,4 %, Німеччині 3,7 % та 28 %, Чехії – 4,2 % та 42 %) [4].

Враховуючи це, лише інноваційна модель розвитку дозволить країні інтегруватися в світову економічну систему та сформувати власне інноваційне суспільство, яке на постійній основі шукає, розробляє, впроваджує інновації і за рахунок цього увесь час рухається вперед [Див: 1, с.15]. Все це вимагає створення необхідних умов та стимулів для активного руху країни у заданому напрямку.

Слід визнати, що за існуючих умов ключова роль відведена саме державі, тому остання не може обмежуватися функцією «нічного сторожа» і покладатися виключно на саморегулювальні механізми ринку, адже, як доводить досвід розвинутих країн, а саме США, Японії, Китаю, для структурних зрушень в економіці необхідне перетворення держави в активного гравця економічного процесу – активного суб'єкта, який на планових засадах провадить послідовну та зважену політику в інноваційній сфері. Таким чином, перш за все, мають бути встановлені чіткі орієнтири, які визначатимуть вектор руху країни, що стане основою для розробки плану подальших заходів. Документом, який охоплює ці питання, на сьогодні є Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [6]. Так, зазначена Стратегія декларує, що країна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями. Реалізація цього напряму розвитку знаходить своє

продовження, зокрема у Стратегії розвитку високотехнологічних індустрій для України до 2025 року¹ [5], що має на меті створення умов для розвитку високих технологій та інновацій, зменшення рівня технологічного відставання від розвинених країн та трансформування сировинної спрямованості української економіки на користь інноваційної. Цей документ визначає дії не тільки органів влади, а й інноваційний розвиток регіонів і галузей вітчизняної економіки. Аналогічні напрями має і проект Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року. Таким чином, саме планування виступає тим засобом, за допомогою якого можливий перехід до інноваційної економіки.

Разом із тим одне лише затвердження стратегії та програм розвитку, безумовно, є недостатнім, оскільки вони напряму не регулюють відносини в інноваційній сфері. Логічним їх продовженням є розробка дієвих механізмів і закріплення їх у нормах права. Однак на сьогодні стан правового регулювання зазначених відносин на різних етапах інноваційного процесу не можна вважати задовільним. Так, наприклад, правове регулювання відносин, пов'язаних із трансфером технологій, незважаючи на дію спеціального Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [3] (далі – Закон), все ще потребує уваги. Зокрема, з одного боку, законодавець закріпив майнові права на технологію та/або її складові, що створені у процесі виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, які фінансуються за рахунок бюджетних коштів, за установами, організаціями та підприємствами-виконавцями цих робіт (ч. 1 ст. 11), але з іншого, залишив поза увагою передачу таких технологій для використання на території іноземних держав (ч. 6 ст. 11), зазначивши тільки, що вони можуть передаватися у порядку, визначеному цим Законом. Таким чином, міжнародна передача технологій має відбуватися у регламентованому цим Законом порядку. Між тим слід констатувати, що вказаний порядок лише передбачає проведення таких, наприклад, заходів як державна експертиза та погодження трансферу технологій, але їх змістовне наповнення в Законі надано лише в загальному вигляді, а процедурні та інші

¹ На сьогодні відсутнє розпорядження Кабінету Міністрів України про схвалення цієї Стратегії, хоча вона була схвалена Урядовим комітетом.

питання, мають вирішуватися у відповідних постановах Кабінету Міністрів України, які до сьогодні так і не прийняті. Крім того, вимагають свого вирішення й інші питання трансферу технологій, зокрема щодо суб'єктного складу договору про проведення державної експертизи та особливих вимог до нього; щодо участі в державній експертизі уповноваженого органу з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій; щодо строку погодження імпорту технології (такий строк встановлений лише відносно експорту технологій) та інші.

Виправлення такого становища і прийняття відповідних нормативно-правових актів, на наш погляд, сприятиме поживленню технологічного обороту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клімова Г. П. Інноваційне суспільство – новий історичний етап цивілізаційного розвитку. *Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні*: монографія / за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. Харків. Право, 2015. С. 8–40.
2. Куцик П., Ковтун О., Башнянин Г., Шевчук В. Інтеграція економіки України в глобальне господарство: проблеми та перспективи. *Економіст*. 2017. № 2. С. 11–17.
3. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V. *Відомості Верховної Ради України*, 2006. № 45. ст. 434.
4. Проект Стратегії інноваційного розвитку України на період до 2030 року. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/gromadske-obgovorennya/2018/10/22/innovatsiyogo-rozvitku-ukraini.pdf>.
5. Стратегія розвитку високотехнологічних індустрій для України до 2025 року (неофіційний текст від 04.07.2016р.). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT2490.html.
6. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

СИСТЕМА АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ РЕФОРМИ СУДОУСТРОЮ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

Кечеджі Олена Борисівна,
студентка 5 курсу, групи 10-18м-03,
Фінансово-правового факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:
Солнцева Христина Володимирівна
к. ю. н., доц., доцент кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

У роботі досліджено питання системи адміністративних судів в Україні через призму реформи судоустрою, у тому числі проаналізовано наявні проблеми та результати її впровадження.

Ключові слова: адміністративний суд, реформа судоустрою, система адміністративних судів.

У результаті прийняття Закону України про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), внесення відповідних змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а також внесення змін (а фактично прийняття нових) процесуальних кодексів, система судоустрою України зазнала доволі-таки суттєвих змін. Позначилися вони і у сфері побудови судів адміністративної юрисдикції. У зв'язку з чим актуальним є дослідження питання структури сучасної інституційної основи відправлення правосуддя у сфері публічно-правових відносин та, зрештою, формування уявлення щодо існуючої правової бази функціонування відповідних судів.

Відповідно до статті 125 Конституції України та статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», які визначають систему судоустрою, судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Відповідно, відзначається, що найвищим судом у системі судоустрою є Верховний Суд, а систему

судоустрою в Україні складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Суд. Згідно із частиною 5 статті 125 Конституції України передбачено, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Слід відзначити, що саме у процесі реалізації судової реформи адміністративні суди стали конституційними органами, адже їх функціонування було закріплено у Конституції України. Цікаво, що інші спеціалізовані суди (зокрема, господарський) безпосередньо не згадуються в Основному Законі. Це, на нашу думку, може свідчити, що держава виділяє відповідну сферу як надзвичайно важливу для суспільства, і відповідне закріплення на конституційному рівні адміністративних судів додатково свідчить про прагнення закріплення стійких механізмів для ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

За пунктом 3 статті 4 КАС України, адміністративний суд - суд, до компетенції якого Кодексом адміністративного судочинства України віднесено розгляд і вирішення адміністративних справ.

Взагалі в Україні спеціалізовані адміністративні суди вперше було створено після набрання чинності з 1 вересня 2005 року Кодексу адміністративного судочинства України. До цього часу адміністративні справи вирішувалися районними (міськими, міськрайонними) судами, в порядку провадження у справах, що виникають з адміністративних правовідносин, відповідно до Цивільного процесуального кодексу України від 18 липня 1963 р.

Сучасну систему адміністративних судів України сформовано відповідно до Указів Президента України (у відповідній редакції) від 16 листопада 2004 року № 1417/2004 «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів», від 16 травня 2007 року № 417 /2007 «Про кількісний склад суддів адміністративних судів» та від 16 жовтня 2008 року № 941/2008 «Про вдосконалення мережі адміністративних судів», від 29 грудня 2017 року № 455/2017 «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах» тощо.

Відповідно до частини 3 статті 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом.

Так, сьогодні в Україні згідно із Указом Президента України «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів» функціонує 27 окружних адміністративних судів (у кожній області, в АР Крим, м. Київ та м. Севастополь).

Окрім спеціалізованих судів (власне окружних адміністративних), з урахуванням положень КАС України, адміністративні справи розглядаються також місцевими загальними судами як адміністративними. Відповідно до частини 1 статті 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і місті (містах).

Саме ці суди виступають першою інстанцією у контексті вирішення публічно-правових спорів. При чому, як ми бачимо з аналізу ст. 20 КАС України, предметна юрисдикція окружних судів (місцевих загальних судів як адміністративних) носить вичерпний характер і чітко визначена законодавцем, у той час як створені як вияв принципу спеціалізації системи судоустрою окружні адміністративні суди розглядають будь-які адміністративні справи (крім власне тих, що віднесені до компетенції окружного суду), а головним і визначальним критерієм виступає наявність публічно-правового спору.

Згідно із частиною 3 статті 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах. Слід однак врахувати, що апеляційні адміністративні суди також можуть (у окремо встановлених випадках – що впливає з ч. 2-3 ст. 22 КАС) виступати судом першої інстанції.

Внаслідок прийняття Указу Президента України від 29 грудня 2017 року № 455/2017 «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апе-

ляційних округах» ліквідовані апеляційні адміністративні суди та утворені нові 8 апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах (від Першого до Восьмого апеляційного адміністративного суду), юрисдикція яких поширюється на 2-6 адміністративні одиниці.

Тож можемо констатувати доволі таки нерівномірну за територіальною юрисдикцією побудову системи апеляційних адміністративних судів. Так, якщо Перший апеляційний адміністративний суд діє в апеляційному окрузі, що включає Донецьку та Луганську області, то Восьмий апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає 6 адміністративних одиниць Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську та Тернопільську області.

У зв'язку з цим, на нашу думку, дещо нерівномірним чином здійснюється забезпечення доступності правосуддя. Навіть зважаючи на можливий поділ за потенційним навантаженням на суди, кількістю населення регіону, залишається питання забезпечення присутності при апеляційному розгляді справи, яке при такому поділі однозначно більш утруднене для окремих територій (так дістатися з Закарпатської області до відповідного Восьмого апеляційного адміністративного суду потребуватиме більших організаційних і насамперед матеріальних ресурсів, аніж, до прикладу, з Полтавської до Другого апеляційного адміністративного суду). Саме тому, попередня система територіального розташування адміністративних судів видається більш рівномірною та відповідно ефективною, аніж новостворена.

Відповідно касаційний перегляд адміністративних справ покладається на Верховний Суд, однак варто окремо наголосити, що останній може у певних випадках виступати і як суд першої (ч. 4 ст. 22 КАС України) або ж суд апеляційної інстанції (ч. 2 ст. 23, ч. 2 ст. 292 КАС України).

Частина 2 статті 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначає також, що у складі Верховного Суду діє Касаційний адміністративний суд, у якому з урахуванням вимог частини 5 статті 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо: 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів; 2) захисту соціальних прав;

3) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян.

Враховуючи ч. 2 ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у межах ВС функціонує Велика Палата. У цьому сенсі доволі таки показовими є положення ч. 3 ст. 23 та ч. 3 ст. 292 КАС України, що визначають випадки, коли Велика Палата виступає апеляційною інстанцією щодо рішень ВС. Це є доволі таки парадоксальною ситуацією, адже за своєю сутністю Верховний Суд переглядає власні рішення як суд апеляційної інстанції, що загалом викликає запитання з позиції потреби забезпечення безсторонності та неупередженості здійснення адміністративними судами правосуддя.

Таким чином, у результаті інтенсивних законодавчих змін на шляху впровадження судової реформи було створено нову систему судів, уповноважених на здійснення адміністративного судочинства. Відповідна модель побудови судоустрою характеризується як низкою позитивних ознак, проте містить також і вади, недоліки у контексті її ефективного функціонування щодо досягнення мети адміністративного судочинства – захисту прав, свобод та інтересів особи у юридично нерівних відносинах із суб'єктами владних повноважень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII (ред. від 05.08.2018) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (ред. від 21.02.2019) URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV (ред. від 04.11.2018) URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/paran2#n2>.
4. Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів: Указ Президента України від 16.11.2004 № 1417/2004 (ред. від 29.12.2017) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004>.
5. Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах: Указ Президента України від 29.12.17 № 455/2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455/2017>

РОЛЬ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Клімова Галина Павлівна,

д. ф. н., професор,

професор кафедри соціології та політології

НЮУ ім. Ярослава Мудрого,

провідний науковий співробітник НДІ ПЗІР НАПрН України

У роботі досліджено роль дослідницьких університетів у формуванні національної інноваційної системи. Автором розглянуто основні напрямки становлення інноваційного суспільства, етапи та зарубіжний досвід.

Ключові слова: інноваційне суспільство, дослідницький університет, національна інноваційна система.

Однією з глобальних характеристик нашого часу є затвердження інноваційного розвитку як домінуючого способу соціального оновлення, формування інноваційного суспільства, яке не просто відкрито для інновацій. Воно саме безперервно генерує інновації різних видів і рівнів. Його функціонування повністю залежить від швидкості впровадження нового знання в усі сфери суспільного життя. Таке суспільство характеризується зростаючою динамічністю складних соціальних трансформацій, обумовлених інтенсивністю розвитку і широким поширенням соціального прогресу. Воно займається безперервним практичним втіленням нових ідей, винаходів у вигляді інноваційних продуктів праці або технологій їх створення, методів організації і управління виробництвом для поліпшення всіх якісних і кількісних економічних та інших соціальних показників як на мікро-, так і на макрорівні [1, с. 15].

Становлення інноваційного суспільства – це довгий та складний процес, якому сприяють наступні чинники:

1. послідовна і довгострокова інноваційна політика держави, з чітко сформульованими цілями і завданнями;

2. раціональне використання наявного інноваційного потенціалу як фундаменту для реалізації інноваційної політики і формування інноваційного суспільства;

3. зміцнення співпраці між науково-дослідним, освітнім і виробничим секторами;

4. цільова підтримка найважливіших напрямів науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок;

5. комерціалізація інновацій;

6. залучення іноземних інвестицій транснаціональних корпорацій;

7. постійне вивчення і впровадження кращого міжнародного досвіду по інноваційному розвитку економіки суспільства в цілому [2, с. 91–92].

Як свідчить досвід індустріально розвинених країн, становлення інноваційного суспільства розпочинається з формування національної інноваційної системи, орієнтованої на отримання і використання нових наукових знань, сприяння розвитку передових технологій, НДДКР, підвищення якості людського капіталу.

У національних інноваційних системах усіх країн генерація інновацій здійснюється галузевою наукою, державними науковими установами, а також дослідницькими університетами.

Як специфічна форма організації наукової та освітньої діяльності, дослідницький університет покликаний істотно активізувати інноваційну діяльність вищої школи. Відмінні ознаки такого університету - це здатність генерації нового наукового знання на основі широкого спектру фундаментальних і прикладних досліджень, можливість трансферу технологій в реальний сектор економіки, наявність ефективної системи підготовки кадрів вищої кваліфікації. Дані ознаки визначають для ЗВО інноваційний шлях розвитку, який пов'язаний із впровадженням нових технологій, ідей і знань в науково-дослідницький процес з метою їх практичного використання.

Світовий досвід свідчить про те, що, незважаючи на певні національні відмінності, можна виділити два основні критерії віднесення ЗВО до переліку дослідницьких університетів: 1) великий об'єм фінансування і висока результативність наукових досліджень; 2) вели-

кий масштаб підготовки фахівців вищої наукової кваліфікації (аспірантура, докторантура). Так, наприклад, відповідно до класифікації установ вищої освіти, запропонованої Фондом Карнегі, дослідницькі університети характеризуються найбільшим об'ємом фінансової підтримки досліджень і розробок із засобів федерального бюджету, а також тим, що вони щорічно присуджують не менше 50 докторських ступенів по широкому спектру наукових напрямів. Близькі критерії надбання університетам статусу світового класу затверджені Лігою європейських університетів: 1) виконання наукових досліджень на світовому рівні (excellence) не менше чим по трьох напрямках; 2) інтеграція наукових досліджень до освітньої діяльності; 3) підготовка аспірантів (PhD) по наукових напрямках рівня excellence [3].

Створення дослідницьких університетів відбувається трьома шляхами.

Перший шлях полягає у відборі невеликої кількості національних університетів, належного рівня й потенціалу, які вдосконалюються шляхом додаткового бюджетного фінансування.

Другий підхід базується на злитті окремо існуючих університетів в один новий, що відповідає світовим показникам.

Третій напрямок передбачає створення нових університетів світового класу «з нуля».

Кількість дослідницьких університетів в кожній країні невелике відносно загального числа ЗВО. Наприклад, в США дослідницьких університетів світового класу налічується близько 150 з 4800 ЗВО, в Китаї – близько 100 при загальній кількості приблизно 5 тис. ЗВО. У Індії налічується 10 таких університетів з наявних 18 тис. ЗВО [4]. Ці учбові заклади проводять найбільший об'єм оригінальних досліджень як фундаментальних, так і прикладних і отримують найбільше фінансування для проведення своєї науково-дослідної роботи. У складі університетів таких країн, як США, Великобританія і Німеччина, зосереджена близько половини усіх учених. Їх доля в проведенні НДДКР складає від 14,5 % досліджень в Японії до 25 % в окремих країнах Європи (Нідерланди, Бельгія) [5, с. 115]. В усіх розвинених країнах університети виконують не тільки наукову і освітню функцію у складі НІС, але виступають важливим елемен-

том формування кластерних регіональних інноваційних підсистем. У системі «університет – промислові групи» науково-дослідницька діяльність лягає в першу чергу на університет, так як у нього зосереджена основна фундаментальна і прикладна база з інноваційної тематики. Через венчурні компанії дослідницьких університетів мають можливість ефективно і оперативно здійснювати трансфер знання в нові технології. У свою чергу, фінансування університетів з боку держави і приватного бізнесу безпосередньо залежить від результатів їх науково-дослідницької діяльності.

Основними факторами, що визначають безпосередньо інноваційний розвиток дослідницького університету, є:

- розвиток системи наукового співтовариства, необхідного для генерації нових знань;
- створення і комерціалізація результатів науково-дослідницької діяльності;
- розвиток інноваційної інфраструктури, яка координує та реалізує інноваційні проекти та розробки;
- вибір та підтримка пріоритетних напрямків розвитку науки університету;
- формування і розвиток навчально-науково-інноваційного комплексу на базі університету.

Інноваційна інфраструктура дослідницьких університетів представляє собою комплекс взаємопов'язаних структур, що забезпечують реалізацію інноваційної діяльності ЗВО. Вона може бути розглянута як інтеграційна сукупність освітніх програм різного рівня, а також інноваційних структур і механізмів управління ними, що націлена на формування комплексу компетентностей, необхідних для успішної інноваційної науково-педагогічної діяльності [6, с. 4].

Розрізняють два основних види інноваційної інфраструктури дослідницьких університетів:

- матеріальна (технопарки, бізнес–інкубатори, техніко-впроваджувальні центри, центри трансферу технологій та ін.);
- нематеріальна (послуги із захисту інтелектуальної власності, послуги з просування інтелектуальної продукції, аутсорсинг «не інноваційних» аспектів діяльності та ін.).

Інноваційна інфраструктура дослідницького університету інтегрує чотири компоненти його науково-дослідницької діяльності:

- освіти (інноваційні освітні програми);
- науково-виробничі потужності (студентський бізнес-інкубатор, технопарк, лабораторії та ін.);
- структури, що підтримують інноваційну діяльність (офіси трансферу і комерціалізації результатів інноваційної діяльності);
- структури, що забезпечують управління інноваційною діяльністю та інноваційною інфраструктурою [7, с. 216].

Досвід розвинених країн, зокрема США, показує, що інноваційна інфраструктура не є єдиною і незмінною для всіх університетів, а, навпаки, вона надзвичайно гнучка. Вона реалізується з урахуванням особливостей самого університету (наприклад, форми власності, основних наукових і освітніх напрямків, що реалізуються університетом, його розмірами та територіальним розміщенням тощо), а також відповідно до економічних, ресурсних і законодавчих особливостей міста, де цей університет розташований. Тому, формуючи інноваційну інфраструктуру, університет робить акцент на пріоритетний розвиток тих її компонентів, які найбільшою мірою відповідають його місії, меті й завданням.

Базова модель інноваційної інфраструктури більшості українських університетів включає в себе чотири найважливіших елементи: центр трансферу технологій (ЦТТ), технопарк, студентську наукову організацію і науково-освітні програми за інноваційними напрямками. Інші елементи інноваційної інфраструктури (відділ інтелектуальної власності, відділ колективного використання устаткування, відділ захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності та т. д.), як правило, входять до складу центру трансферу технологій.

Таким чином, національна інноваційна система ґрунтується на наявності висококваліфікованого, освіченого особистісного капіталу людини. Дослідницький університет є саме тим інструментом, який формує такий капітал. Він як креативний суб'єкт національної інноваційної системи є центром появи передових ідей, концепцій та генерування інтелектуальної еліти суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клімова Г. П. Інноваційне суспільство – новий історичний етап цивілізаційного розвитку. *Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні*: монографія / за ред. Ю. Є. Атаманової, Г. П. Клімової. Харків: Право, 2015. С. 8–40.
2. Монахов И. А. Инновационные стратегии государств-лидеров – важнейшее условие преодоления кризиса и устойчивого развития на перспективу. *Инновации*. 2011. № 10. С. 87–94.
3. Entrepreneurial Impact: The Role of MIT. Edward B. Roberts and Charles Eesley. MIT Sloan School of Management. February 2009.
4. Pfilip G/Altbach, JamailSalmi. The Road to Academic Excellence: The Making of World Class Research Universities. Washington, DC: TheWorldBank, 2011.
5. Казакова Н. Университеты и экономика, основанная на знаниях. Саратов: Саратов. гос. ун-т, 2002. 272 с.
6. Шмелева Е. А. Инновационная инфраструктура вуза в подготовке новых кадров. *Научный поиск*. 2012. № 3. С. 3–6.
7. Миролубова Т. В., Суханова П. А. Зарубежный опыт развития инновационной инфраструктуры университетов в региональных инновационных системах. *Фундаментальные исследования*. 2013. № 1. С. 215–220.

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОГО РУХУ КАПІТАЛУ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

Ковбатиук Марина Володимирівна,

к.е.н., професор,

*зав. кафедри теоретичної та прикладної економіки
Державний університет інфраструктури та технологій*

Кузьменко Оксана Михайлівна,

к.е.н., доцент,

*доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки
Державний університет інфраструктури та технологій*

У роботі досліджено вплив міжнародного руху капіталу на економічний розвиток України. Авторами розглянуто проблеми формування інвестиційного клімату в Україні та процесу залучення іноземних інвестицій.

Ключові слова: інвестиційний клімат, іноземні інвестиції, міжнародний рух капіталу.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в сучасних умовах зростає потреба в акумулюванні фінансових ресурсів для розширення матеріальної бази розвитку національної економіки України загалом. Одним з даних джерел є прямі іноземні інвестиції, що є складовою рахунку міжнародного руху капіталу, в тому числі в контексті формування інвестиційного клімату в Україні.

Визначення впливу міжнародного руху капіталу на економічний розвиток України є актуальним для сьогодення. Дану тематику досліджувала значна кількість науковців, зокрема, [2-5].

До факторів формування інвестиційного клімату в Україні належать:

- рівень податкового тиску на бізнес;
- умови діяльності для інвесторів;
- корпоративний податок на інвестиції;
- структурно-функціональна привабливість галузей економіки країни;
- стабільність національної валюти та макроекономічної ситуації;
- розвиток технологій та інновацій в Україні.

Проведемо оцінку впливу рівня прямих іноземних інвестицій на обсяги торговельних потоків (таблиця 1).

Загалом спостерігалось значне коливання прямих іноземних інвестицій, при цьому відтік їх призводив до скорочення експорту та ВВП в Україні, що вказує на вагомий вплив міжнародного руху капіталу на економічне становище в країні.

Таблиця 1. Обсяг прямих іноземних інвестицій та експорту [1]

Рік	Прямі інвестиції в Україну, млрд. дол. США	Експорт зовнішньої торгівлі послугами, млрд. дол. США
2010	38,99	11,94
2011	45,37	14,18
2012	48,19	14,10
2013	51,71	14,23

2014	53,70	11,52
2015	40,73	9,74
2016	36,15	9,87
2017	37,51	10,71

Питання іноземних інвестицій для будь-якої країни слід розглядати як через призму розширеного відтворення, створення нових робочих місць, імпорт технологій та виробничого досвіду, в той же час окремі науковці явно вказують на існування загроз національній безпеці від іноземних інвестицій.

На нашу думку, сучасні економічно розвинені країни в рамках нормального економічного розвитку іноземні інвестиції заохочують і не вбачають будь-яких ризиків за умови адекватного функціонування правової, судової системи, стабільності нормативної бази, розвиненості ринкової конкуренції та прогнозованості діяльності.

В той же час наведемо два приклади загроз національній безпеці зі сторони іноземних інвестицій. В першу чергу це приклад Кіпру, який був провідною офшорною зоною і таки чином нарощував портфель іноземних інвестицій, проте після політики деофшоризації Кіпру значна частина іноземних інвестицій стрімко покинули країну, що фактично призвело до певного переддефолтного стану Кіпру, отже, є прикладом яскравої фінансової загрози національній безпеці.

Інший приклад більш яскравий – це рідна Україна, де з однієї сторони іноземні інвестиції в майже 40-50% надходять з офшорних зон і територій та використовуються як інструмент уникнення оподаткування в Україні та захисту фізичного майна, в той же час окремі іноземні інвестиції в стратегічні галузі економіки – авіабудування, космічне будування, інформаційні технології.

Як показують статистичні дані, найбільший інвестиційний вплив на привабливість країни мали протягом останніх років – територіальне розташування, рівень оплати праці висококваліфікованому населенню, в той же час негативно на орієнтацію інвесторів впливали макроекономічні та політико-правові дестабілізуючі фактори, проведення АТО, девальвація національної валюти, високий податковий тиск.

Досліджуючи інвестиційний клімат України з метою напрацювання дієвих заходів інвестиційної та інноваційної політики, доречно акцентувати увагу на аналізі впливу макроекономічних чинників, які гальмують, чи навпаки сприяють розвитку іноземного інвестування.

Для вирішення цих проблем, на нашу думку, доцільним є надання податкових пільг для суб'єктів господарювання, які будуть проводити процес реального інвестування, при цьому для інвесторів важливим буде стабільність нормативної бази та прозорість податкового адміністрування.

Тому, процес залучення іноземних інвестицій без сумніву є індикатором економічної, соціальної та політичної стабільності та прогнозованості в країні – отримувачі прямих іноземних інвестицій, в той же час не слід забувати про використання економічних інструментів впливу, в тому числі й іноземних інвестицій, для захисту національних інтересів інших країн, тобто використання прямих іноземних інвестицій як джерела створення загроз для національної безпеки України.

Таким чином, визначено, що в даний час інвестиційний клімат в Україні на міжнародному рівні є досить недооціненим, тому виникає потреба в активізації міжнародного руху капіталу і стимулювання за рахунок залучення прямих іноземних інвестицій економічний розвиток України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Новак І. М. ТНК як сучасний регулятор міжнародного руху капіталу у вітчизняний аграрний сектор. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2016. Т. 21, Вип. 7(2). С. 27–30.
3. Хомутенко Л. І., Васильчук А. Ю. Особливості розвитку міжнародного руху капіталу на сучасному етапі. *Економічний простір*. 2016. № 113. С. 5–14.
4. Шевченко В. Ризики та суперечливість міжнародного руху капіталу в банківському секторі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2014. Вип. 3. С. 26–30.
5. Шевченко В. Ю. Фактори нестабільності міжнародного руху банківського капіталу та конкурентоспроможність. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2014. Вип. 1. С. 124–134.

ЗВЕРНЕННЯ ЗА ЕЛЕКТРОННИМИ ПОСЛУГАМИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ОТРИМАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ

Кохан Вероніка Павлівна,

*к. ю. н., старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту правового
забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України*

У роботі детально проаналізовано питання звернення за електронними послугами як альтернативу отримання адміністративних послуг. Автором ґрунтовно досліджено правову основу впровадження та розвитку електронних послуг в Україні та зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: електронна послуга, адміністративна послуга, інформатизація, електронне урядування.

В Україні реалізує державну політику у сферах інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства Державне агентство з питань електронного урядування України (далі – Агентство), яке є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [6].

Одним з основних напрямів діяльності Агентства є електронні послуги, доступ до яких забезпечується через Урядовий портал – єдиний веб-портал органів виконавчої влади (<https://www.kmu.gov.ua/ua/services>) [8]. На урядовому порталі також створено сторінку «адміністративні послуги», яка відсилає до Єдиного державного порталу адміністративних послуг ([https:// my.gov.ua/](https://my.gov.ua/)) [2], оскільки згідно з чинним законодавством надання адміністративних послуг в електронній формі та доступ суб'єктів звернення до інформації про адміністративні послуги з використанням мережі Інтернет забезпечуються через Єдиний державний портал адміністративних послуг, який є офіційним джерелом інформації про надання адміністративних послуг в Україні, у тому числі через інтегровані з ним

інформаційні системи державних органів та органів місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 17, ч. 1 ст. 9 Закону України «Про адміністративні послуги») [3].

Правовою основою впровадження та розвитку електронних послуг, зокрема, адміністративних, є Концепція розвитку системи електронних послуг в Україні на 2016-2020 роки [7]. Планом заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2017-2018 роки передбачалося впровадження 100 електронних послуг до кінця 2018 року [4]. Цього результату досягнуто, і наразі на Урядовому порталі, який слугує «єдиним вікном» доступу до всіх онлайн-послуг, уже є 118 електронних послуг [1].

Згідно з новим Планом заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2019-2020 роки у 2019 році планується впровадити не менше 50 електронних послуг, які будуть стосуватися виробництва ліків, водовідведення, послуг будівництва, оформлення водійських посвідчень тощо [5].

На сьогодні частина з адміністративних послуг надається повністю в електронному вигляді – напроти такої послуги на Єдиному державному порталі адміністративних послуг є відмітка «онлайн». Для зручності на порталі є окрема сторінка «Послуги онлайн» [2].

Однак, є послуги, які можна замовити онлайн, але отримати їх результат можна лише особисто у паперовому вигляді. І є послуги, замовити які можна лише прийшовши до Центру надання адміністративних послуг або безпосередньо до суб'єкта надання відповідних послуг. Згідно з ч. 1 ст. 12 Закону України «Про адміністративні послуги» центр надання адміністративних послуг – це постійно діючий робочий орган або структурний підрозділ місцевої державної адміністрації або органу місцевого самоврядування, що зазначений у частині другій цієї статті, в якому надаються адміністративні послуги через адміністратора шляхом його взаємодії з суб'єктами надання адміністративних послуг [3].

Зауважимо, що частиною 1 ст. 9 Закону України «Про адміністративні послуги» закріплено три способи звернення особи до суб'єкта надання адміністративних послуг для отримання адміністративної послуги, а саме:

безпосередньо (суб'єкт звернення напряму звертається до суб'єкта надання адміністративних послуг);

через центри надання адміністративних послуг (далі – ЦНАП) (взаємодія між суб'єктом звернення та суб'єктом надання адміністративних послуг відбувається через адміністратора ЦНАП);

через Єдиний державний портал адміністративних послуг (взаємодія між суб'єктом звернення та суб'єктом надання адміністративних послуг здійснюється в електронній формі з використанням мережі Інтернет) [3].

ЦНАП, так само як і Єдиний державний портал адміністративних послуг, буквально не належать до суб'єктів надання адміністративних послуг. Вони не надають адміністративні послуги безпосередньо, а забезпечують організацію надання адміністративних послуг шляхом взаємодії з суб'єктами надання адміністративних послуг. Отже, центри надання адміністративних послуг, урядовий портал та Єдиний державний портал адміністративних послуг є альтернативними каналами звернення за адміністративними послугами.

Згідно зі статистичними даними: на сьогодні в Україні функціонує 778 центрів надання адміністративних послуг (ЦНАПів). За 2018 рік запрацювало 47 нових Центрів та територіальних підрозділів. Реалізується програма з доступності адміністративних послуг громадянам в об'єднаних територіальних громадах, де на кінець 2018 року нараховується 125 ЦНАПів. Понад 50 % ЦНАПів пропонує своїм відвідувачам від 50 до 135 послуг. В той же час як майже чверть ЦНАПів надає від 136 до 200 послуг [9].

Однак, незважаючи на роль ЦНАП як посередника між громадянами і бізнесом та державою, частиною 4 статті 13 Закону України «Про адміністративні послуги» передбачено можливість здійснювати надання адміністративних послуг адміністратору ЦНАП у випадках, передбачених законом. При цьому цей Закон визначає, що надання адміністративних послуг безпосередньо адміністратором ЦНАП можливе лише за умови якщо відповідні повноваження будуть закріплені у спеціальному законі [3]. Тобто у цьому випадку адміністратор ЦНАП виступатиме суб'єктом надання адміністративних послуг.

Перелік адміністративних послуг, які надаються через центр, суб'єктами надання яких є органи виконавчої влади, визначається органом (посадовою особою), що прийняв рішення про його утворення, та включає адміністративні послуги органів виконавчої влади, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України.

Крім адміністративних послуг, за рішенням органу, що утворив ЦНАП, у такому центрі також можуть надаватися і неадміністративні послуги, зокрема, укладення договорів і угод представниками суб'єктів господарювання, які займають монополіне становище на відповідному ринку послуг та які мають соціальне значення для населення (вода, тепло, газу, електропостачання) тощо.

Таким чином, аналіз способів звернення особи для отримання адміністративної послуги дозволив сформулювати низку висновків:

1. На кінець 2018 року серед громадян та бізнесу користуються попитом способи отримання адміністративних та інших послуг через: 1) центри надання адміністративних послуг; 2) через Єдиний державний портал адміністративних послуг, Урядовий портал або офіційні сайти суб'єктів надання адміністративних послуг – в онлайн-форматі.

2. Попит на електронні послуги та послуги ЦНАПів зростає завдяки зусиллям держави та органів місцевої влади, спрямованим на розширення мережі ЦНАПів та кількості послуг, що ними надаються, а також завдяки впровадженню нових і підтримки діючих електронних сервісів для громадян та бізнесу.

3. Урядовий портал та Єдиний державний портал адміністративних послуг частково дублюють один одного: частину електронних адміністративних послуг в онлайн-форматі можна замовити на обох порталах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Е-урядування – ключ до реформ в Україні. URL: https://galinfo.com.ua/articles/euryaduvannya_klyuch_do_reform_v_ukraini_307023.html.

2. Єдиний державний портал адміністративних послуг. URL: <https://http://my.gov.ua/>.

3. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012. № 5203-VI. Дата оновлення: 04.04.2018. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>.

4. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2017–2018 роки: розпорядження Кабінету міністрів України від 14.06.2017 р. № 394-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/394-2017-%D1%80>.

5. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2019–2020 роки: розпорядження Кабінету міністрів України від 30.01.2019 р. № 37-р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/info/KR190037.html.

6. Про затвердження Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 р. № 492. Дата оновлення: 18.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492-2014-%D0%BF>.

7. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.11.2016 р. № 918-р. *Офіційний вісник України*. 2016 р. № 99. Стор. 259. Стаття 3234.

8. Урядовий портал – єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>.

9. ЦНАПи для громадян та бізнесу. URL: <http://poslugy.gov.ua/info/news/207/details>.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТНОГО СКЛАДУ РИНКУ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ (ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ)

Кролевецький Кирило Ігорович,
адвокат, АО «Кролевецький та партнери»

У роботі розглянуто питання суб'єктного складу у правовідносинах у сфері оптової торгівлі. Автором досліджено основні риси та характеристики суб'єктного складу господарських відносин та виокремлено, які саме є притаманними відносинам у сфері оптової торгівлі.

Ключові слова: правовідносини, оптова торгівля, суб'єкти.

Розглядаючи структуру певних правовідносин первинним, зазвичай, вважається дослідження суб'єкта як їх базового елементу, без вольової поведінки якого правова норма б не відбулась. Специфіка правовідносин впливає безпосередньо на правове становище

суб'єктів - носіїв суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Тому варто зупинитися на аналізі правового становища суб'єктів ринку оптової торгівлі. Актуальність цього питання пояснюється декількома причинами: причетністю до ринку значного кола осіб, інтереси яких збігаються, або пересікаються; залежністю цього ринку від якості правового регулювання супутніх послуг; особливістю розвитку інфраструктури.

Зазвичай правове становище суб'єкта конкретних правовідносин у цивільному праві пов'язується із наявністю правосуб'єктності.

Зміст цієї категорії неоднозначно розкривається як у загальній теорії держави і права, так і в галузевих юридичних науках, і є предметом окремого наукового пошуку.

У теорії права визначається, що правосуб'єктність має на меті визначення кола суб'єктів конкретних правовідносин через встановлення здатності особи бути суб'єктом права, мати права і обов'язки, брати участь у правовідносинах.

Тобто, носієм правосуб'єктності є суб'єкт права - майбутній чи діючий учасник правовідносин.

Правоздатності суб'єктів оптової торгівлі, здебільшого носить не загальний, а спеціальний характер, доказом чого слугують законодавчо закріплені вимоги про ліцензування, спеціальне регулювання правил продажу, умов поставок окремих видів товарів, галузеве законодавство, яке передбачає цілий ряд обмежень прав суб'єктів оптової торгівлі.

На законодавчому рівні суб'єктний склад оптової торгівлі на впорядкований. У зв'язку з цим, його дослідження в межах цієї роботи полягає у відокремленні від інших суб'єктів господарського права.

Згідно зі ст. 2 Господарського кодексу України, учасниками відносин у сфері господарювання, і відповідно – суб'єктами господарського права, є:

- а) суб'єкти господарювання;
- б) споживачі;
- в) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією;

г) громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [1].

Оскільки оптова торгівля як важливий та обов'язковий етап суспільного виробництва передує роздрібній, характерною ознакою правовідносин, що складаються на ринку оптової торгівлі є те, що споживачі не є їх учасниками, вони «з'являються» на наступному етапі – етапі роздрібної торгівлі.

При цьому, процес оптової торгівлі підпорядкований інтересам, потребам та вимогам споживачів.

Серед зазначених у ст. 2 Господарського кодексу України учасників господарських правовідносин, основними серед них є суб'єкти господарювання, діяльність яких слугує основою регуляторного впливу норм господарського права.

Згідно з ч. 1 ст. 55 Господарського кодексу України, суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Згідно з ч. 2 зазначеної статті, суб'єктами господарювання є:

1) господарські організації - юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Зазначені суб'єкти господарювання також розглядаються як суб'єкти підприємництва, а здійснювана ними діяльність є підприємницькою. З економічної точки зору підприємець, перш за все – це новатор, який створює щось нове та здійснює виробничий процес. З точки зору юридичної поняття підприємця визначається через перерахування ознак підприємницької діяльності, як це зазначено у ст. 42

Господарського кодексу України. Так, підприємницька діяльність – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1].

Основна ж ознака підприємництва – новаційність та здійснення виробничого процесу ані в законодавстві, ані в правовій науці до уваги не беруться.

В оптовій торгівлі цю ознаку можна розуміти як освоєння (розширення) ринків збуту, удосконалення форм вивчення кон'юнктури ринку та тенденцій його розвитку, системи просування товарів тощо.

На думку Б.І. Пугінського, ланками оптової торгівлі є, перш за все, виробники товару, що можуть реалізовувати його посередникам або напряму роздрібним організаціям. Важливими учасниками цієї діяльності є посередницькі організації, що здійснюють різноманітні операції з просування товару. Кінцева ланка оптової торгівлі – організації роздрібно торгівлі, або підприємці, що здійснюють торговельну діяльність.

Таким чином, оптова торгівлі опосередковує та організує переміщення товарної маси від виробників до роздрібно мережі.

Як наслідок, особливістю суб'єктного складу правовідносин на ринку оптової торгівлі є участь у них в якості сторін тільки організацій (підприємців), що здійснюють виробничу та торговельну підприємницьку діяльність.

Так, В.С. Мілаш серед інших ключових ознак виділяє: 1) самостійна, від свого імені, участь у господарському обороті; 2) спрямованість діяльності як на задоволення загальноспеціальних потреб, так і «власних» господарських потреб, та (або) господарських потреб інших суб'єктів господарювання (наприклад, біржі), а також загальносупільних потреб; 3) наявність відокремленої майнової основи господарювання [2].

Отже, суб'єктами оптової торгівлі є лише суб'єкти господарювання, відповідно суб'єкти господарських відносин, які не входять до кола суб'єктів господарювання, як то: фізичні особи, які не заре-

єстровані як підприємці, не можуть бути учасниками правовідносин з оптової торгівлі товарами.

Звичайно фізична особа може придбавати партії товару та здійснювати їх реалізацію, однак зобов'язана буде сплатити податок на прибуток, не матиме можливості формувати податковий кредит, видавати контрагентам податкові накладні, сплачувати штрафи за здійснення підприємницької діяльності без реєстрації у встановлено порядку.

Тому, легальна участь фізичних осіб на ринку оптової торгівлі є економічно не вигідним, протиправним та малоюмовірним.

В той же час суб'єкти, які здійснюють некомерційну господарську діяльність, наприклад громадські об'єднання, що мають статус юридичної особи, можуть виступати учасниками відносин з оптової торгівлі, здійснюючи господарську діяльність для задоволення своїх статутних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18. С. 44.
2. Мілаш В.С. Господарське право: Курс лекцій: У 2 ч. Ч. 1. Харків: Право, 2008. 496 с.

CONTROL AS A SELF-REGULATORY TOOL OF THE CONSTRUCTION INDUSTRY (PROBLEM SETTING)

Kurashova Inna,

*Junior Researcher of Scientific and Research
Institute of Providing Legal Framework for the Innovative
Development National Academy of Law Sciences of Ukraine*

The report is devoted to the study of the features of the implementation of self-regulatory organizations of the control function, which is attributed by the author to the group of organizational and managerial means of self-regulation of economic activity in General and the construction industry in particular.

Keywords: self-regulatory organization, control, self-regulation of the construction industry, organizational and managerial means of self-regulation of the construction industry.

One of the main groups of means of self-regulation of the construction industry are organizational and management, which include control over the activities of members of the self-regulatory organization and the adoption of local acts of regulatory impact, the main purpose of which is the proper organization of the activities of economic entities of the construction industry by establishing its own rules, regulations, standards and restrictions for professional participants in this sphere and control over their compliance and execution.

The main tasks to be solved in this article is a study of what are the organizational and managerial means of self-regulation of the construction industry.

The analysis of the legislation of foreign countries and mechanisms of self-regulation of them is a very important stage for understanding how this mechanism should work in our country, but we can not talk about the full and categorical transfer of all the features and elements of foreign mechanisms of self-regulation to the domestic legal system, because it is unique with its inherent features, so the applicant faces the task only to adapt the properties of foreign mechanisms of self-regulation to the needs of the national legal system and to develop a new one, the unified and effective mechanism for the domestic construction industry of its self-regulation.

Various systems of control of construction activity are applied in practice of foreign countries (Germany, Finland, Australia, China, Japan, the Russian Federation, etc.), however all these States are United by one extremely important feature – in all foreign developed countries there are rigid systems of the admission of the construction organizations to the market and quality control of construction production. At the same time, the main principle is observed everywhere-control over the implementation of economic activities in the construction industry is not assigned to state regulation, but to the Institute of self-regulatory organizations. Of course, the mechanism of self-regulation of the construction industry

after its development should be tested at different levels of the national economy, including in the construction sector, to be able to explore the effectiveness and quality of self-regulatory organizations in Ukraine, however, as evidenced by the positive experience of developed countries, such mechanisms have established themselves as a qualitatively new analogue of state regulation of the most important parts of the national economy.

It should be noted that in developed countries in General, the development of self-regulation of economic activities took place “from below”: in some activities, mechanisms and tools of self-regulation were formed, which were tested over a long period of time. Today, self-regulation and state regulation of the market are carried out in parallel, mutually complementing and enriching each other. Bringing the experience of the interaction of segment management and the government that can be called co-regulation. Interesting for us is the positive experience of the USA, Japan, Germany, where the mechanism of “careful management” and “careful construction” was introduced, thanks to which it became possible to identify a significant number of shortcomings in the construction industry by the American Magazine Lean Construction Journal, among the main ones were the following:

- about 60–85 % of the time in construction is spent on all kinds of “waiting” and Troubleshooting;
- the shortage of highly qualified specialists is growing more and more;
- average productivity for the Builder is about 40 %;
- low quality of products, works and services provided;
- excessive changes in the cost and timing of work in the construction process [1].

This kind of problem is not spared and our state, and therefore we are increasingly faced with the question of how and how effectively this industry will be reformed, because the above-mentioned problems entails, including the emergence of life and health of the population, which is a potential consumer of the work performed or services rendered, and also leads to an increasing decline in one of the leading segments of the national economy.

Public authorities, which are responsible for the implementation of control in the construction industry today is no longer able to implement it effectively, because, at least, the decisions of most of them require individual control, such bodies can not physically provide. In this connection, it seems logical to borrow the experience of these States, the solution to these problems was entrusted to self-regulatory organizations, since the control that is carried out by them, acquiring features of a private-legal nature, allows to provide the fragmented control.

Of course, this kind of transformation will be extremely resource-intensive for our state and will require fundamental changes not only on the part of public authorities, but also economic entities engaged in economic activities in the construction industry. The outdated attractor of state regulation, excessive bureaucracy and corruption on the one hand entails the emergence of conformist and consumptionist moods on the other hand (business entities), since the introduction of innovations in the sector of economic activity will ultimately lead to an increase in the cost of the product, complication of the usual procedures and, possibly, a decrease in the number of business entities for their non-compliance with the established requirements and the inability to obtain admission to the market of services and works.

In the context of the current economic downturn, an important task facing our state is to improve the quality of the leading sectors of the national economy, including the construction industry.

REFERENCES

1. Lean Construction Journal. URL: <https://www.leanconstruction.org/learning/publications/lean-construction-journal/>.
2. Kurashova I. M. Control as a self-regulatory tool of the construction industry. Law and Innovations : Scient.-Pract. Journal / edit. S. V. Glibko and others. Kharkiv: Pravo, 2018. № 3 (23). pp. 64–68.
3. Стріжкова А. В. Grid-технології як об'єкт інноваційних правовідносин: дис. ... канд. юрид. наук. Харків: 2018. С. 72.

ЩОДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВАЛЮТНІ ЦІННОСТІ»

Лядов Антон Геннадійович,
*аспірант кафедри фінансового права
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Роботу присвячено вивченню питань законодавчого визначення поняття «валютні цінності». Автором досліджено сучасну законодавчу та доктринальну базу, на підставі чого зроблено ґрунтовні висновки.

Ключові слова: валютні цінності, валютне регулювання.

Вимоги сучасного інноваційного суспільства висувають умови законодавцю щодо вироблення таких положень, які будуть задовольняти їхні потреби та враховувати відповідні інтереси. Важливим кроком на шляху до лібералізації валютного законодавства стало прийняття нового Закону України «Про валюту та валютні операції», який одним із своїх завдань має удосконалення умов для інвестування капіталу в українську економіку та поліпшення інвестиційної привабливості України. Важливою системоутворюючою категорією валютного регулювання є валютні цінності, яка знайшла своє відображення у законодавстві, проте щодо якої існує безліч дискусій в наукових спільнотах. Закон України «Про валюту та валютні операції», в порівнянні із Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», містить принципово новий підхід до трактування сутності валютних цінностей, що потребує більш детального дослідження.

Закон України «Про валюту та валютні операції» не містить нормативного визначення поняття валютні цінності, а лише перелічує види майна, які відносяться до валютних цінностей. Так, валютними цінностями є національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали [1]. Погоджуємося з О. С. Шевчиком, який звертає увагу на значення нормативного визначення змісту поняття валютні цінності в процесі організації системи валютного регулювання. До того ж автор зазначає про існування в теорії фінансового пра-

ва дуалістичного підходу у трактуванні поняття валютні цінності: з одного боку – це грошова одиниця країни (національна валюта), з іншого – грошові одиниці іноземних держав [2, с. 862]. При цьому, такий поділ валютних цінностей здійснюється за критерієм місцезнаходження емісійного органу та не враховує банківські метали, які є окремою категорією валютних цінностей.

Із Закону України «Про валюту та валютні операції» чітко випливає, що валютні цінності є об'єктом валютних операцій, тобто є тією ключовою ланкою, з приводу якої резиденти та нерезиденти вступають у відповідні валютні правовідносини. Так, кожна ознака, яка характеризує валютну операцію, містить вказівку на валютні цінності (перехід права власності на валютні цінності, торгівля валютними цінностями, транскордонні переказ або переміщення валютних цінностей). При цьому, зазначений закон, не маючи загального родового поняття валютних цінностей, містить окремі безпосередні визначення елементів, які відносяться до валютних цінностей. Пропонуємо їх розглянути.

Так, згідно з статтею 1 Закону України «Про валюту та валютні операції», до національної валюти (гривні) відносяться: грошові знаки грошової одиниці України – гривні у вигляді банкнот, монет, у тому числі обігових, пам'ятних та ювілейних монет, і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на грошові знаки, що перебувають в обігу; кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні; електронні гроші, номіновані у гривні [1]. Важливим досягненням у сфері валютного регулювання є віднесення до валютних цінностей електронних грошей, що є особливо актуальним у часи глобалізації та розвитку нових технологій.

До іноземної валюти Закон України «Про валюту та валютні операції» у статті 1 відносить: грошові знаки грошових одиниць іноземних держав у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави або групи іноземних держав, а також вилучені або такі, що вилучаються з обігу, але підлягають обміну на

грошові знаки, що перебувають в обігу; кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях (зокрема у спеціальних правах запозичення), що належать до виплати в іноземній валюті; електронні гроші, номіновані у грошових одиницях іноземних держав та (або) банківських металах [1]. При цьому, слід погодитися з думкою О. С. Шевчика, який звертаючи увагу на відсутність законодавчого закріплення поняття «валюта», вказує на можливість неоднозначного його трактування та в результаті ототожнення з поняттям «іноземної валюти» [3, с. 763]. Так, М. В. Старинський, розглядаючи валютні правовідносини, під категорією валюта розуміє гроші іноземних держав [4, с. 55]. Це є неприпустимим, адже валютне законодавство також оперує поняттям національна валюта (гривня), яку визначають як різновид валюти.

Що стосується банківських металів, то в Законі України «Про валюту та валютні операції» міститься бланкетна норма, яка здійснює посилання на Закон України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними», згідно статті 1 якого, банківські метали – це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів [5]. Не зрозумілим залишається прагнення законодавця у відсиланні до іншого нормативно-правового акту при встановленні значення терміну банківські метали та не визначення його в Законі України «Про валюту та валютні операції». А. О. Сінянська зараховує дорогоцінні метали до переліку об'єктів валютних правовідносин та вказує, що саме за цієї характеристики вони набувають статусу валютних цінностей [6, с. 27]. Ця думка є дещо хибною, адже по-перше до валютних цінностей законодавством віднесено банківські метали, а по-друге, враховуючи, що об'єктом правовідносин є те, з приводу чого суб'єкти вступають у відповідні відносини, в даному випадку це – операції, які можливо здійснити з банківськими металами, валютні цінності будуть виступати предметом валютних операцій.

В останній час спостерігається тенденція до приділення значної уваги вивченню феномену цифрових валют. Це не є дивним, адже кожного дня ми стикаємося з такими поняттями як Bitcoin, криптовалюта, блокчейн, майнінг та ін., які не мають нормативного закріплення, що призводить до нерозуміння, яким же чином необхідно регулювати відносини у цій сфері. Свою позицію щодо віртуальних валют ще у 2014 році висловив Національний банк України, який визнав Bitcoin грошовим сурогатом, що не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства [7]. За даними юристів Axon Partners і криптовалютної консалтингової компанії ForkLog Research, Україна входить до Топ-10 країн світу за кількістю користувачів Bitcoin[8]. Враховуючи значний попит цифрових валют в Україні та відсутність нормативного регулювання відносин щодо них в новому Законі України «Про валюту та валютні операції» виникає необхідність в дослідженні сутності цифрових валют та можливості їх віднесення до валютних цінностей.

Враховуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне приділити більше уваги дослідженню валютних цінностей як об'єкта валютних операцій, зважаючи на виклики сучасного світу, оскільки удосконалення національного законодавства в тому числі й валютного шляхом його лібералізації має на меті покращити інвестиційний клімат України та збільшити притоки іноземного капіталу. Зокрема, існує нагальна потреба у встановленні норм, які будуть спрямовані на регулювання відносин, щодо здійснення операцій з цифровими валютами, шляхом віднесення їх до валютних цінностей. Також, для уникнення непорозумінь, необхідно законодавчо окреслити співвідношення таких категорій як валюта та національна валюта і іноземна валюта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19>.
2. Шевчик О. С. Щодо визначення термінів «валюта» та «валютні цінності». *Форум права*. 2011. № 3. С. 862–868.

3. Шевчик О. С. Валютні операції, як об'єкт валютного контролю. *Форум права*. 2012. № 2. С. 763–768.
4. Старинський М. В. Визначення поняття валютні правовідносини. *Юридична Україна*. 2011. № 8. С. 52–56.
5. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними: Закон від 18.11.1997р. № 637/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-%D0%B2%D1%80>.
6. Сінянська А. О. Дорогоцінні метали як об'єкти валютних правовідносин. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2017. № 46. Т. 2. С. 25–28.
7. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Bitcoin: Національний банк України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14>.
8. Правовое регулирование криптовалютного бизнеса. URL: <http://axonpartners/wp-content/uploads/2017/02/Global-Issues-of-Bitcoin-Businesses-Regulation.pdf>.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ ПЕРЕДАННІ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ГЕОЛОГО-РОЗВІДУВАЛЬНИХ РОБІТ ШЛЯХОМ БУРІННЯ СВЕРДЛОВИН

Любичч Анна Миколаївна,
к.ю.н., учений секретар НДІ ПЗІР НАПрН України

Савчук Олена Олександрівна,
к.ю.н., асистент кафедри екологічного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
науковий співробітник НДІ ПЗІР НАПрН України

Роботу присвячено вивченню правових проблем, що виникають при передаванні земельних ділянок для проведення геолого-розвідувальних робіт шляхом буріння свердловин. Авторами проаналізовано положення вітчизняного законодавства, що регулює дане питання та зроблено відповідні ґрунтовні висновки.

Ключові слова: земельна ділянка, геолого-розвідувальні роботи, буріння свердловин.

Надання для тимчасового користування на умовах оренди земельних лісових ділянок для проведення геолого-розвідувальних робіт шляхом буріння свердловин передбачає їх використання для цілей, не пов'язаних з веденням лісового господарства, тобто фактичну зміну їх цільового призначення.

Відповідно до Земельного Кодексу України (далі – ЗКУ) землі, надані для розміщення та експлуатації основних, підсобних і допоміжних будівель та споруд гірничодобувних та інших підприємств, їх під'їзних шляхів, інженерних мереж, адміністративно-побутових будівель, інших споруд, належать до земель промисловості (ст. 66 ЗК).

Частиною 2 статті 149 ЗКУ визначено, що земельні ділянки, надані у постійне користування із земель державної власності, можуть вилучатися для суспільних та інших потреб за рішенням органів державної влади, на підставі та в порядку, передбачених цим Кодексом. Вилучення земельних ділянок провадиться за згодою землекористувачів на підставі рішень відповідних органів.

Згідно Лісового Кодексу України (далі – ЛКУ) зміна цільового призначення земельних лісових ділянок з метою їх використання в цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства, провадиться органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, які приймають рішення про передачу цих земельних ділянок у власність або надання у постійне користування відповідно до Земельного кодексу України (ст. 57 ЛКУ).

Окреслене питання також регулюються таким нормативно-правовим актом як Кодексу України про надра. Згідно статті 14 розвідувальні роботи відносяться до одного з видів користування надрами, а саме до геологічного вивчення. Згідно статті 18 цього кодексу: надання земельних ділянок для потреб, пов'язаних з користуванням надрами, провадиться у порядку, встановленому земельним законодавством України; земельні ділянки для користування надрами, крім випадків, передбачених статтею 23 цього кодексу, надаються

користувачам надр після одержання ними спеціальних дозволів на користування надрами чи гірничих відводів.

Повноваженнями щодо вилучення для нелісогосподарських потреб земельних ділянок державної власності, у тому числі лісів, наділений Кабінет Міністрів України (п. 9 ст. 149 ЗКУ).

Згідно з частиною 4 статті 66 ЗКУ надання земельних ділянок для потреб, пов'язаних з користуванням надрами, проводиться після оформлення в установленому порядку прав користування надрами і відновлення земель згідно із затвердженими відповідними робочими проектами землеустрою на раніше відпрацьованих площах у встановлені строки.

На практиці виникають випадки коли газовидобувні підприємства здійснюють свою діяльність на лісових земельних ділянках, які є лісовкритими деревною рослинністю, яка заважає проведенню цієї діяльності. Виникає необхідність у вирубці лісових насаджень. Питання збереження чи вирубування дерев, у разі зміни цільового призначення земельних лісових ділянок на яких вони знаходяться, регламентоване статтею 58 ЛКУ. У разі зміни цільового призначення земельних лісових ділянок з метою їх використання в цілях, не пов'язаних з веденням лісового господарства, органи, що приймають таке рішення, одночасно вирішують питання про збереження або вирубування дерев і чагарників та про порядок використання одержаної при цьому деревини. Рішення про вирубування дерев і чагарників приймається за погодженням з обласними державними адміністраціями. У разі прийняття рішення щодо вирубування дерев і чагарників обласними державними адміністраціями таке рішення погоджується центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища. Прийняття рішень Кабінетом Міністрів України не потребує погоджень з іншими органами.

Практичним прикладом використання земель лісогосподарського призначення, які перебувають у постійному користуванні державних лісогосподарських підприємств, для, крім іншого, проведення геологознімальних, пошукових, геодезичних та інших геолого-розвідувальних робіт, є постанова Кабінету Міністрів України від

19.06.2006 р. № 839 «Про вилучення, надання у постійне користування і в оренду земельних ділянок для суспільних та інших потреб, погодження місць розташування об'єктів та зміну цільового призначення земель».

Згідно цього нормативно-правового акту, Дочірній компанії «Укргазвидобування» НАК «Нафтогаз України» було надано 0,36 га земель в постійне користування та 2,24 га в оренду терміном на 2 роки для будівництва газової свердловини № 120 Березівського газоконденсатного родовища на території Харківської області.

Таким чином маємо три правові колізії. Перша полягає у діаметральній невідповідності змісту статті 62 ЛКУ статті 97 ЗКУ. Друга – стаття 97 ЗКУ іде у розріз вимогам інших, вище визначених статей ЗКУ по питаннях, пов'язаних із здійсненням геологознімальних, пошукових, геодезичних та інших геологорозвідувальних робіт шляхом буріння свердловин. Третя має місце у змісті власне статті 97 ЗКУ та полягає у тому, що у частині 1 не йдеться про будь яке користування земельною ділянкою, а у частині 6 дозволено використовувати одну і ту земельну ділянку.

У переважній кількості випадків, постійним користувачем земельних лісових ділянок є державні лісгосподарські підприємства, на які проводити вищезазначені роботи. Майно такого підприємства, у т.ч. землі лісгосподарського призначення, є державною власністю і закріплюється за ним на праві господарського відання. Лісгосп здійснює володіння, користування землею та іншими природними ресурсами відповідно до мети своєї діяльності і чинного законодавства. Крім цього, статтею 92 ЗКУ визначено, що право постійного користування земельною ділянкою – це право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку. Тобто, особа, якій земельна ділянка державної чи комунальної власності надана в постійне користування, не має права вільно розпоряджатися цією земельною ділянкою без прийняття відповідних рішень органами виконавчої влади. Права постійних лісокористувачів визначені ЛКУ, їх перелік є вичерпним. У відповідності до статті 19 ЛКУ, постійні лісокористувачі не наділені повноваженням у будь який спосіб розпо-

ряджатися землями лісгосподарського призначення, вони повинні, крім іншого, дотримуватися встановленого законодавством режиму використання земель. Землі лісгосподарського призначення повинні використовуватися для ведення лісового господарства (стаття 57 ЗКУ).

Отже, проаналізувавши проблеми, що виникають при передачі земельних ділянок для проведення геолого-розвідувальних робіт шляхом буріння свердловин ми прийшли до висновку про необхідність з метою усунення визначених правових колізій з цього питання:

а) Привести зміст статті 97 ЗКУ у відповідність до вимог статей №№ 66, 93, 116, 122, 123, 125 та 149 цього кодексу.

б) Привести у відповідність зміст частини 1 та частини 6 статті 97 ЗКУ.

в) Привести зміст статті 62 ЛКУ у відповідність до змісту зміненої (у подальшому) статті 97 ЗКУ.

г) Вивчити європейський досвід з цього питання та вчинити (у разі необхідності) відповідні дії по приведенню національного законодавства у відповідність до європейського земельного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земельний кодекс України: Закон № 2768-III від 25.10.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2002 р., № 3, ст. 27.
2. Лісовий кодекс України: Закон № 3852-XII від 21.01.1994. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 р., № 17, ст. 99.
3. Кодекс України про надра: Закон № 132/94-ВР від 27.07.1994. *Відомості Верховної Ради України*. 1994 р., № 36, ст. 340.
4. Про вилучення, надання у постійне користування і в оренду земельних ділянок для суспільних та інших потреб, погодження місць розташування об'єктів і зміну цільового призначення земель. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2007 р. № 681. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/77469881>.

КРАУДФАНДИНГ ЯК НОВЕ ЯВИЩЕ ПРАВОВОЇ ДІЙНОСТІ

Малойван Вікторія Віталіївна,

к.ю.н., молодший науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

У праці досліджено питання краудфандингу як нового явища правової дійсності та визначення правового статусу інвестора-бекера.

Ключові слова: інвестиція, інвестиційна діяльність, краудфандинг, інвестор-бекер.

Становлення вітчизняної економіки інноваційного типу та її вихід із глибокої фінансової кризи напряду залежить від активізації інвестиційних процесів в Україні. У сучасних умовах диджиталізації суспільних відносин на особливу увагу заслуговує спосіб фінансування ризикових інноваційних ідей, що набирає популярності і має назву «краудфандинг» (англ. – «crowdfunding», дослівно – «фінансування (проекту або ідеї – авт.) натовпом»). Ідеться про фінансування ризикового інноваційного проекту шляхом отримання, як правило, незначних сум від великої кількості осіб, що ознайомилися з інноваційним проектом у мережі Інтернет на так званій краудфандинговій платформі, зацікавилися ним і виявили бажання допомогти в його реалізації. Унікальність такого способу акумуляції коштів на реалізацію інноваційного проекту полягає не лише у його фінансовій складовій, тобто можливості забезпечити проект фінансуванням, а й у дослідженні потенційного попиту серед спільноти на такий інноваційний продукт.

На сьогодні найкращими у світі краудфандинговими платформами є Kickstarter та Indiegogo, на них розміщуються стартап ідеї інноваторів з усього світу, український інноваційний краудфандинг знаходиться в зародковому стані, представлений платформою Nа-starte, а українські інноватори на разі віддають перевагу вищезазначеним всесвітньовідомим стартап платформам.

Аналізуючи краудфандинг у вітчизняному правовому розрізі, постає питання щодо сутності та природи зазначеного поняття, оскільки вирішальною особливістю зазначеної форми інвестування є те, що інвестори, вносячи кошти на реалізацію інноваційного проекту, не отримують прибуток від такої інвестиційної діяльності, маючи на меті лише досягнення соціального ефекту, а саме використання інноваційної продукції випущеної в рамках цього проекту для особистих чи інших потреб. Виходячи з цього постає питання про благодійну чи інвестиційну форму зазначеної діяльності і чи може остання здійснюватися без мети отримання прибутку?

Стаття 1 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 5.07.2012 № 5073-VI [1] визначає благодійну діяльність як добровільну особисту та/або майнову допомогу для досягнення визначених цим Законом цілей, що не передбачає одержання благодійником прибутку, а також сплати будь-якої винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара. Наука та наукові дослідження визначені сферою благодійної діяльності, відповідно до положення ст. 3 зазначеного Закону, а спеціальні вимоги як до статусу благодійника, так і до статусу бенефіціара такої допомоги Законом не висуваються. На перший погляд, зазначені положення не перешкоджають віднесенню краудфандингової діяльності до благодійницької, але цікавою в контексті цього дослідження є сутність статусу особи, що вкладає кошти в інноваційний проект, так званого бекера (від англ. «backer», походить від «back» – назад, дослівно «backer» – той, що повертає). Тут постає логічне питання, що має повернути собі бекер, коли не йдеться про отримання прибутку?

Вкладаючи майнові цінності в інноваційний проект, бекер, у разі його успішної реалізації, може придбати, за певних умов навіть у першочерговому порядку, інноваційну продукцію, отриману в результаті реалізації інноваційного проекту. Таким чином, він повертає собі певну соціальну вигоду у вигляді можливості користуватися в повсякденному чи професійному житті зазначеним об'єктом. Звертаємо особливу увагу, що внесені на реалізацію проекту кошти не є повною або частковою оплатою товару, який може бути в майбутньо-

му придбаний бекером, і тим паче не дають права участі в статутному капіталі суб'єкта інноваційної діяльності.

Значене положення, на думку авторки, є ключовим для визначення правової сутності краудфандингу й дає змогу розглядати його як нову, специфічну форму інвестиційної діяльності, на користь цього наведемо такі тези:

– Інвестиціями в краудфандингу є майнові цінності (кошти), що вкладаються в інноваційні проекти для досягнення соціального ефекту, що повною мірою відповідає положенням ст. 1 Закону України «Про інвестиційну діяльність», яка, поряд з отриманням прибутку, метою інвестиційної діяльності визначає досягнення й соціального ефекту.

– Інвестором у відносинах краудфандингу є так званий бекер – особа, що інвестує власні кошти в ризикові інноваційні проекти, розміщені на краудфандингових платформах у мережі Інтернет без мети отримання прибутку, лише для досягнення соціально значущого ефекту. Широке законодавче тлумачення особи інвестора в Україні (ст. 5 Закону України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII) не перешкоджає наданню бекеру статусу інвестора.

До речі, питання захисту прав та інтересів інвестора-бекера повинні бути покладені на організаторів краудфандингової платформи, а сам захист має відбуватися в таких напрямках:

А) повернення коштів інвесторам у разі, якщо інноваційний проект не зібрав необхідної, заявленої винахідниками суми коштів у встановлений строк;

Б) повернення коштів інвесторам у разі невиконання винахідниками зобов'язань із доведення інноваційного проекту до стадії інноваційної продукції та випуску її на ринок.

Але зауважмо, що в сучасних українських реаліях про правове оформлення досліджуваної форми інвестиційної діяльності говорити зарано, оскільки, по-перше, вона на загальних засадах достатньою мірою врегульована чинним інвестиційним законодавством; по-друге, на цьому етапі в Україні є непопулярною, хоча потенційно може бути дієвою та актуальною.

Таким чином, краудфандинг є новою, специфічною формою індивідуального венчурного інвестування, за якою інвесторами виступають фізичні особи без статусу суб'єкта господарювання (інвестори-бекери), які інвестують в інноваційний проект, розміщений у вільному доступі на цифрових платформах у мережі Інтернет, незначні, порівняно з інституційним венчурним інвестуванням, кошти без мети отримання прибутку, задля досягнення в майбутньому соціально значущого результату від використання інноваційної продукції в розробку/випуск/комерціалізацію якої здійснено інвестицію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 5.07.2012 №5073-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 25, ст. 252.
2. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991, № 47, ст. 646.
3. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 19, ст. 80.

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Матвєєва Анастасія Володимирівна,

*к. ю. н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України*

У науковій праці проаналізовані сучасні тенденції нормативно-правового забезпечення національного ринку банківських послуг. Також авторкою виокремлено особливості українського банківського ринку та шляхи їх подолання.

Ключові слова: банківська послуга, банківська операція, ринок банківських послуг, банківське законодавство, правове регулювання.

Становлення та розвиток економічної системи будь-якої держави світу передбачає визначення цілої низки першочергових стратегічних завдань діяльності банків, тому що ефективність роботи банківської системи є базовим підґрунтям економічних перетворень, зі створенням та розвитком якої пов'язане і формування ринку банківських послуг.

Міжнародна економічна система перебуває під впливом серйозних трансформаційних процесів, які зумовлюють постійні зміни вектору розвитку банківського бізнесу. Аналіз діяльності банків крізь призму світових фінансових криз дає підстави стверджувати, що пристосування кредитної системи до нових макроекономічних умов відбувається досить таки складно. Проблеми ліквідності і скорочення пропозиції на ринку міжбанківських кредитів потребують зваженого підходу до питання розміщення як самих банківських ресурсів, так і їх структурних складових.

Головна специфіка банківської послуги полягає в тому, що потреба клієнта є первинною, а надання послуги може проводитися без участі клієнта за допомогою певних банківських технологій з дотриманням стандартів у межах чинного законодавства (а також самим клієнтом за допомогою новітніх технологій з використання Інтернету із будь-якого куточка світу).

Сучасні тенденції розвитку національної економіки відображають процес переходу від екстенсивного до інтенсивного розвитку банківської системи, зокрема, усе більше розширення сфер діяльності банків. Це пов'язано зі зростаючим рівнем конкурентної боротьби між банками, а також посиленням ролі небанківських посередників фінансового ринку. Пошук нових джерел залучення ресурсів і сфер застосування капіталів визначає об'єктивну необхідність активного становлення і розвитку такого важливого сегменту фінансового ринку, як ринок банківських послуг.

Основною метою учених-фахівців у сфері банківського права є системний аналіз процесу формування системи правового регулювання ринку банківських послуг держави, а також його основних складових, і правовому обґрунтуванні пріоритетних напрямків державної політики у цій сфері.

Детальний аналіз законодавства у сфері ринку банківських послуг дозволяє зробити певні висновки щодо базових проблем регулювання ринку банківських послуг, як-то: 1) відсутність дієвої державної стратегії розвитку ринку банківських послуг; 2) низька ефективність функціонування самого державного регулятора, зважаючи на його політичну заангажованість (зокрема, порядок призначення Голови НБУ) та нестабільність кадрового складу; 3) наявність колізій у положеннях нормативно-правових актів, що регулюють діяльність з надання банківських послуг, що є найбільш серйозною проблемою, яка спричиняє транзакційні витрати діяльності учасників банківського ринку.

Варто акцентувати увагу на тому, що великий масив нормативно-правової бази регулювання діяльності банківських установ в Україні частково нівелюється правовими колізіями і рамковим законодавством щодо захисту прав інвесторів, кредиторів, заощаджень населення. Тому основною метою заходів, спрямованих на розвиток банківського ринку України, має бути перетворення його в ефективний і потужний механізм, здатний забезпечити мобілізацію тимчасово вільних фінансових ресурсів та їх трансформацію в інвестиційні ресурси для національної економічної системи.

Необхідно наголосити, що серед науковців немає єдності у питанні визначення основних елементів, що характеризують ринок банківських послуг. Зокрема, вітчизняні економісти відносять до банківських послуг сукупність банківських операцій. Зарубіжні ж учені розглядають банківські операції з позиції різновидів банківських послуг. Законодавчий підхід також є незрозумілим, оскільки банківське законодавство не містить чіткого визначення категорії «банківська послуга», незважаючи на те, що у нормативних документах ця категорія використовується, а також ігноруючи важливість концептуального осмислення одного із базисних понять банківського ринку.

Досить складним та таким, що потребує вирішення, є питання входження України в міжнародний ринок фінансово-банківських послуг. На цьому шляху сьогодні об'єктивно існує низка перепон, зокрема: 1) відсутність чіткої стратегії держави щодо інтеграції бан-

ківської системи України з банківськими системами інших країн; 2) державне кредитування та субсидування експорту; 3) зростання обсягу експортно-імпортних операцій, збільшення іноземного інвестування призводить до потреби зниження ризику з іноземною валютою; 4) недостатня розвиненість фінансово-кредитної системи, адекватної сучасним вимогам банківської інфраструктури, обмежує можливості застосування методів хеджування.

Хоча банківські системи різних держав світу розвиваються та функціонують згідно з економічними законами схожими шляхами, проте звичайно ж кожна країна, кожен банківський ринок характеризується своїми особливостями, притаманними виключно йому, виходячи із яких повинно формуватись і адекватне нормативно-правове поле.

До особливостей українського банківського ринку слід віднести такі: 1) домінуюче положення банків державної форми власності; 2) низький рівень довіри населення до банківського сектору через відсутність закріплених законодавчо державних (і не тільки) гарантій захисту прав вкладників, численні банкрутства банків, корупцію та фінансово-економічні кризи; 3) низький рівень розвитку банківської інфраструктури; 4) несвоєчасне впровадження банківських інновацій, часткове використання новітніх технологій; 5) низька частка працюючих активів, включаючи позики реальному сектору економіки й інвестиції в цінні папери (за середнім розміром активів наші кредитні установи відстають від банків більшості країн від 100 до 1000 разів); 6) переважно банківські установи надають обмежений перелік послуг; 7) зростає кількість банків з контрольованим іноземним капіталом; 8) порівняно низький рівень вкладень у пенсійні, страхові і пайові інвестиційні фонди (близько 30%) тощо.

Якщо згрупувати усі фактори, які впливають на розвиток банківського ринку, то можна виділити такі: економічні (стан економіки держави у цілому, рівень доходів населення); правові (система правового регулювання, державна політика у цій сфері, умови оподаткування); соціальні (довіра населення до банківської системи і банків зокрема, фінансова грамотність населення, соціально-демографічні тенденції) та маркетингові (стан розвитку банківської інфраструктури, стан впровадження новітніх технологій).

При цьому серед правових факторів слід виділити як недолік саму систему правового регулювання банківського ринку, яка не містить якраз точних формулювань базових понять, що не передбачає чіткості правового регулювання. Так, сьогодні нагальною потребою є визначення сутнісних характеристик таких категорій, як-то: «банківська послуга», «банківська операція», «банківський продукт», проведення розмежування цих понять на нормативно-правовому рівні, а також визначення поняття «ринок банківських послуг», кола суб'єктів цього ринку, умови доступу до нього, а також рівень втручання держави у ці процеси.

Варто додаткового наголосити, що від ефективного функціонування ринку фінансово-банківських послуг, банківської системи в цілому залежить створення та розподіл внутрішнього валового продукту і національного доходу, регулювання грошового обігу, кредитування, фінансування та інші економічні і соціальні досягнення будь-якої країни. Таким чином, безперечним є факт розгляду ринку фінансово-банківських послуг як однієї з найбільш потенційних платформ, розвиток та удосконалення якої сприяє безпосередньому зростанню ВВП країни. У цьому контексті якраз створення ефективною та адекватною сучасним реаліям системи правового регулювання ринку банківських послуг є першочерговим завданням законодавця.

Найбільш актуальними новелами банківського ринку України на найближчі роки за прогнозами фахівців слід вважати такі основні напрямки його розвитку: 1) створення нових спеціалізованих банків спрямованих на розвиток пріоритетних галузей економіки та надання якісно нових послуг; 2) впровадження інноваційних послуг; 3) розширення мережі надання банківських послуг у селищах та селах.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СИЛ

Морозова Альона Олександрівна,
студентка 2 курсу, групи 07-17-03
Міжнародно-правового факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:
Солнцева Христина Володимирівна,
к. ю. н., доц., доцент кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

Наукову працю присвячено проблемам адміністративно-правового забезпечення соціального захисту працівників Національної поліції України з огляду на проведення реформи органів внутрішніх сил. Автором досліджено положення чинного законодавства України, наявні проблеми зазначеної сфери та зроблено ґрунтовні висновки.

Ключові слова: Національна поліція України, органи внутрішніх справ.

Дослідження проблематики соціального забезпечення держави по відношенню до деяких категорій працівників свідчить про наявність певного кризового стану в економіці та суспільстві. Відтак, з урахуванням відсутності лівової частки бюджетних асигнувань, один із ключових органів з охорони правопорядку в державі, а також законних прав та інтересів громадян – Національна поліція України, не одержує належного фінансування для забезпечення соціального захисту своїх працівників.

Під соціальним забезпеченням працівників слід розуміти діяльність держави за рахунок коштів Державного бюджету в рамках соціального страхування, соціальної допомоги та соціального обслуговування щодо певної категорії працівників [1].

Конституція України в ст. 3, відповідно до Загальної декларації прав і свобод людини, закріпила положення, згідно з яким людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Основний Закон містить як загальні гарантії здійснення прав людини, так і безпосередні гарантії здійснення права громадян на соціальний захист [2].

В усьому світі на соціальний захист співробітників правоохоронних органів звертають особливу увагу, адже їхня професійна діяльність досить часто пов'язана з неабиякою небезпекою та високим рівнем ризику.

Питання визначення повного переліку заходів соціального захисту працівників поліції в Україні поки що лишається відкритим. Черговим приводом для міркувань у цьому напрямі стало прийняття Верховною Радою України Закону України від 02.07.2015 № 580 «Про Національну поліцію», який істотно змінив правове регулювання діяльності Національної поліції України та статус поліцейських, запровадив нові правові інститути, кардинально переорієнтував філософію щодо цивілізованої мети і завдань правоохоронної діяльності [4].

Експерти відзначають, що порівняно із попереднім Законом України «Про міліцію» від 20.12.1990 № 565-ХІІ [5], соціальні гарантії працівників поліції у новому Законі значно розширені. Особливо звертають на себе увагу розміри компенсацій у випадку втрати працездатності або смерті працівників поліції. Також підкреслюється загальна соціальна орієнтованість прийнятого Закону, що полягає в належному та європейському рівні забезпечення трудових і соціальних прав працівників поліції з огляду на їх особливий статус державних службовців.

Грошове забезпечення співробітників поліції є підкріпленням законності та запорукою дотримання співробітниками службової дисципліни. Це питання набуло найбільш широкого суспільного обговорення в Україні в умовах реформи органів внутрішніх сил, оскільки на тлі показників середньомісячних зарплат українців, поліцейська праця оцінена державою доволі високо. Проте, порівняно з європей-

ським рівнем зарплат поліцейських, українські працівники поліції отримують не так вже й багато.

Закордонний досвід свідчить, що заробітна плата полісменів встановлюються у таких розмірах, щоб ця служба вважалася престижною та дозволяла поліцейським, що вести гідний спосіб життя, не спокушаючись на корупційні дії. Приміром, у Німеччині поліцейські не тільки мають безплатну страховку, пільги на житло, право на безкоштовний проїзд у міському транспорті, але й мінімальну зарплатню у 2500 євро на місяць. Також поліцейському гарантована щороку «тринадцята зарплата» у розмірі середньомісячної оплати праці. Окрім того, співробітник німецької поліції може бути звільнений зі служби тільки у випадку засудження судом [3, с. 58–59].

Окрім того, зважаючи на різницю понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення», варто відзначити, що у чинному поліцейському Законі здебільшого мова йде саме про соціальне забезпечення, хоча розділ IX має назву «Соціальний захист поліцейських». Тобто, йдеться про те, що в законі не знайшли відображення гарантії задоволення поліцейськими їх інтелектуальних, духовних, психологічних та інших потреб, що пов'язані з виконанням ними професійних обов'язків.

Закордонна практика свідчить, що невід'ємною складовою соціального захисту поліцейських є соціальні послуги, котрі надаються їм державним коштом. Приміром, у Німеччині для реалізації цих функцій діють різні інститути: Психологічна служба поліції, Служба духівників поліції, Соціальна служба поліції, Консультативна служба, постійно діючі освітні семінари та навчальні тренінги в межах курсів підвищення кваліфікації тощо. Цей закордонний досвід може бути корисним для залучення його найбільших досягнень у соціально-правовий захист українських поліцейських [3, с. 57–58].

У зв'язку із проведенням антитерористичної операції у Донецькій та Луганській областях, постає окреме питання щодо наділення працівників поліції додатковими соціальними гарантіями, в разі несення служби у вказаних регіонах держави. З урахуванням Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [6] можна констатувати наступні особливості соціального

забезпечення, зокрема: збереження пільг з оплати житла; безоплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів; безоплатне першочергове зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів); безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування.

Також, важливе значення, з метою захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів поліцейських, відіграють професійні спілки.

Аналіз позитивного зарубіжного досвіду і наявність спектру невирішених проблем в Україні дає підстави стверджувати, що поліцейські профспілки мають право і повинні вносити пропозиції до керівництва майже з усіх питань внутрішньої і зовнішньої діяльності поліцейських підрозділів.

Зокрема, профспілки мають змогу опрацювати правила, що регулюють такі важливі питання, як заробітна плата, пільги, порядок понаднормової роботи, вжиття спеціальних заходів щодо психологічного розвантаження поліцейських, приведення у відповідність до сучасних вимог поліцейського спорядження, надання соціального житла поліцейським, надання можливості отримати профілактичне лікування тощо [7, с. 165].

Окрім того, в умовах поліцейської реформи особливу увагу треба зосередити на питанні професійного навчання та підготовки працівників поліції, з урахуванням психологічних заходів підготовки, підвищення авторитету поліції, як дієвого інституту, що стоїть на охороні прав і свобод людини і громадянина тощо [7, с. 187].

Виходячи з вищезазначеного слід констатувати, що національний законодавець закладає у підгрунття проходження служби поліцейськими галузеві принципи трудового права, в окремих випадках копіює норми трудового законодавства у відповідному спеціальному законодавстві та відсилає в окремих питаннях проходження служби до трудового законодавства. На наш погляд, тут необхідно зробити наступний крок, а саме максимально поширити норми трудового законодавства на поліцейських.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іншин М. І. Сутність і значення соціального забезпечення працівників поліції в сучасних умовах. *Вісник Чернівецького фак-тету НУ «Одеська юридична академія»*. Випуск № 4/2015. С. 269–277
2. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141
3. Мальцева, О. В. Соціальний захист працівників поліції: закордонний та вітчизняний досвід. *Національна поліція Донеччини: проблеми становлення та стратегія розвитку*. 2016 : Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 21.10.2016): тези доповідей / ДВНЗ «ПДТУ», ГУНП в Донецькій області, Донецькій юридичний ін-т. Маріуполь, 2016. С. 56–59.
4. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. Ст. 2075.
5. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 № 565-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 4. ст. 95
6. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 43. ст. 425.
7. Сфера дії трудового права та права соціального забезпечення : матеріали V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 28.10.2016) ; за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2016. 426 с.

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ДОГОВОРІВ В УКРАЇНІ

Ніколенко Михайло Олександрович,
*аспірант НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

Робота присвячена вивченню питань правового регулювання корпоративних договорів в Україні. Автором досліджено історію вітчизняної корпоратизації, здійснено періодизацію етапів її становлення.

Ключові слова: корпоратизація, корпоративний договір, періодизація.

Потреба в правовому оформленні інституту корпоративного договору в Україні назріла давно, оскільки в ході застосування

корпоративного законодавства та звичаїв корпоративного управління стало очевидним, що статут товариства не здатний комплексно та ефективно врегулювати ряд питань, що стосуються діяльності товариства, оскільки може містити лише загальні положення організації його діяльності товариства і передбачити у статуті всі деталі здійснення господарської діяльності чи труднощі, з яким учасники чи органи можуть зустрітися в ході її ведення – не можливо. У свою чергу, корпоративний договір, як диспозитивний інструмент правового регулювання корпоративних відносин, розширює можливості урегулювання окремих питань, що стосуються управління товариством, його діяльності та здатний забезпечити баланс інтересів учасників корпоративних відносин, який неможливо забезпечити нормами корпоративного законодавства та статуту.

Світовій практиці регулювання корпоративних відносин давно відомий інститут корпоративного договору – правового інструменту, покликаного врегулювати окремі питання корпоративного управління між учасниками товариства, його органами та, наприклад, кредиторами. Але у вітчизняному правовому розрізі зазначений правовий засіб розповсюдженим не був, насамперед через відсутність нормативного підґрунтя його використання.

Історія вітчизняної корпоратизації загалом сягає імперських, згодом радянських часів. У публіцистичних виданнях, а також науковій економічній та правовій літературі вказується, що в кінці XIX на початку XX сторіччя функціонували великі корпоративні підприємства, наприклад, утворений у 1904 році синдикат «Продуголь», що, сприяючи задачам монополізації, об'єднував у собі 18 акціонерних товариств та контролював 75% видобутку кам'яного вугілля у Донецькому басейні [5]. Але з падінням Російської Імперії та встановлення комуністичної парадигми політичного і, як наслідок, економічного розвитку – корпоратизація фактично була заморожена більше ніж на 70 років. Одним із перших свідчень відродження корпоративної сфери в рамках державного сектору стало прийняття постанови Ради Міністрів СРСР «Про випуск підприємствами й організаціями цінних паперів» у кінці 1988 р.

Очевидно, що в умовах неможливості ефективного та адекватного розвитку інституту корпоративних відносин в Українській РСР, говорити про осмислення такого інституту як «корпоративний договір» за радянських часів не доводиться. Але поверхневий аналіз зазначеного етапу розвитку корпоратизації дає розуміння, чому досліджуваний правовий інститут був відсутній в Україні, тоді коли в країнах англо-саксонської та континентальної правових систем корпоративний договір, як інструмент правового регулювання корпоративних відносин та здійснення корпоративного управління, використовується з 60-70-их років минуло століття.

Новітня історія корпоратизації в Україні розпочалася з прийняттям у 1991 р. ЗУ «Про господарські товариства», який визначив основні правові засади корпоративних відносин, закріпивши поняття та види господарських товариств, правила їх створення, діяльності, права та обов'язки їх учасників та засновників. На жаль, ні питання можливості укладання досліджуваних договорів, їх предмету, змісту та суб'єктного складу закріплені не були.

На нашу думку, така ситуація біла цілком очевидною з двох причин, по-перше, інститут корпоративних відносин лише зароджувався в Україні і усвідомлення необхідності регулювання корпоративних відносин не лише нормами законодавства та положеннями статуту ще не сформувалося; по-друге, активно формувалося корпоративне законодавство з ключових та доцільних на той час питань: державної реєстрації господарських товариств - Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» (2003 р.); порядок розміщення та обігу цінних паперів – Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» (2006 р.) та інші.

Перші невпевнені кроки щодо правового оформлення корпоративного договору були здійснені у 2008 році з прийняттям ЗУ «Про акціонерні товариства», ст. 29 якого визначала, що статутом акціонерного товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, за яким на останніх покладаються додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі у загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання. Сьогодні

дане положення виключине на підставі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» № 1984-VIII від 23.03.2017. Погоджуємося з позицією Жук Т., що зазначену норму не можна розглядати як можливість акціонерів реалізувати свої корпоративні права, оскільки вона передбачає встановлення для них лише додаткових обов'язків [1]. Щодо товариств з обмеженою відповідальністю, які є найбільш поширеною організаційно-правовою формою юридичних осіб в Україні, можливість договірного регулювання корпоративних відносин між їх учасниками на цьому етапі взагалі не передбачалася.

Попри те, що реалії корпоративного управління та корпоративних відносин давно свідчили про необхідність оновлення вітчизняного корпоративного законодавства, дане питання актуалізувалося лише в 2016 році, коли був розроблений проект Закону про корпоративні договори, який був прийнятий 23.03.2017 і набрав чинності 18.02.2018 року.

06.02. 2018 був прийнятий ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» № 2275-VIII, який підняв питання правового регулювання корпоративних відносин у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю на новий щабель. З 17.06.2018 (дата вступу в силу зазначеного Закону) в Україні з'явилося нормативне підґрунтя для укладання корпоративних договорів в товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю, що суттєво розширило можливості реалізації корпоративних прав та інтересів сторін корпоративних відносин у зазначених товариствах.

Наразі інститут корпоративного договору в Україні знаходиться на стадії свого формування і потребує напрацювання правозастосовного досвіду, але очевидно закони прийняті в рамках так званої корпоративної реформи сформували підґрунтя для формування корпоративної та судової практики.

Отже, дослідивши розвиток правового регулювання корпоративних договорів періоду незалежної України можна виділити наступні його етапи:

1. Етап становлення корпоративної форми ведення господарської діяльності (19.09.1991-17.09.2008 рр.). Зазначений період

є найбільш довготривалим на даний час. Він починається з прийняття Закону України «Про господарські товариства» у 1991 р. та характеризується: (а) формуванням нормативно-правового підґрунтя корпоративних відносин в Україні (Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» (2003 р.); Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» (2006 р.); Закон України «Про холдингові компанії в Україні» (2006 р.); (б) окресленням подальших напрямків досліджень корпоративних відносин, осмислення необхідності їх правового оформлення.

2. Етап правового осмислення інституту корпоративного договору в Україні (17.09.2008-23.03.2017 рр.). Виокремлення цього етапу ознаменувалося прийняттям Закону України «Про акціонерні товариства» у 2008 році, нормою якого було передбачено можливість укладання корпоративного (акціонерного) договору, хоча очевидно, що інститут, як такий, за цей час не сформувався, оскільки правовий вакуум щодо регулювання цього питання усунений не був. У цей період активізуються наукові дослідження та дискусія з приводу необхідності правового оформлення досліджуваного інституту, з'являються перші проекти законів про корпоративні договори, які лягли в основу чинного Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» від 23.03.2017 року. Очевидно, що говорити про формування правового підґрунтя корпоративних договорів на цьому етапі не доводиться, але слід визнати, що це був період правового осмислення необхідності введення у правове поле зазначеного інституту.

3. Етап нормативно-правового закріплення інституту корпоративного договору в Україні (23.03.2017-17.06.2018). За цей період були прийняті та вступили в силу Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» від 23.03.2017 року та Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», які заклали нормативно-правові підвалини досліджуваного інституту, усунувши правовий вакуум, що існував в питанні регулювання відносин з укладання, виконання, зміни та припинення корпоративних договорів в Україні.

4. Етап формування правозастосовної практики щодо використання корпоративного договору, як засобу регулювання корпоративних відносин (17.06.2018 – по теперішній час). Попри шлях, який пройшов у своєму розвитку інститут корпоративного договору в Україні, говорити, що він сформувався, на наш погляд, передчасно, оскільки треба чекати формування практики застосування правових норм, як сторонами корпоративного договору, так і судами, в ході розгляду спорів щодо їх укладання, виконання, зміни, припинення та відповідальності за їх невиконання, оскільки судова практика з цього питання була фактично відсутня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жук Т. Як зміняться корпоративні договори. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/jak-zminjatsja-korporativni-dogovori-1005367.html>.
2. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008. № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50-51. ст. 384.
3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. ст. 69.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23.03.2017 № 1984-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 10. ст. 52.
5. Становлення корпоративного управління в Україні. URL: <https://daily.ua/stanovlennya-korporativnogo-upravlinnya-v-ukrayini.html>.

ШТУЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ VS ПРИРОДНЯ: ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Павленко Жанна Олександрівна,
*к. ю. н., доцент кафедри філософії
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

Водорезова Сусанна Робертівна,
*молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України*

Досліджується питання технологічного підходу до знання в галузі права, вплив розвитку та поширення цифрових технологій на сучасну трансформацію права.

Ключові слова: штучна компетентність, природня компетентність, правове регулювання.

Починаючи з середини ХХ ст. і до початку ХХІ ст. розвинені країни світу переживали принципово новий етап свого розвитку, який отримав назву науково-технічної революції. Сьогодні можна впевнено стверджувати, що вони знаходяться в наступній стадії розвитку – стадії інтелектуальної революції, яка докорінно змінює природу інформаційного забезпечення будь-якої діяльності. Унаслідок цього виник теоретичний інтерес до феномена сукупного суспільного розуму, а паралельно зростає попит на інтелектуалів і продукти їх розумової активності [2]. В цих умовах пріоритетним ресурсом розвитку суспільства стають знання, котрі використовуються як матеріал технологій і є основою конкурентоспроможної діяльності всіх господарчих суб'єктів і держави в цілому.

Ефективність роботи юриста сьогодні прямопропорційно залежить від використання ним високотехнологічних продуктів і сервісів. Цифрові технології вимагають нового підходу до аналізу знання, зокрема, правового, яке з технологічної точки зору є сировиною для штучних систем. Технологічний підхід до юридичного знання представляє особливу операціональну систему діяльнісних актів з

правовим знанням з метою його перекладу із соціуму в штучну діалогову систему, яка здатна бути квазисуб'єктом у діалозі з людиною. Це означає, що така система має зберігати базу знань про дану предметну галузь, розуміти й обробляти запити користувача, вторинні тексти аргументації і т.п., з метою одержання достовірного висновку. І це дає можливість вважати таку систему інтелектуальною. Тобто технологічний підхід до знань в загальному вигляді характеризується наявністю а) особистісного знання експерта в визначеній галузі, яке використовується як матеріал технології при створенні штучної системи; б) «прозорю» діалогової комп'ютерної системи з пояснювальним компонентом; в) соціального призначення, яке полягає в перетворенні інформації, отриманої з такої системи в особистісне, творчо активне знання її користувача, який одержує унікальну можливість специфічним способом об'єктивувати (візуалізувати) свої особистісні знання й у такій формі їх перетворювати.

У силу багатьох факторів, зокрема швидкого росту обсягів інформації з професійної галузі, постійних змін в законодавстві, обмеженості наших знань у предметних галузях тощо, виникають складнощі в процесі прийняття рішень. Хоча штучні системи, як усякий машинний імітатор, не можуть перевершити людину, вони стали відгуком на потребу практики. Вони знайшли в собі властивості комерційного продукту, носія особливого товару – знання. Основним джерелом ефекту від їх функціонування є потенційна здатність до оптимізації прийнятих рішень, що забезпечує досягнення кращих результатів у господарській діяльності. Крім того, отримані за допомогою штучної юридичної системи знання починають сприйматися користувачем як особистісно-значимі, що сприяє розвитку особистісних якостей фахівця в галузі правознавства.

Таким чином, технологічний підхід до знання в галузі права базується на таких складових: особистісному знанні експерта та спеціальному програмному забезпеченні для отримання, представлення та використання цих знань. Всі ці проекти поєднують відношення до юридичного знання як до ресурсу й пов'язані з диференціацією та інтеграцією знань, які являють два взаємозв'язані і різноспрямовані способи зростання і розвитку правового знання. В результаті чого,

з одного боку з'являються нові об'єкти і області дослідження, цілі галузі наукового знання, а з іншого відбувається становлення його цілісності.

Розглянемо складові, на яких ґрунтується технологічний підхід до юридичного знання. В якості сировини для штучної системи необхідне експертне знання висококваліфікованого юриста. Структура знань залежить від сфери їхнього використання і може мати досить складний характер. Ця структура містить у собі різні факти з предметної галузі, взаємозв'язки між ними, правила дій, знання, що стосуються способу включення знань в штучну систему. Складність і різноманіття структур знань покликали до життя кілька різних засобів подання знань, зокрема логічні моделі, фреймові і продукційні системи, семантичні мережі.

Хоча знання експерта не піддається вербалізації в повному обсязі і його дії носять неусвідомлений, інтуїтивний характер, проте штучна компетентність систем може задовольняти запитами практики, тому що подання знань за допомогою продукцій, фреймів і т.п. зберігає деякі природні властивості знання. Штучна компетентність має право на існування в соціумі, тому що вона підсилює можливості людських міркувань. Можна скептично відноситися до штучної компетентності, однак необхідно визнати, що штучна система є засобом міжособистісної комунікації, і надає користувачеві такого програмного забезпечення можливість співорганізації та діалогу особистісних знань: його власного й експерта.

На думку американського фахівця С. Каплана, переваги штучної компетентності базуються на відсутності у комп'ютера тіла, самопочуття, контактів із зовнішнім світом. Людська компетентність слабшає, якщо експерт постійно не тренується у рішенні проблем і навчанні інших; експерт піддається впливові емоційних факторів, стресу, дефіциту часу, його рішення непередбачені – сьогодні він може дати одну пораду, завтра – іншу. Людська компетентність не передається поза дорогим процесом навчання.

Штучна компетентність, один раз отримана, зберігається назавжди; її порівняно легко документувати, оскільки існує пряме відображення способів подання знань у сукупність на підмножині при-

родної мови. У штучної компетентності стійкі і відтворювані результати. Її переваги лежать у формальній площині, і залишається відкритим питання про якість компетентності.

Зробимо аналіз людської компетентності та штучної в порівнянні, відповідно до думки С. Каплана [7, с. 28–37].

Людська компетентність	Штучна компетентність
Творча	Запрограмована
Адаптується до змін зовнішнього світу	Має потребу в перепрограмуванні за участю інженера знань
Важко передається	Легко копіюється і тиражується
Широка по охопленню	Вузькоспеціалізована
Використовує наукові знання, попередні знання, здоровий глузд, рефлексію	Використовує спеціалізовані знання
Використовує почуттєве сприйняття	Використовує машинне введення
Дорога	Прийнятна у витратах
Важко документована	Легко документована
Непередбачена	Стійка

Японські фахівці Ю. Саєкі і Х. Судзукі вважають, що штучні системи, що навчаються, не перевершать людини, тому що середовище навчання для комп'ютера якісно відрізняється від соціуму, у якому живе людина. На їхню думку, відмінність полягає в тому, що “інформація, яку можна вкласти в систему, визначається заздалегідь, її обсяг у край малий, а взаємозв'язок між різною інформацією визначається апріорно” [4, с. 54]. Очевидно, що людська компетентність перевершує штучну у таких областях, як творчість, навчання, чуттєве сприйняття. Людина–експерт прагне реалізувати свою творчу сутність – реорганізовує інформацію, використовує її для синтезу нових знань. Люди можуть керуватися здоровим глуздом і знаннями з кількох предметних галузей одночасно. На думку Д. Уотермана: “Експерти-люди можуть охопити картину цілком – досліджувати всі аспекти проблеми і зрозуміти, як вони відносяться до основної задачі” [5, с. 24]. Штучні системи володіють вузькоспрямованою компетентністю, оскільки в базу знань закладаються ті знання, що від-

носяться до однієї задачі і при цьому ігноруються ті аспекти, що з нею пов'язані. Вони не можуть, як люди, адаптуватися до умов, що змінюються, не вміють визначити межі своєї компетентності.

Поширення нових інформаційних технологій впливає, перш за все, на сферу правового регулювання. У неї втягуються нові суспільні відносини, які раніше або не існували, або не вимагали правового регулювання, або об'єктивно не могли бути врегульовані правом. Зокрема, до таких відносин належать: ті, суб'єктами яких є віртуальні або цифрові «особистості»; які пов'язані з юридично значимою ідентифікацією особи в віртуальному просторі; які виникають у зв'язку з реалізацією прав людини в віртуальному просторі (право на доступ в Інтернет, право на забуття, право на «цифрову смерть» і ін.); які орієнтовані на застосування ботів [3]; які складаються з приводу нетипових об'єктів - інформації, цифрових технологій, що створюються за допомогою застосування нових цифрових сутностей (криптовалюта) і об'єктів матеріального світу, а також пов'язаних з використанням і обігом того і іншого; які пов'язані: з використанням оцифрованих інформаційних масивів - інформаційних баз даних; перекладом в цифрову форму дій і операцій, за допомогою яких реалізуються державні функції, виявляються державні та муніципальні послуги, забезпечується електронна участь громадян в управлінні суспільством і державою; вчиненням дій у віртуальному просторі, спрямованих на виникнення, зміни та припинення правовідносин, реалізацію прав і виконання обов'язків, що утворюють їх юридичний зміст; застосуванням автоматизованих дій (Інтернетом речей) [1], забезпеченням інформаційної безпеки та ін. [6].

Вплив розвитку та поширення цифрових технологій на сучасну трансформацію права є найменш вивченим і осмисленим правовою доктриною, тому питання правового регулювання нових суспільних відносин є необхідним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранов О.А. Інтернет речей і штучний інтелект: витоки проблеми правового регулювання ІТ право: проблеми і перспективи розвитку в Україні. II Міжнародна щорічна конференція, 17 листопада 2017 р., м. Львів. URL: <http://aphd.ua/publication-377/>.

2. Ведмедев М. М. Науково-технічний потенціал: складнощі оцінки. *Філософія науки: традиції та інновації*, 2017, № 2 (16) с. 74-88. URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/5846/1/Vedmedev.pdf>.

3. Костенко А. О. Диференціація веб-ботів і чат-ботів: окремі приватно-правові проблеми. URL: <http://aphd.ua/publication-366/>.

4. Приобретение знаний / Под ред. С. Осуги, Ю. Сазки. Москва, Мир, 1990. 303 с.

5. Уотерман Д. Руководство по экспертным системам: Пер. с англ. Москва: Мир, 1989. 388 с.

6. Хабриева Т. Я., Черногор Н. Н. Право в условиях цифровой реальности. *Журнал российского права*. 2018. № 1. С. 85–102.

7. Kaplan S. I. The industrialization of artificial intelligence: from by line to botton line. *The A.I. Magazine*. Vol. 5. No 2. Summer, 1989. № 2. P. 28–37.

«ЕЛЕКТРОННИЙ СУД»: НЕДОЛІКИ ТА ПЕРЕВАГИ

Пономаренко Валерія Олександрівна,

студентка 5 курсу, групи 10-18м-03,

Фінансово-правового факультету

НЮУ імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:

Солнцева Христина Володимирівна,

к. ю. н., доц., доцент кафедри адміністративного права

та адміністративної діяльності

НЮУ імені Ярослава Мудрого

У роботі автором досліджено недоліки та переваги «електронного суду». Зокрема, проаналізовано такий інноваційний сегмент судової реформи в Україні, розглянуто його нормативне регулювання та зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: судова реформа, електронний суд, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

Життя не стоїть на місці і в епоху інформаційних технологій все більше послуг для громадян переходить в електронний режим.

Судова система також не бажає відставати від технічного прогресу і прагне зробити спілкування громадян із судами більш зручним і комфортним. А тому сьогодні ми є свідками народження і запровадження проекту «Електронний суд», завдяки якому учасники судових процесів мають змогу значно заощадити такі важливі ресурси, як час і гроші. Поступове переведення судового процесу із суто паперового в електронний є досить логічним рішенням. Тим більше що останнім часом адміністративних справ, що накопичилися в паперовому вигляді, настільки багато, що часто їх доводиться бачити в залах суду, а іноді навіть проводити «на них» засідання.

Системи електронних судів давно працюють у багатьох країнах світу, але до України нововведення все ніяк не доходило, а влада мотивувала такі затримки браком фінансування. Але минулого року відразу 18 вітчизняних судів почали тестувати Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (ЄСІТС) – «Електронний суд».

«Електронний суд» – це один із сервісів Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, доступ до якого здійснюється після реєстрації користувачем Офіційної електронної адреси (Електронного кабінету). «Електронний суд» забезпечує обмін електронними документами між учасниками судового процесу. Дає можливість користувачеві подавати позовні заяви та інші передбачені законом процесуальні документи, що подаються до суду і можуть бути предметом судового розгляду, а також отримувати судові рішення та інші електронні документи [2, с. 112].

Документарне судочинство більше не є ефективним, адже це значні часові витрати, відсутність оперативного доступу учасників процесу до матеріалів справи, затягування процесу, необхідність засвідчення копій документів, недоцільне ускладнення роботи адвокатів, нераціональне використання значної кількості паперу.

Новими кодексами передбачено, що реєстрація особи в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі не позбавляє таку особу права на подання документів до суду в паперовій формі. Однак, як визначено процесуальними кодексами, за умови, якщо позов, апеляційну, касаційну скаргу подано до суду в електронній формі, позивач, особа, яка подала скаргу, повинні подавати до суду заяви по

суті справи, клопотання та письмові докази виключно в електронній формі, крім випадків, коли судом буде надано дозвіл на їх подання в паперовій формі.

Іншим важливим моментом, на який варто звернути увагу, є те, що новими процесуальними кодексами передбачено, що суд проводить розгляд справи за матеріалами судової справи в електронній формі. У такому разі всі процесуальні та інші документи переводяться в електронну форму та долучаються до матеріалів електронної судової справи.

Безумовно, такі нововведення є вкрай позитивними, адже електронне судочинство значною мірою підвищує ефективність правосуддя в цілому, спрощує доступ до справи її учасників, а також заощаджує організаційні, фінансові та часові затрати, пов'язані з пересиланням матеріалів справи з одного суду до іншого та ознайомленням з ними учасників.

Кодексами передбачено, що Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система почне функціонувати через 90 днів із дня опублікування Державною судовою адміністрацією України у газеті «Голос України» та на веб-порталі судової влади оголошення про створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [1]. Документ, який регулює діяльність та функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, – Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему – має бути затверджений Вищою радою правосуддя за поданням Державної судової адміністрації України та після консультацій з Радою суддів України.

Однак, відповідно до рішення Вищої ради правосуддя від 28.02.2019 №624/0/15-19 та враховуючи результати обговорення з судами, іншими органами та установами системи правосуддя питання необхідності відтермінування початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), Державна судова адміністрація України повідомляє про відкликання оголошення, опублікованого в газеті «Голос України» (№229 (6984) від 01.12.2018) [3].

Разом з тим, незважаючи на позитивні сторони нововведення, воно не позбавлене деяких недоліків. Серед них можна зазначити

те, що вимагає високого рівня захищеності інформації, обмеженість застосування щодо певних категорій спорів, недоступність певним категоріям громадян (вікові, майнові особливості).

Однією з проблем, яка гальмує реформу, є низька довіра населення (насамперед, юридичної спільноти). Адвокати не поспішають реєструвати поштову скриньку в цій системі, кількість поданих позовних заяв через електронний суд є незначною.

Учасники справи побоюються, що через можливі технічні несправності документи не дійдуть до суду або будуть втрачені у процесі розгляду справи. Без паперових копій з відміткою про одержання або без опису вкладення відправленого листа буде неможливо довести подання доказів та заяв. Водночас нові редакції процесуальних кодексів жорстко регламентують термін подання доказів та заяв. Пропуск встановленого строку призводить до втрати можливості подавати відповідні матеріали пізніше. Окрім того, для подання документів через систему «Електронний суд», так само як і для реєстрації в цій системі, потрібно мати електронний цифровий підпис. Строк дії сертифіката є обмеженим, а отже, його потрібно періодично оновлювати, що створює незручності для користувачів. Як наслідок, учасники судового процесу відмовляються від його отримання та не використовують послуги системи електронного судочинства.

Узагальнений зміст зауважень судів зводиться, зокрема, до того, що у судів відсутнє достатнє методичне, матеріально-технічне та кадрове забезпечення для виконання поставлених завдань. Питання щодо реальної потреби у залученні додаткового кадрового потенціалу і матеріальних ресурсів для належної організації роботи судів в нових умовах ДСАУ не з'ясовано, навчання працівників апарату суду та суддів з питань роботи в підсистемі «Електронний суд» не проведено, а база сканування, є невиправдано широкою та не відповідає вимогам процесуального законодавства, яке набере чинності одночасно з початком роботи Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [4].

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що електронний суд – це новація, результати якої реально можуть довести та сприяти її законодавчому врегулюванню, щоб уникнути недоцільних витрат

часу й коштів під час розгляду та вирішення справ у суді. У будь-якому випадку, ми вже маємо усі підстави для того, щоб розвивати культуру електронного правосуддя та зробити її частиною професійної діяльності – що важливо для правників, або ж використовувати як реальний інструмент, зокрема для активних та відповідальних громадян.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
2. Кайдашев Р.П. «Електронний суд» як ефективний засіб забезпечення права на перегляд судового рішення в разі втрати матеріалів адміністративної справи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 29(2.3). С. 110–114.
3. Оголошення Державної судової адміністрації України «Про відкликання оголошення «Про створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» від 01.03.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001750-19/conv>.
4. Рішення РСУ № 79 від 19 листопада 2018 року «Щодо проблем запровадження електронного суду». URL: <http://rsu.gov.ua/en/events/risenna-rsuno79-vid-19-listopada-2018-roku-sodo-problem-zaprovadzenna-elektronnogo-sudu>.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ ДО ІНФОРМАЦІЇ ПРО СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОГО РИНКУ

Семенова Марина Володимирівна,

к. ю. н., науковий співробітник

НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку

НАПрН України

керуючий партнер ПП «Юридична фірма «Семенова и Партнери»

Праця присвячена вивченню проблем забезпечення відкритого доступу до інформації про суб'єктів туристичного ринку. Зокрема, автором проаналізовано зарубіжний досвід такого регулювання та вітчизняні проекти нормативно-правових актів, що мають врегулювати зазначену сферу, на основі чого зроблено ґрунтовні висновки.

Ключові слова: туризм, туристичний ринок, відкритий доступ.

Одним із засобів господарсько-правового регулювання, який більш необхідно розуміти як напрямок регулювання, спрямований на захист прав і законних інтересів споживачів послуг, що надаються суб'єктами туристичної діяльності, є забезпечення відкритого доступу до інформації про суб'єктів туристичного ринку.

У законодавстві деяких європейських країн, наприклад Республіки Польща [1], передбачено включення окремих суб'єктів туристичної діяльності до спеціального державного реєстру.

В Україні формування реєстру у сфері туристичної діяльності вперше було запропоновано проектом Закону «Про туризм» № 4224. Так, згідно з ним, реєстр туризму – інтегрована база даних, заснована на засобах і методах інформаційних технологій, що містить інформацію про туристичні ресурси дестинації (регіону, країни), культурну спадщину, банк даних про господарюючих суб'єктів туристичної галузі, статистичні та аналітичні дані моніторингу туристичних ресурсів, галузі туризму та туристичної діяльності в дестинації (регіоні, країні), що ведеться центральним органом виконавчої влади у галузі туризму.

Законопроектом запропоновано включати до реєстру юридичні особи та фізичних осіб-підприємців, що здійснюють діяльність у галузі туризму, сертифіковані засоби розміщення, а також осіб, які пройшли акредитацію на право надання послуг екскурсовода (гіда-перекладача), інструктора з туризму та надають такі послуги.

Проектом Закону «Про туризм» № 4224 формування та ведення реєстрів у сфері туристичної діяльності покладено на виконавчі органи місцевого самоврядування, які один раз на рік повинні подавати копію регіонального реєстру суб'єктів туристичної діяльності центральному органу виконавчої влади у галузі туризму, який організує облік і ведення реєстрів. Таким чином, пропонується створення багатьох регіональних реєстрів у сфері туристичної діяльності. Такий підхід суттєво ускладнює доступ до нього зацікавлених в отриманні інформації осіб, крім того, потребує включення до штату органів місцевого самоврядування спеціалістів, відповідальних за створення, формування та підтримання роботи реєстрів у сфері туризму, що, в свою чергу, призведе до збільшення бюджетних видатків на утримання органів місцевого самоврядування.

Проектом Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 22.12.2014 р. № 1580 [2] з метою ведення обліку суб'єктів туристичної діяльності; надання безпечних та якісних туристичних послуг; забезпечення споживачів туристичних послуг достовірною інформацією про суб'єктів туристичної діяльності; автоматизованого оброблення інформації про суб'єктів туристичної діяльності та надання довідкової інформації споживачам туристичних послуг передбачено формування в установленому Кабінетом Міністрів України порядку єдиного державного реєстру суб'єктів туристичної діяльності. Під реєстром суб'єктів туристичної діяльності розуміється автоматизована база даних, формування якої передбачає накопичення, оброблення, систематизацію, зберігання, захист і використання відомостей про суб'єктів туристичної діяльності. Формування та ведення Державного реєстру суб'єктів туристичної діяльності покладається на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері туризму та курортів.

На мою думку, проектами законів № 4224 та № 1580 пропонується безпідставне включення до реєстру суб'єктів туристичної діяльності надмірно великої кількості осіб, оскільки згідно зі ст. 5 Закону України «Про туризм» суб'єктами туристичної діяльності є будь-які суб'єкти, що здійснюють та/або забезпечують туристичну діяльність.

На підставі викладеного, пропоную наступне:

1. У зв'язку з тим, що основною метою формування реєстру є забезпечення споживачів туристичних послуг достовірною інформацією про суб'єктів туристичної діяльності, у реєстрі повинна міститися інформація про таких основних суб'єктів туристичної діяльності, як туроператор і турагент у тому випадку, якщо він здійснює реалізацію послуг іноземного туроператора. Саме у цьому разі відповідальність перед споживачем несе турагент, що буде відповідати фактичному отриманню послуг від турагента. Можна запропонувати таку назву реєстру – Єдиний державний реєстр туроператорів та турагентів.

2. Закріпити в Законі України «Про туризм» такі положення:

а) перелік даних про суб'єкт, що підлягають внесенню до реєстру: інформація, що міститься у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців; номер, дата видачі та термін дії ліцензії; дані про фінансове забезпечення цивільної відповідальності суб'єкта перед туристами; дані про обов'язкове страхування (медичне та від нещасного випадку) туристів, що здійснюють туристичні подорожі, а також інші у випадку наявності. Для туроператорів та турагентів, що здійснюють діяльність у сфері виїзного туризму, до реєстру також включаються дані про асистуючі компанії за кордоном та гарантії виконання зобов'язань;

б) відомості про туроператорів та турагентів вносяться до Єдиного державного реєстру туроператорів та турагентів центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, безкоштовно після прийняття рішення про видачу ліцензії суб'єкту, що підлягає включенню до реєстру;

в) відповідальність за зміст наданих для внесення до Єдиного державного реєстру туроператорів та турагентів відомостей ле-

жить на суб'єкті. Для споживача та інших осіб, що є контрагентами суб'єкта, пріоритетними є дані, що містяться в реєстрі;

г) суб'єкт не має права здійснювати туроператорську або турагентську діяльність без включення до Єдиного державного реєстру туроператорів та турагентів.

Вважаю, що, найбільш вдало умови та порядок здійснення доступу до реєстру суб'єктів окремої галузі господарської діяльності відображено у ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 2343-ХІІ від 14.05.1992 р. у редакції ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»» № 4212-VI від 22.12.2011 р., що набув чинності 19.01.2013 р. з наступними змінами [3], а також у наказі Міністерства юстиції України «Про затвердження Порядку формування і ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України» № 541/5 від 26.03.2013 р. [4].

Вважаю, що положення про доступ до інформації Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України повною мірою відповідають сучасним реаліям і можуть бути запозичені при розробці положення про Єдиний державний реєстр туроператорів та турагентів.

Варто закріпити на законодавчому рівні положення про те, що доступ до Єдиного державного реєстру туроператорів та турагентів здійснюється через мережу Інтернет на офіційному веб-сайті центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, із забезпеченням можливості пошуку, перегляду, копіювання та роздрукування на основі поширених веб-оглядачів та редакторів без необхідності застосування спеціально створених для цього технологічних та програмних засобів цілодобово і без обмежень та стягнення плати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19971330884>

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція): проект Закону України від

22.12.2014 № 1580. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53076.

3. Про внесення змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»: Закон України № 4212-VI від 22.12.2011 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4212-17>.

4. Про затвердження Порядку формування і ведення Єдиного реєстру арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів) України: Наказ Міністерства юстиції України № 541/5 від 26.03.2013 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0514-13/paran15#n15>.

OPEN INNOVATION AS TREND IN TERMS OF DIGITALISATION

Strizhkova Alla,

*PhD, Senior researcher of Scientific and research
institute of providing legal framework for the innovative
development of National academy of law sciences of Ukraine,
ORCID: 0000-0002-4477-7941
ResearcherID: D-4083-2019*

This scientific work is devoted to the definition, legal nature, characteristics and mechanisms of such trend in the area of innovative development as open innovation. Nowadays open innovation is a real trend because of digitalisation's process of infrastructure of national economies all over the world.

Keywords: open innovation, free patents, open innovative system, innovation, R&D, scientific and technical progress, fair competition.

Today everybody knows huge impact of innovation on markets in many areas, especially engineering, green energy technologies, space, electric vehicle technology etc.

CEO Tesla Motors, one of the most popular a pioneer innovation company of electrocars Elon Musk announced 31 of January, 2019: “Our true competition is not the small trickle of non-Tesla electric cars being produced, but rather the enormous flood of gasoline cars pouring out of the world's factories every day” [1]. The fact of the matter is that

company of Musk, Tesla Motors, has opened all its patents long before, in June, 2014. “They have been removed, in the spirit of the open source movement, for the advancement of electric vehicle technology” [1]. In 2018, Tesla also released the Linux source code for the Tesla Model S/X, which contained an image of the system on the Tesla Autopilot platform and the infotainment system Nvidia Tegra.

These decisions of Elon Musk are the modern examples of balance foresight, humanism and engineering calculations. What type of calculation? Perhaps, this was the solution to interest competitors in the free access to unique technical innovations in the market of electric motors and electric cars, which can be used in good faith to improve their products and prosperity of their own business.

But the further global significance of open patents is an increase healthy competition, which ultimately should not win one particular CEO, not one company, not one country, but the whole market and full-fledged scientific and technological progress. Moreover, such scientific progress will take care of the environment and slow down global warming, in contrast to traditional ideas about the opposition of scientific development and conservation of nature. As noted Müller, Vorraber and Slany, “the emerging idea of new business models, based on sharing, collaboration, and the circular economy, not only considers economical viewpoints, but also social and ecological” [2].

Maybe, Mr. Musk overestimated the ideal of fair competition? CEO's Tesla Motors claimed “Tesla will not initiate patent lawsuits against anyone who, in good faith, wants to use our technology” [1]. Thanks to its decision unlimited range of companies got free access to scientific developments of Tesla Motors. Also for these 5 years big companies like Apple, for example, have been such opportunities. And during this period Apple, specializing in the production of computers and smartphones, decided to open a new car market, moreover, market of electric cars with autopilot function. So, it is very interesting, what kinds of actions by other companies Tesla Motors will treat as fair competition?

In July 2018, “former Apple engineer was arrested by U.S. authorities at San Jose International Airport while preparing to board a flight to China and charged with stealing proprietary information related to Apple's self-

driving car project. At the time of his arrest, he said he was working for a Chinese start-up that is also developing autonomous vehicles, according to a criminal complaint filed in federal court in San Jose” [3]. His name is Xiaolang Zhang and he was accused of trying to bring Apple’s secret information to China-based XMotors.

In January, 2019 another Apple employee Jizhong Chen also was accused by FBI for an attempt of stealing on his personal computer “thousands of files containing Apple’s intellectual property, including manuals, schematics, and diagrams” [4] from autopilot car Project Titan.

A week before Apple dismissed more than 200 employees from its secretive Project Titan. This fact could sow panic among other workers and push one of them to find a job in another corporation.

We don’t know for sure if Apple used Tesla’s intellectual property rights when developing its project, but it could. I remind that Musk announced 31 of January, 2019, the second day after news about arrest Jizhong Chen on suspicion of stealing confidential information about Apple’s project Titan. In my opinion, this statement can be regarded as an intelligent reminder of its contribution to the development of free competition in the market of electric vehicle technologies.

If earlier discoveries, which determined the vectors of scientific and technological progress, were made once in several decades, now many discoveries are being made every year. At that time, it was logical that the patents and other law-enforcement documents that confirmed intellectual property rights were valid for ten or twenty years, for which the potential of discovery or technology exhausted (the closed innovation paradigms). Instead of outdated technology, new discoveries could be made. But now, the innovation and related relations have become much more dynamic, the discoveries are made much more often, so the era has come when long-term patents can even further inhibit scientific and technological progress than help it. That’s why the new open innovation paradigm (or concept) gained more popularity since 2003, with the term “Open innovation” coined by Henry Chesbrough [5]. As stressed by Kumar and Krishna, “the uniqueness of the concept of “Open Innovation” is, it recognized the importance of both internal and external knowledge and a proper coordination of both will yield optimum benefit for a firm”

[6]. So, XXI century is the era of open innovation and free patents. In such conditions companies should not only be for the sake of personal gain, but also the common good of development, respect the inventions of their competitors and raise the level of innovation culture of their employees, actively to hide the concept of open innovation. Nowadays such companies, like Tesla Motors are demonstrating us this trend.

REFERENCES

1. Musk Elon. All Our Patent Are Belong To You. URL: <https://www.tesla.com/blog/all-our-patent-are-belong-you>.
2. Müller Matthias, Vorraber Wolfgang, Slang Wolfgang. Open Principles in New Business Models for Information Systems. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2019. № 5 (1).
3. Chiu Allyson. Ex-Apple engineer arrested on his way to China, charged with stealing company’s autonomous car secrets. URL: https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2018/07/11/ex-apple-engineer-arrested-on-his-way-to-china-charged-with-stealing-companys-autonomous-car-secrets/?noredirect=on&utm_term=.e9a8c6d3ccab.
4. Bott Michael. Another Apple Engineer Accused of Stealing Autonomous Vehicle Trade Secrets. URL: <https://www.nbcbayarea.com/news/local/Another-Apple-Engineer-Accused-of-Stealing-Autonomous-Vehicle-Trade-Secrets-505055701.html>.
5. Chesbrough Henry. *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Harvard, MA: Harvard Business School Press, 2003.
6. Kumar Patra Swapan, Krishna Venni V. Globalization of R&D and open innovation: linkages of foreign R&D centers in India. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2015. № 1 (7).

ОСОБЛИВОСТІ ЗАГАЛЬНОГО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЖІНОК ЗА МІЖНАРОДНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ У ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Татаренко Галина Вікторівна,
*к. ю. н., завідувач кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля*

Алієва Камелія,
магістр, юридичний факультет СНУ ім. В. Даля

Татаренко Дмитро,
*бакалавр «Право» Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

Роботу присвячено вивченню особливостей загального правового статусу жінок за міжнародним законодавством у період збройних конфліктів. Авторами детально проаналізовано історію розвитку прав жінок та наведено відповідну періодизацію, а також розглянуто міжнародно-правовий механізм захисту прав жінок у світі.

Ключові слова: права жінок, збройний конфлікт, міжнародно-правовий механізм захисту прав жінок.

Розвиток прав жінок стрімко почався лише у ХХ ст., бо саме цей період в історії людства пов'язаний з розвитком різних галузей економіки, науки та отримав назву епохи «технічної революції». Саме в цей період вперше відбулося міжнародно-правове врегулювання окремих аспектів прав жінок. На початку ХХ ст. століття у 1902 році в Гаазі були прийняті на міжнародному рівні акти, які стосувались прав жінок з питань шлюбу, розлучення та піклування про неповнолітніх та міжнародні конвенції про заборону торгівлі жінками та дітьми.

У ХХ ст. відбулись дві криваві війни, які змусили розробити загальноновизнані норми для захисту людства під час збройного конфлікту, та, зокрема, норми для захисту найбільш уразливих категорій

осіб під час проведення воєнних – жінок, дітей, людей похилого віку, осіб з інвалідністю.

Перша світова війна дала новий поштовх до активного розвитку прав жінок, наприклад, на рівний доступ до роботи та оплати праці. Після подій Першої світової війни почали розвиватись політичні права жінок: право голосу на виборах, право бути обраною до парламенту. Після Другої світової війни перелік прав жінки розширився – жінки стали рівноправними з чоловіками, однак розроблялись механізми подолання проявів дискримінації щодо жінок. Після Другої світової війни була створена Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) – всесвітня організація, яка забезпечує мир та дотримання основоположних прав людини.

Основу міжнародно-правового механізму захисту прав жінок закладено у ст. 1 Статуту ООН, яка покладає на держави обов'язок поважати усіх людей незалежно від статі [4]. Органами системи ООН прийнятий ряд міжнародно-правових документів, що стосуються конкретних прав жінок переважно конвенційного характеру. Здебільшого усі Конвенції ООН стосуються подолання дискримінації щодо жінок. Подолання дискримінації призводить до рівності прав жінок та чоловіків, однак рівність повинна розглядатись не лише як правова категорія, а і як соціальна: доступ жінок до освіти, управління, можливості реалізувати свій потенціал.

Основними міжнародними документами щодо забезпечення безпеки жінок є: Загальна декларація прав людини (1948 р.); Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами (1949 р.); Женевська конвенція щодо захисту цивільного населення під час війни (1949); Декларація ООН про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах та в період збройних конфліктів (1974 р.); Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (CEDAW або Жіноча конвенція) (1979 р.); Декларація ООН про викорінювання насилля стосовно жінок (1993 р.); Платформа дій задля рівності, розвитку і миру (1995 р.) та Пекінська декларація (1995 р.); Факультативний протокол до Конвенції ООН про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок (1999 р.); Декларація Тисячоліття ООН (2000 р.); Конвенція Ради Європи про за-

побігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція) (2011 р.); Цілі Сталого розвитку: Україна (2015 р.).

Серед міжнародних документів, які безпосередньо стосуються захисту прав жінок у період збройного конфлікту є: Резолюція РБ ООН 1325 є основою для надання мандатів з проблем жінок, миру і безпеки підтверджує ідею захисту жінок та підвищення їхньої ролі в запобіганні та вирішенні конфліктів (2000 р.); Резолюція РБ ООН 1820 акцентує увагу на тому, що сексуальне насильство в умовах конфлікту є військовим злочином (2008 р.); Резолюція РБ ООН 1888 акцентує увагу на необхідності забезпечувати захист жінок і дітей від сексуального насильства в умовах збройного конфлікту (2009 р.); Резолюція РБ ООН 1889 підтверджує необхідність щодо розширення участі жінок у політичних процесах (2009 р.); Резолюція РБ ООН 1960 розширює і поглиблює тему боротьби з сексуальним насильством в контексті проблем жінок, миру та безпеки (2010 р.).

Виходячи зі змісту Преамбули Декларації про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів 1974 р., необхідність міжнародного захисту прав жінок зумовлена стражданнями жінок та дітей, що належать до цивільного населення, які у період надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів занадто часто стають жертвами нелюдських актів та відчувають тяжкі страждання [1]. Декларація підкреслює необхідність особливого захисту жінок бо, є розуміння з боку світової спільноти відповідальності за долю жінок-матерів, які відіграють важливу роль у суспільстві, сім'ї, вихованні дітей.

Зазначені міжнародні документи є підставою для розробок та прийняття вітчизняних законодавчих актів, спрямованих на захист прав жінок. Наприклад, у 2016 році в Україні було прийнято Національний план дій щодо виконання резолюції Ради безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року [3]. Заходи, передбачені Національним Планом спрямовані на забезпечення стабільного миру та вирішення конфліктів з урахуванням гендерного аспекту, створення умов для розширення участі жінок в миротворчих процесах, запобігання та подолання гендерно-зумовленого насильства, удосконалення системи захисту жінок, які постраждали від конфлік-

тів (ідентифікація, створення системи допомоги, реабілітація, інформування).

Насильство щодо жінок може проявлятися в різних формах: фізичного, психологічного, трудового, сексуального. Доцільним було би створити моніторингові групи, які працювали в зонах проведення збройних конфліктів та фіксували факти насильства проти жінок.

На жаль, немає точних статистичних даних відносно того, скільки жінок стали жертвами гендерного насильства. Причин тому багато: часто в таких випадках самі жінки замовчують, що стали жертвою, оскільки не вірять у допомогу з боку держави та бояться; на окупованих територіях можуть взагалі бути відсутніми органи, до яких жінка може звернутися; жінка постійно перебуває бід владою осіб, що спричинили насильство (полон, рабство тощо).

Особливо беззахисними перед негативними наслідками збройного конфлікту є жінки-матері неповнолітніх дітей та вагітні жінки. Дуже часто сам стан вагітності чи наявність дитини використовується учасниками збройного конфлікту як засіб шантажу, погрози для примусу жінки вчинити певні небажані для неї дії. Серед міжнародного законодавства, що спрямоване на підтримку таких жінок можна відзначити Четверту Женевську Конвенцію, яка передбачає, що вагітні жінки та матері малолітніх дітей повинні одержувати додаткове харчування згідно з їхніми фізіологічними потребами. Матерів малолітніх дітей повинні приймати в будь-якій установі, здатній забезпечити їх належне лікування та медичну допомогу, рівноцінну тій, що отримує населення [2, с. 103]. Це положення має на меті запобігти негативній практиці, що мала місце під час Другої світової війни.

Особливістю збройних конфліктів ХХ та ХХІ століть є активна участь жінок у конфліктах у якості комбатантів, що у свою чергу призводить до появи жінок-військовополонених. Найбільш інтенсивно використовують жінок-військовослужбовців сили НАТО. Саме нормативні акти, прийняті НАТО першими почали регулювати окремі аспекти, пов'язані з гендерними питаннями несення військової служби жінками. Зокрема у 1976 році було утворено Комітет із питань жінок у збройних силах НАТО, який у 2009 році отримав назву Комітет НАТО із гендерних питань.

Резолюція Ради безпеки 2000 року підкреслила важливість зміни бачення ролі жінок не тільки як жертв конфліктів, а і як учасниць розв'язання конфліктів і миротворчої діяльності на рівні із чоловіками.

Підсумовуючи вищевикладене можна зробити наступні висновки та пропозиції. Проаналізувавши Європейський механізм захисту жінки, що постраждали від збройних конфліктів можна констатувати, що світова практика створила дієві механізми захисту цієї категорії осіб, які слід імплементувати до вітчизняного законодавства. Внесення відповідних змін потребує ретельного попереднього аналізу та оцінки потреб осіб (у тому числі жінок) в умовах конфлікту в медичній, гуманітарній допомозі, освітніх, адміністративних послугах та послугах працевлаштування, наданні права на безоплатну первинну допомогу. Україні потрібно більш ретельно дотримуватися рекомендації Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та її Загальної рекомендації № 30 (2013 р.), Міжнародного протоколу щодо документації і розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту з метою забезпечення відповідної підготовки юристів, слідчих, прокурорів і співробітників поліції для проведення розслідування, документування та притягнення до відповідальності винних у випадках порушення прав жінок, у тому числі сексуального насильства; забезпечити постраждалим доступ до судово-медичних досліджень, і у зв'язку з цим звертатися по допомогу до відповідних установ та структур ООН.

ЛІТЕРАТУРА

1. Декларація про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах та в період збройних конфліктів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_317.
2. Гнатовський М. М., Короткий Т. Р., Хендель Н. В. Міжнародне гуманітарне право. *Довідник для журналістів*. 2-ге вид., до- повн. Одеса : Фенікс, 2015. 92 с.
3. «Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2020 року»: Розпорядження КМУ від 24 лютого 2016 р. № 113-р. *Офіційний вісник України*. 2016 р. № 18, стор. 494, стаття 748.
4. Устав Организации Объединённых Наций и Устав Международного Суда. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТАРІЇ ЗАХИСТУ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ У ВІЙСЬКОВИХ ЦІЛЯХ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Татаренко Галина Вікторівна,

*к. ю. н., завідувач кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля*

Степанова Ганна,

бакалавр «Право», СНУ ім. В. Даля

Татаренко Ігор,

*бакалавр «Право» Інституту підготовки кадрів для органів юстиції
України Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

Робота присвячена вивченню питань міжнародно-правових інструментаріїв захисту освітніх закладів у військових цілях під час збройного конфлікту. Авторами детально розглянуто законодавчі межі щодо застосування шкіл та університетів як цілей для удару під час ведення військових дій, а також використання цих будівель у військових цілях.

Ключові слова: освітній заклад, збройний конфлікт, захист освітніх закладів.

У всьому світі, в місцях, де тривають збройні конфлікти, незважаючи на міжнародне законодавство, яке вимагає від сторін збройного конфлікту докладати всіх можливих зусиль для захисту мирних жителів, школи та університети перетворюються на поле битви, хоча вони повинні залишатися місцем для навчання. Право дітей та молодих людей на освіту і захист порушується у більшості країн, що потерпають від конфліктів чи нестабільності. Сторони збройного конфлікту перетворюють освітні заклади на військові бази, оточуючи колючим дротом і заповнюючи класні аудиторії необхідними речами для солдатів. Унаслідок цього учні та студенти змушені або лишатися вдома і переривати своє навчання, або вчитися в окупованих будівлях, перебуваючи при цьому на лінії вогню. Все це заважає країнам реалізувати право на освіту та інші права.

Ця тема актуальна тим, що проблема державотворення, відстоювання своїх прав та інтересів на сьогодні торкається багатьох держав, в тому числі і нашої. Країни переживають надзвичайно складний період, який відзначається не лише проблемами соціально-економічного розвитку, а й необхідністю протистояти зовнішнім агресіям. У такому конфлікті населення країни, проти якої здійснюється агресія, є об'єктом підвищеної уваги. Метою агресора часто є перетворення зовнішньої збройної агресії на внутрішньополітичний конфлікт на території іншої країни, що дозволяє противнику економити ресурси, а також підтримувати джерело постійного напруження у зоні конфлікту. В такому випадку мирні люди, діти, студенти стають ніби засобом ураження, видом зброї в руках сторони конфлікту.

Останнім часом багато досліджень почали присвячуватися проблемі захисту прав дітей, молоді, мирного населення в період збройного конфлікту. Щодо цього питання висловлювались такі науковці як: Д. Ван-Буерн, Р.Е. Veerman, Lambert Н. Щодо вітчизняних науковців, які присвячували свої роботи цій проблемі, то це О. І. Вінгловська, М. В. Менджул, Є. В. Ткаченко та інші.

Законодавчі межі щодо застосування шкіл та університетів як цілей для удару під час ведення військових дій, а також використання цих будівель у військових цілях в основному викладені у міжнародному гуманітарному праві, яке регулює поведінку в міжнародних та міжнародних збройних конфліктах.

Міжнародне гуманітарне право обмежує можливість використання закладів освіти, як мішеней для обстрілів, а також використання їх у військових цілях, але забороняють таке використання не у всіх випадках і дозволяють атакувати школи та університети у випадках, коли вони стають військовими об'єктами. Використання шкіл та університетів у якості військових баз, казарм, вогневих позицій та складів зброї перетворює ці освітні установи на військові об'єкти. В наслідок цього на школи та університети можуть наносити удари військовою зброєю і це буде законно відповідно до законодавства про збройні конфлікти. Інколи випадки обстрілів закладів освіти можуть ставатися навіть якщо там перебуває цивільне населення. Крім того, присутність збройних сил в школах і університетах часто при-

зводить до виключення учнів із навчального процесу, зниження показників вступу до вищих навчальних закладів і зниження освітнього рівня в цілому. Наприклад, у м. Луганськ незаконним військовим угрупованням батальйон «Бетмен» у 2014 р. були захоплені гуртожиток та бібліотека Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, озброєні люди знаходилися у навчальних корпусах університету у той час, коли відбувався навчальний процес [3, С.215].

Відповідно, умисний напад на навчальні заклади, котрі не є законними військовими цілями, розглядається як військовий злочин. Військові цілі визначаються як об'єкти, які за своєю природою, розташуванням, призначенням або використанням здійснюють ефективний внесок у військові дії, а їх повне або часткове руйнування, захоплення чи нейтралізація, за існуючих на момент обставин, дає явну військову перевагу. Якщо існують сумніви, чи використовується школа чи університет для здійснення ефективного внеску у військові дії, ці установи не повинні вважатися такими, і, відповідно, розглядаються як цивільні об'єкти [1]. Враховуючи, що школи та університети є цивільними об'єктами, сторони збройного конфлікту повинні зробити все можливе для того, щоб не залучати заклади освіти до подій збройного конфлікту.

Тим школам і університетам, які мають велике значення для культурної спадщини певного народу, надається додатковий захист згідно з Гаазькою конвенцією про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту (1954) та її Другим протоколом (1999). Згідно Правила 38 Дослідження МКЧХ, кожна сторона конфлікту повинна поважати і захищати призначені для освіти будівлі, що входять до сфери культурних цінностей. Це передбачає зобов'язання надавати особливу увагу тому, щоб уникнути пошкоджень призначених для освіти будівель, (якщо вони не є військовими цілями), а також заборону захоплення, знищення або умисного пошкодження таких установ [2].

Згідно з Четвертою Женевською конвенцією, що застосовується під час міжнародних збройних конфліктів, окупуюча держава повинна, у співпраці з національними та місцевими органами

влади, «сприяти нормальній роботі всіх установ, що займаються доглядом та освітою дітей».

Згідно II Додаткового протоколу, чинного під час збройних конфліктів неміжнародного характеру, однією з «фундаментальних гарантій» має бути можливість отримання дітьми освіти, яка відповідає побажанням їхніх батьків.

Як наслідок, перед використанням школи або університету у військових цілях, слід враховувати всі відповідні норми і принципи гуманітарного права. Зокрема, слід прийняти зобов'язання вживати запобіжні заходи для захисту від наслідків атак, надавати спеціальний захист навчальним закладам, які є культурною цінністю, визнавати важливість забезпечення доступу до освіти у збройних конфліктах, заборону використання цивільних осіб як живого щита і необхідність надання спеціального захисту дітям в умовах збройних конфліктів.

З метою захисту освітніх закладів існує ряд міжнародних організацій. Однією з найвідоміших є Глобальна коаліція із захисту освітніх установ від нападу (GCPEA) яка була створена в 2010 році організаціями, що працюють у галузі освіти в надзвичайних ситуаціях та у контексті конфліктів, вищої освіти, захисту, міжнародних прав людини та гуманітарного права, які були стурбовані постійними нападами на освітні установи, їх студентів та співробітників у країнах, що постраждали від конфліктів і незахищеності. Глобальною коаліцією була ініційована розробка Вказівок із захисту шкіл та університетів від використання у військових цілях під час збройного конфлікту, після консультацій з іншими державами, доопрацьовані Вказівки були оприлюднені 16 грудня 2014 року на заході, організованому Постійними представництвами Норвегії та Аргентини при Організації Об'єднаних Націй у Палаці Націй, що в Женеві, Швейцарія.

Протягом перших п'яти місяців 2015 року Норвегія та Аргентина провели консультації з розробки Декларації про безпеку шкіл, за допомогою якої держави можуть висловити політичну прихильність до захисту закладів освіти від атак, зокрема, шляхом схвалення і використання Вказівок. Декларація про безпеку шкіл була відкрита для приєднання країн на міжнародній конференції, організованій урядом Норвегії в Осло 28-29 травня 2015 року.

Роль міжнародних організацій їх діяльність і проекти, що стосуються проблем освіти та безпеки в цій сфері є вагомими. Їх діяльність є додатковим захистом права на освіту. З розвитком і збільшенням кількості міжнародних організацій з питань захисту освіти буде зростати і безпека дітей під час навчання в умовах збройного конфлікту.

Підводячи підсумки, ми можемо зазначити, що, по-перше, в Україні загалом сформована законодавча база права громадян на освіту у вигляді системи законодавчих та нормативних актів про освіту. Особливістю законодавчого регулювання права на освіту є формування в Україні окремої правової підсистеми. Сьогодні право на освіту сформувалося як галузь законодавства, проте не як галузь права. Це має знайти відображення у формуванні Зібрання законів про освіту. По-друге, вітчизняне законодавство стосовно права на освіту та його гарантій формується на основі світових та європейських стандартів у цій сфері, а отже, утвердження й забезпечення права людини на освіту, забезпечення доступності, рівності умов кожної людини для цілковитої реалізації її здібностей і всебічного розвитку стало одним із найважливіших обов'язків держави.

Саме під впливом міжнародних нормативно-правових актів стратегічною метою державної політики в галузі освіти України визначено забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя; виховання покоління людей демократичного світогляду, які цінують і обстоюють громадянські права й свободи, із повагою ставляться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боняк В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту та його забезпечення в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. с. 2057.
2. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 5.09.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. ст. 380.
3. Татаренко Г. В., Степанова Г. А., Татаренко І. В. Освіта під прицілом: захист права на освіту в умовах збройного конфлікту. *The Third International scientific congress of scientists of Europe. Proceedings of the III International Scientific Forum of Scientists «East–West»* (January 11, 2019). Premier Publishing s.r.o. Vienna. 2019. 1253 p. С. 213–221.

КОЛІЗІЙНІСТЬ НОРМ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЯК ПІДСТАВА ЗАСТОСУВАННЯ РОЗСУДУ

Ханова Надія Олександрівна,
*здобувач кафедри адміністративного та митного права
Університету митної справи та фінансів*

У науковій публікації розглянуто таку підставу застосування розсуду у податковому регулюванні як колізійність норм податкового законодавства. Обґрунтовано позицію, відповідно до якої принцип-презумпція правомірності рішень платника податків виступає тим нормативним приписом, який дозволяє органічно поєднувати вимоги колізійних принципів та прямий припис колізійної норми, в рамках якої і отримує своє формалізоване закріплення дане презумптивне положення.

Ключові слова: податкове законодавство, розсуд у податковому праві, законодавчі приписи, колізійність норм.

У першу чергу потрібно зазначити, що колізії у праві є безумовно негативним явищем, а для їх подолання суб'єкт правозастосування повинен здійснити вияв розсуду, який пов'язаний із конструюванням власних алгоритмів поведінки в умовах такої колізійності. Колізії отримують свій вияв у тому числі й у сфері оподаткування, що призводить до необхідності пошуку суб'єкту таких відносин шляхів їх подолання. Перед тим як перейти до розгляду даної проблематики потрібно надати визначення поняттю “правова колізія”.

Етимологічно поняття слово «колізія» походить від латинського «collisio», що означає «протиріччя», «зіткнення», «розбіжність» [1, с. 554]. Д. Д. Лилак визначає поняття “правова колізія” з позицій широкого підходу. Так, під правовою колізією науковець розуміє будь-які протиріччя та розбіжності, що мають місце у правовій системі конкретного суспільства, які отримують свій вияв у правових теоріях, концепціях, правосвідомості, правових поглядах, у сфері правозастосування тощо [2, с.34].

У свою чергу Б. В. Малишев пропонує вузький підхід до розуміння такого поняття, як “правова колізія”. Вчений визначає правову

колізію як специфічне правове протиріччя, яке виникає щонайменше між двома нормативними приписами, що регламентують тотожні суспільні відносини, проте в силу розбіжності закріплених в їх рамках механізмів нормативного регулювання не можуть бути одночасно застосовані, у зв'язку із чим в цілях правозастосування виникає об'єктивна необхідність обрати одну конкретну норму [3, с. 92]. Більш послідовним, на нашу думку, є вузький підхід до розкриття змісту поняття “правова колізія”. У зв'язку із цим пропонуємо наступну лаконічно сформульовану дефініцію: правова колізія – це суперечність, яка виникає між нормами права, що регламентують однакові суспільні відносини та має своїм наслідком звернення до колізійних принципів права та/або колізійних норм з метою привнесення визначеності у правозастосовну практику.

Подолання колізій у праві можливе за посередництвом:

- а) колізійних норм;
- б) колізійних принципів.

З позитивістської точки зору пріоритетність у правозастосовному аспекті належить колізійним нормам перед колізійними принципами. Відповідний підхід обумовлюється тим, що колізійні норми є нормативним явищем. Відповідні норми отримують свою фіксацію в межах нормативно-правових актів та визначають спеціальний порядок подолання колізій, які виникають у тій чи іншій сфері суспільних відносин. В окремих випадках колізійні норми можуть прямо суперечити колізійним принципам, встановлюючи правила відмінні від тих, що визначаються такими принципами.

Що ж до колізійних принципів, то вони є категорією доктринального характеру. Колізійні принципи є стійкими загальноновизнаними правилами подолання колізій у праві, які були розроблені правозастосовною практикою та отримали своє обґрунтування в рамках правової доктрини. Доктринальність таких принципів обумовлюється тим, що відповідні принципи функціонують поза межами формалізованих джерел права. Вони є загальноновизнаними аксіомами, якими повинен керуватися суб'єкт правозастосування у випадку колізійності правових положень. До колізійних принципів відносять наступні правила:

а) спеціальний закон має перевагу над загальним законом («*lex specialis derogat generalis*»);

б) новий закон має перевагу над старим законом («*lex posterior derogat priori*»);

в) новий загальний закон не має переваги над старим спеціальним законом («*lex posterior generalis non derogat priori speciali*» [4, с. 106];

г) нормативний акт вищої юридичної сили (закон) має пріоритет над нормативним актом нижчої юридичної сили (підзаконний нормативний акт) («*lex superior derogate legi inferiori*») [6, с. 39].

Безумовно такі колізійні принципи можуть лягати в основу колізійних норм, проте за відповідної ситуації принцип виступає тільки своєрідним «ідейним джерелом» такої норм. Сам же колізійний принцип знаходиться ніби «над» нормативним регулюванням. Проте це не означає пріоритетності положень колізійних принципів над нормативно-встановленими правилами колізійних норм. Звичайно, з точки зору юс натуралізму, колізійні принципи розглядаються як такі, що мають превалююче значення перед колізійними нормами.

Однак, дотримуючись вимог юридичного формалізму ми не можемо однозначно підтримати таку точку зору. Абсолютизація колізійних принципів за рахунок применшення ролі колізійних норм права безумовно не може розглядатися як позитивна практика. У той же самий час ми не заперечуємо в окремих випадках можливість послідовного, одночасного застосування як колізійних норм, так і колізійних принципів. Зокрема, така ситуація можлива у сфері податкового правозастосування. Крім того потрібно зауважити, що вона прямо пов'язана із реалізацією розсуду.

На наше переконання, саме принцип-презумпція правомірності рішень платника податків є тим нормативним приписом, який дозволяє органічно поєднувати вимоги колізійних принципів та прямий припис колізійної норми, в рамках якої і отримує своє формалізоване закріплення дане презумптивне положення. Так, відповідно до пп. 4.1.3 п. 4.1 ст. 4 Податкового кодексу України в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-право-

вих актів припускають неоднозначне (множинне) трактування права обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, презюмується правомірність рішень саме платника податків [5].

Фактично вищезазначене правило надає платнику податків право розсуду в тому випадку, коли норми права не встановлюють однозначного алгоритму поведінки. За відповідної ситуації платник податків за власним розсудом може обрати найбільш оптимальний для нього алгоритм поведінки. Положення пп. 4.1.3 п. 4.1 ст. 4 Податкового кодексу України в певній мірі є колізійною нормою, яка опосередковано встановлює в тому числі й правило подолання колізій у податковому правозастосуванні.

Так, відповідне колізійне правило можна сформулювати наступним чином: «неоднозначне (множинне) трактування права та обов'язків платників податків або контролюючих органів обумовлює можливість вибору платником податків алгоритму власної поведінки». При цьому дана норма є загальною за своїм характером, так як не ґрунтується на жодному із загальних принципів подолання колізій. У ній відсутня будь-яка колізійна пріоритетність (не має прив'язки ані до критерію спеціалізації, ані до темпорального критерію, ані до критерію юридичної сили). Такого роду стан справ нібито дозволяє зробити висновок, що у випадку колізій нормативних положень податкового законодавства платник податків може не обумовлювати вибір алгоритму власної поведінки на основі загальних правил колізійних принципів.

Однак, ми все ж таки наголошуємо на доцільності з боку платника податків якраз таки обирати той порядок реалізації власних прав або ж виконання обов'язків, який би відповідав вимогам колізійних принципів. Таким чином, реалізація відповідної колізійної норми органічно взаємодіяла б з колізійними принципами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 сл. та словосполучень з дод. та доп. / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

2. Лилак Д. Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика) : дис. канд. юрид. наук. Київ., 2004. 175 с.

3. Малишев Б. В., Москалюк О. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навч. посіб. / за заг. ред. Б. В. Малишева. Київ. : Реферат, 2010. 260 с.

4. Москалюк О. В. Співвідношення колізійних норм і колізійних принципів при подоланні колізій між нормами рівної юридичної сили. URL: http://www.vgu.gov.ua/content/article/visnik08_09.pdf.

5. Податковий кодекс України в редакції від 01.01.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20170101>.

6. Пугачов О. М. Поняття, види та способи усунення колізій у конституційному праві. URL: <https://www.google.ru/url?sa=t&tct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=>.

ПОДАТКОВІ ВІДНОСИНИ ЯК СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОВИХ СТИМУЛІВ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Шапгала Євген Юрійович,
*здобувач кафедри фінансового права
Національного університету державної
фіскальної служби України*

Проаналізовано підходи до характеристики податкових відносин як сфери застосування стимулів у податково-правовому регулюванні. Підкреслено взаємозв'язок бюджетного та податкового права в контексті податкового стимулювання.

Ключові слова: податкові правовідносини, правові стимули, стимули у податковому регулюванні.

Правові стимули та обмеження виступають новими способами упорядкування відповідних суспільних відносин, які мають пріоритетне значення для держави. При дослідженні стимулів у податково-правовому регулюванні, вважаємо за доцільне розкрити зміст та податкових правовідносин й виділити ознаки, які їм притаманні.

Незважаючи на динамічність та стрімкий розвиток науки податкового права, наразі погляди учених стосовно змістового наповнення категорії «податкові правовідносини» суттєво різняться. Наприклад, на думку І. О. Пасічної, податкові відносини слід визначати таким чином: це правовий зв'язок між суб'єктами податкового права, що виникає в процесі реалізації детермінованих публічними інтересами їх прав та обов'язків з приводу обчислення й сплати податків і зборів, обліку платників податків і зборів, подання податкової звітності, здійснення податкового контролю, притягнення до відповідальності за порушення податкового законодавства, а також оскарження рішень і дій (бездіяльності) контролюючих органів та їх посадових осіб [1]. Наведене дозволяє зробити висновок про те, що вчена при визначенні вищевказаної категорії спираючись на сферу виникнення податкових правовідносин та їх регулювання актами податкового законодавства.

При цьому, на наш погляд, у наведеному визначенні вчена логічно поєднує декілька елементів: а) права та обов'язки суб'єктів податкового права, зумовлені превалюванням публічних інтересів; б) податковий обов'язок у широкому розумінні; в) контроль як передумову застосування податково-правового примусу; г) відповідальність за порушення норм податкового законодавства (як невід'ємний елемент правового статусу учасників податкових відносин, поряд з їх правами та обов'язками); д) способи захисту порушених суб'єктивних прав платників податків контролюючими органами. Говорячи про податкові відносини, як сферу застосування податкових стимулів, відзначимо декілька важливих моментів. Дійсно, зазвичай у відносинах оподаткування інтереси держави (публічні інтереси) є превалюючими і саме домінування таких інтересів визначає, так би мовити, подальший їх розвиток. Зокрема, йдеться про визначення правового статусу суб'єктів податкових правовідносин й переважання обов'язків у зобов'язаних учасників та прав – у контролюючих (владних) суб'єктів; про метод правового регулювання податкових відносин, конфліктність останніх та інші чинники. Така ситуація є цілком природною й передбачуваною, оскільки в цій ситуації основним і першочерговим завданням держави як власника

публічних коштів є забезпечення максимально можливого наповнення грошовими коштами бюджетів різних рівнів. Кошти, які надходять від сплати податків і зборів є основним джерелом бюджетних доходів і саме з них фінансуються видатки, які визначені «пріоритетними» на відповідний бюджетний період (соціальна сфера, освіта, наука тощо).

Показово, що у відносинах податкового стимулювання застосовується дещо інший підхід. Публічні інтереси все ще залишаються превалюючими, проте за допомогою застосування різних податково-правових стимулів держава намагається пом'якшити конфліктність податкових відносин й забезпечити своєрідний баланс публічних та приватних інтересів у податковому регулюванні. При цьому залишається незмінним бажання держави (в особі уповноважених суб'єктів) забезпечити повне та своєчасне надходження грошових коштів до бюджетів, а платник прагне мінімізувати суми відрахувань до бюджетів у вигляді податків та зборів. Однак, на нашу думку, саме податково-правові стимули виступають тими засобами які дозволяють перетворити протилежні сторони податкових відносин (зобов'язані та уповноважені суб'єкти) на своєрідних партнерів. Так, створюючи відповідні сприятливі умови для виконання податкового обов'язку платниками податків, держава закладає для себе певні гарантії наповнення дохідних частин бюджетів. Для платника ж наявність податкових стимулів виступає позитивним фактором, який не лише створює відповідні переваги для конкретного платника податків, а й підтримує наміри щодо повної, своєчасної та відкритої реалізації податкового обов'язку, формує довіру до відповідних органів влади. Як вбачається, за такого підходу можна вести мову про те, що податкові відносини як сфера застосування податкових стимулів характеризуються соціальною спрямованістю.

Розглядає податкові правовідносини й В. О. Яговкіна. Вчена зазначає, що вони становлять собою суспільне відношення, яке існує виключно в правовій формі, має владно-публічний характер і виникає між суб'єктами, наділеними правами й обов'язками, пов'язаними з установленням, введенням та справлянням податків і зборів, здійсненням податкового контролю, оскарженням актів податкових ор-

ганів і дій чи бездіяльності їх посадових осіб та притягненням до відповідальності за порушення законодавства про податки і збори [4, с. 23]. Вказане твердження заслуговує на підтримку в частині того, що податкові відносини завжди є правовими відносинами. Вони реалізуються за принципом «дозволено лише те, що прямо передбачено законом». До того ж, податково-правове регулювання характеризується високим рівнем імперативності, тобто, метод регулювання відносин оподаткування є імперативним. Навіть якщо згадати поодинокі випадки договірного регулювання у податкових відносинах, про це міститься безпосередня вказівка в законі.

Також погодимося із владно-публічним характером податкових відносин. Дійсно, податковий обов'язок у вузькому сенсі закріплений у ст. 67 Конституції України, що вже свідчить про владний характер та пріоритетність таких відносин для держави. Поряд із цим одним із суб'єктів податкових правовідносин завжди виступає держава (в особі органів державної влади та органів місцевого самоврядування). Як вбачається, наведене свідчить про владний характер зазначених правовідносин. Що ж стосується публічності останніх, з цим також важко сперечатися. Це зумовлено тим, що превалюючими у відносинах оподаткування є публічні інтереси (державні інтереси та територіальних громад (суспільні)), хоча саме податкове стимулювання виступає «засобом», за допомогою якого держава намагається забезпечити координацію та приватних та публічних інтересів.

У цьому контексті нам імпонує підхід В. М. Свириденко, який наголошує: баланс публічних і приватних інтересів є одним із основоположних конституційних принципів, на якому повинно бути засноване партнерство у сфері оподаткування [2, с. 87]. Ми вважаємо, що зазвичай податкові правовідносини орієнтовані на державу й мають публічний характер. При податковому стимулюванні держава «перетворює» податкові правові відносини у модель державно-приватного партнерства, за якої оптимально реалізуються як державні, так і приватні інтереси. Так, держава в особі відповідних суб'єктів створює умови, за яких у зобов'язаних суб'єктів податкових правовідносин відбувається оптимізація податкового обов'язку, а платник податків з урахуванням таких обставин має всіляко прагнути до мак-

симально повного та своєчасного виконання покладених на нього обов'язків.

Наразі чимало науковців наголошують на тому, що податкові відносини є видом фінансових правовідносин, оскільки норми податкового права є різновидом фінансово-правових норм, а податкове право є невід'ємною частиною фінансового права. З урахуванням цього податковим відносинам притаманні всі характеристики фінансових відносин [3, с. 167]. Як вбачається вказаними твердженнями вчена намагається підкреслити взаємозв'язок фінансового та податкового права як цілого й частини. Проте, на нашу думку, запропонований підхід уже втратив актуальність й потребує суттєвого переосмислення.

Справа в тому, що концепція, за якої фінансове право розглядалося як галузь права, у складі якої виокремлювалися такі підгалузі та інститути, як бюджетне, податкове, валютне, грошове право тощо, була сформована ще за радянських часів фундаторами науки фінансового права (Л. К. Воронова, Ю. А. Ровинський та ін.), й знайшла свій подальший розвиток у наукових здобутках багатьох вчених й до теперішнього часу. Однак, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку вищевказаних відносин навряд чи можна зробити висновок про наявність єдиного знаменника між ними. Зауважимо, що наразі питання щодо доречності віднесення податкового та бюджетного права до складу фінансового, або ж виокремлення їх у окремі галузі права залишається відкритим й потребує подальшого ґрунтовного дослідження. На наше переконання, натепер більш виваженим є підхід, за якого безапеляційно можна стверджувати про наявність нерозривного зв'язку між податковим та бюджетним правом, які власне й становлять дві окремі, але взаємопов'язані блоки правових норм, що регулюють відповідні суспільні відносини.

На основі проведеного аналізу зазначимо, що податкові правовідносини як сфера застосування правових стимулів характеризуються такими ознаками як: 1) є формою державно-приватного партнерства, що передбачає взаємозв'язок між платниками податків та контролюючими органами задля реалізації як публічних (наповнення доходної частини відповідних бюджетів), так і приватних інтересів, шляхом

створення відповідних сприятливих умов для виконання податкового обов'язку платниками податків; 2) мають виключно правовий характер – виникають, змінюються й розвиваються на основі податково-правових норм; 3) мають яскраво виражений державно-владний, імперативний характер, що передбачає (а) їх розвиток за принципом дозволено виключно те, що передбачено законом та (б) наявність владної та зобов'язаної сторони; 2) виникають за обов'язкової участі відповідного контролюючого органу, який діє в інтересах держави; 3) мають організаційно-майновий характер; 4) охоронювані державою й забезпечені заходами податково-правового примусу; 5) притаманний особливий спосіб вирішення спорів, що виникають між сторонами. Йдеться про адміністративний та судовий порядок вирішення спорів, які виникають між контролюючим органом та платником податків; 6) можуть ініціюватися будь-яким суб'єктом (як владним й на підставі закону, так і за бажанням платника податків).

ЛІТЕРАТУРА

1. Пасічна І. О. Поняття та сутність податкових правовідносин. URL: <http://77.121.11.9/bitstream/PoltNTU/4937>.
2. Свириденко В. М. Нові підходи до побудови відносин між платниками податків і контролюючими органами. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2014. № 2(65). С. 86–92.
3. Хатнюк Н. Місце податкових правовідносин у фінансовому праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1 С. 165–170.
4. Яговкіна В. А. Налоговое правоотношение (теоретико-правовой аспект). Москва : Граница, 2004. 104 с.

ПОВНОВАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОМІСІЇ З ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ ЛІЦЕНЗІЙНИХ УМОВ ПРОВАДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ

Шовкопляс Ганна Миколаївна,

к. ю. н., доцент

кафедри господарського права

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

старший науковий співробітник НДІ ПЗІР НАПрН України

У роботі досліджено повноваження Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку України щодо встановлення ліцензійних умов провадження професійної діяльності на фондовому ринку. Автором детально розглянуто функції та повноваження згаданого органу з питань встановлення ліцензійних вимог для конкретних суб'єктів та зроблено відповідні висновки.

Ключові слова: Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, ліцензійні вимоги, фондовий ринок.

Ринок цінних паперів є надзвичайно складною та унікальною системою, де переплітаються інтереси держави, населення, суб'єктів господарювання. Ефективне і стабільне його функціонування можливе за умови державного впливу за допомогою законів, правил і спеціальних органів на учасників професійної діяльності на фондовому ринку. Стан регулювання та нагляду на фондовому ринку є важливим критерієм оцінки інвесторами можливості та привабливості здійснення портфельних інвестицій в економіку країни. Форми державного регулювання ринку цінних паперів, що визначені законом і здійснюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку України (далі – НКЦПФР) та іншими державними органами в межах наданих їм повноважень, потребують постійної уваги та вдосконалення з огляду на реалії розвитку вітчизняного

фондового ринку. Метою державного регулювання ринку цінних паперів є: 1) проведення єдиної та ефективної державної політики у сфері ринку цінних паперів; 2) захист інтересів споживачів ринку цінних паперів; 3) створення сприятливих умов для розвитку та функціонування ринку цінних паперів; 4) контроль за прозорістю та відкритістю ринку цінних паперів; 5) сприяння інтеграції в європейський та світовий ринок цінних паперів.

Реалізовувати контролюючі функції НКЦПФР починає на первинному етапі створення професійних учасників фондового ринку. Так, законодавець встановлює певні вимоги, яким повинен відповідати професійний учасник для того щоб отримати ліцензію і розпочати свою діяльність. Такі вимоги містяться в наступних нормативно-правових актах, а саме:

1) Порядок та умови видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів), переоформлення ліцензії, затверджене рішенням НКЦПФР від 14.05.2013 № 817;

2) Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з організації торгівлі на фондовому ринку, затверджені рішенням НКЦПФР від 14.05.2013 № 818;

3) Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на ринку цінних паперів – діяльності з управління іпотечним покриттям, затверджені рішенням НКЦПФР від 07.02.2012 № 235;

4) Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – депозитарної діяльності та клірингової діяльності, затверджені рішенням НКЦПФР від 21.05.2013 № 862;

5) Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами), затверджені рішенням НКЦПФР від 23.07.2013 № 1281;

6) Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) – діяльності з торгівлі цінними паперами, затверджені рішенням НКЦПФР від 14.05.2013 № 819;

7) Правила (умови) здійснення діяльності з торгівлі цінними паперами: брокерської діяльності, дилерської діяльності, андеррайтингу, управління цінними паперами, затверджене рішенням ДКЦПФР від 12.12.2011 № 1449.

Відповідно до п. 10 Р.1 Порядку та умов видачі ліцензії на провадження окремих видів професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів), переоформлення ліцензії (далі – Порядок №817): професійний учасник фондового ринку має право проваджувати професійну діяльність на всій території України після видачі Комісією відповідної ліцензії, внесення в установленому Комісією порядку запису про включення до державного реєстру фінансових установ, які надають фінансові послуги на ринку цінних паперів (крім банку), та за умови членства щонайменше в одному об'єднанні професійних учасників ринку цінних паперів та/або саморегульвній організації, що об'єднує професійних учасників ринку цінних паперів за відповідним видом професійної діяльності (за винятком фондових бірж, осіб, які проводять клірингову діяльність та діяльність з управління іпотечним покриттям).

Згідно з п. 11 Р.1 Порядку №817 Строк дії ліцензії на провадження певного виду професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів) є необмеженим.

Згідно з п. 6 Р.1 Порядку №817 Комісія у встановленому нею порядку видає ліцензії на такі види професійної діяльності на фондовому ринку (ринку цінних паперів):

- 1) діяльність з торгівлі цінними паперами, що включає:
 - дилерську діяльність;
 - брокерську діяльність;
 - діяльність з управління цінними паперами;
 - андеррайтинг;
- 2) діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку;
- 3) діяльність з управління іпотечним покриттям;
- 4) депозитарну діяльність, що включає такі види діяльності:
 - депозитарну діяльність депозитарної установи;
 - діяльність із зберігання активів інститутів спільного інвестування;

діяльність із зберігання активів пенсійних фондів;

5) клірингову діяльність, а також

6) діяльність з управління активами інституційних інвесторів.

НКЦПФР, як регулюючий та наглядовий орган державної влади, веде реєстр професійних учасників фондового ринку, до яких належать фондові біржі, торговці цінними паперами, зберігачі та компанії з управління активами. За допомогою реєстру Комісія відслідковує сучасний стан розвитку фондового ринку України та забезпечує високу якість регулювання і контролю за діяльністю учасників фондового ринку. Саме шляхом встановлення режиму ліцензування НКЦПФР виконує контрольні функції щодо відповідних професійних учасників.

Сучасний стан розвитку економічних відносин в Україні та на фондовому ринку, зокрема, передбачає створення і дотримання чітко врегульованої системи ліцензування діяльності професійних учасників ринку цінних паперів. Ліцензування професійної діяльності передбачає виконання певних ліцензійних умов. Умови являють собою низку специфічних вимог, яким повинні відповідати господарюючі суб'єкти – претенденти на одержання дозволу працювати на фондовому ринку як професійні учасники. На думку Полюхович В. І., ліцензування професійної діяльності на фондовому ринку можна визначити, як вид організаційно-правових правовідносин, що виникають у зв'язку та у процесі надання дозволу на здійснення видів професійної діяльності на ринку цінних паперів шляхом видачі уповноваженим органом державної влади ліцензіату спеціального документа – ліцензії. Учасниками ліцензійних правовідносин є, з одного боку, господарюючі суб'єкти – професійні учасники фондового ринку, а з іншого – орган ліцензування – НКЦПФР, її територіальні органи, саморегульвні організації у визначених законом випадках [1, с. 259].

Якщо звернутися до норм вищезазначених нормативно-правових актів, що визначають вимоги при ліцензуванні, які ставляться до професійних учасників на фондовому ринку, то можна зробити висновок, ці вимоги передбачають майже однакові для всіх професійних учасників умови щодо: а) законності їх створення; б) дотримання

нормативів та недопущення неплатоспроможності таких учасників. Вони є основними завданнями НКЦПФР, які повинні бути виконанні на стадії ліцензування професійних учасників ринку цінних паперів. Ці вимоги вирізняються між собою залежно від виду професійної діяльності на фондовому ринку, але мають спільну мету – створення належних умов функціонування ринку цінних паперів для професійних учасників та забезпечення належного захисту прав та інтересів споживачів фондового ринку. Тому, було б доречним, якби законодавець передбачив єдині Ліцензійні умови провадження професійної діяльності на фондовому ринку для всіх професійних учасників у вигляді єдиного нормативного акту з врахуванням певних особливостей для кожного такого виду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Полухович В. І. Державне регулювання фондового ринку України: господарсько-правовий механізм: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. 337 с.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ КОМІСІЙ ЯК СУБ'ЄКТУ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Щеглаков Іван Едуардович,
студент 2 курсу, групи 07-17-03
Міжнародно-правового факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник:
Солнцева Христина Володимирівна,
к. ю. н., доцент, доцент кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
НЮУ імені Ярослава Мудрого

У роботі досліджено процедуру розгляду справ про адміністративні правопорушення, зокрема, автором проаналізовано питання доцільності діяльності адміністративних комісій як суб'єкта розгляду таких справ.

Ключові слова: адміністративна комісія, адміністративні правопорушення.

Головним завданням правової держави є підтримання правопорядку у суспільстві. Однією з умов для цього є чітке визначення у законодавстві протиправних діянь, санкцій за них, а також органів, які ці санкції накладають. Кодекс України про адміністративні правопорушення у ст. 213 визначає перелік органів та їх посадових осіб, які уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення, серед яких передбачаються й адміністративні комісії при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад [4].

Стаття 215 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП) визначає, що «адміністративні комісії утворюються відповідними органами місцевого самоврядування у складі голови, заступника голови, відповідального секретаря, а також членів комісії». Відповідно, стаття 218 КУпАП відносить до відома адміністративних комісій понад 30 складів правопорушень [4]. Як зазначає Л. І. Живицька, серед органів адміністративної юрисдикції адміні-

стративні комісії – це єдиний орган, який призначений виключно до розгляду справ про адміністративні правопорушення [1].

Однак, у діяльності адміністративних комісій є деякі проблеми:

1) Нечітка розмежованість підвідомчості між адміністративними комісіями та виконавчими комітетами (виконавчими органами) сільських, селищних, міських рад. Так, наприклад, КУпАП до відома цих двох органів відносить правопорушення, передбачені ст.92, ст.99, ст.141, ст.142, ст.152, ст.175-1, ч.4 ст.181, ст.183, ст. 186-1 та іншими. Тому виникає незрозумілість щодо того, яким з двох органів повинні вирішуватися справи щодо цих правопорушень.

2) Некомпетентність комісії, тому що законом не встановлюється вимог щодо наявності у членів комісії юридичної освіти. Крім того, адміністративні комісії під час розгляду справ не використовують допомоги спеціалістів з тих чи інших галузей, що могли б довести шкідливість діяння. Наприклад, при розгляді правопорушення, передбаченого ст. 104-1, було б доцільно використовувати під час засідання комісії допомогу спеціаліста в галузі сільського господарства, або при розгляді правопорушення, передбаченого ст.103, було б доцільно використовувати допомогу спеціаліста в галузі паливного господарства.

3) Невирішеність питання щодо адміністративних комісій, які утворюються місцевими державними адміністраціями. Кодекс України про адміністративні правопорушення у ст.215 передбачає, що адміністративні комісії утворюються відповідними органами місцевого самоврядування, а Закон України «Про місцеві державні адміністрації» визначає ч.2 ст.1, що «місцева державна адміністрація є місцевим органом виконавчої влади і входить до системи органів виконавчої влади» [3]. Таким чином, постає питання щодо підвідомчості адміністративних комісій, які створюються місцевими державними адміністраціями, оскільки ні Закон України «Про місцеві державні адміністрації», ні Кодекс України про адміністративні правопорушення не визначає їх порядку формування, діяльності та чіткої компетенції.

Таким чином, у діяльності адміністративних комісій наявні проблеми, що впливають із недостатнього правового забезпечення їх діяльності. Тому можна зробити наступні пропозиції:

1) Закріпити в Кодексі України про адміністративні правопорушення норму, яка б розмежовувала компетенцію адміністративних комісій і виконавчих комітетів (виконавчих органів) сільських, селищних, міських рад, шляхом закріплення наступного правила: «якщо адміністративна комісія створена, то вона й розглядає справу, якщо її немає, то справи розглядає орган, який повинен її створити» [5].

2) Встановлення на законодавчому рівні чіткого порядку розгляду справ про адміністративні правопорушення адміністративними комісіями: закріплення обов'язкового залучення до розгляду справи фахівця у тій галузі, котрої стосується справа, якщо її розгляд буде недостатньо повним без участі такого фахівця.

3) Закріплення у КУпАП порядку формування та діяльності адміністративних комісій, що утворюються місцевими державними адміністраціями, а також визначення переліку справ, які були б підвідомчі таким комісіям.

ЛІТЕРАТУРА

1. Живицька Л. І. Щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення адміністративними комісіями в Україні та ефективності такого розгляду. *Форум права*. 2013. № 4. С. 98–102. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_4_19.pdf.
2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України № 280/97-ВР від 21.05.1997. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24.
3. Про місцеві державні адміністрації: Закон України № 586-XIV від 9.04.1999. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20/21.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print1360053215179834>.
5. Кузьменко О. В., Гуржій Т.О. Адміністративно-процесуальне право України: підручник / за ред. О. В. Кузьменко. Київ: Атіка, 2008. 416 с.
6. Бондар В. В. Особливості розгляду адміністративних справ деякими органами. *Юридичний бюлетень*. 2016. Вип. 2. С. 44–54. URL: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FI21DBN%3DLINK%26P21D.

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕОБГРУНТОВАНОЇ ВІДМОВИ У ПРИЙНЯТТІ НА РОБОТУ

Ярошенко Олег Миколайович,

д. ю. н., професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

завідувач кафедри трудового права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID 0000-0001-9022-4726

У науковій праці проаналізовано правові питання необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу. Надано визначення такої відмови й перелічено випадки коли роботодавець може відмовити працівнику у прийнятті на роботу згідно із трудовим законодавством.

Ключові слова: відмова у прийнятті на роботу, охорона трудових прав працівників.

Заборона необгрунтованої відмови у прийнятті на роботу є однією із головних юридичних гарантій при укладенні трудового договору. Відповідне загальне положення закріплює ч. 1 ст. 22 КЗпП України. Конкретизують цей припис як спеціальні норми КЗпП, так і окремі закони. «Особі, запрошеній на роботу в порядку переведення з іншого підприємства, установи, організації за погодженням між керівниками підприємств, установ, організацій, не може бути відмовлено в укладенні трудового договору», – говорить у ст. 24 КЗпП України. За ст. 184 КЗпП забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям – за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю. У разі відмови у прийнятті на роботу зазначеним категоріям жінок власник або уповноважений ним орган зобов'язані повідомляти їм причини відмови у письмовій формі. Забороняється відмова у прийнятті на роботу з мотивів досягнення пенсійного віку (ч. 2 ст. 11 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні»).

Притримуємось позиції, що роботодавець може, не порушуючи вимог трудового законодавства, відмовити особі, яка шукає роботу, у прийнятті на роботу лише в таких випадках, як-то:

а) відсутність вакантних місць;

б) недостатність або відсутність належної кваліфікації у претендента на робоче місце;

в) наявність обмежень, встановлених законодавством щодо прийому на роботу (вік, важкі чи шкідливі умови праці, заборона в судовому порядку обіймати певні посади, робота близьких родичів, стан здоров'я);

г) обмеження за медичними показниками (коли працівник за станом свого здоров'я не в змозі виконувати певну роботу).

У всіх інших випадках відмову у найманні працівника слід вважати такою, що суперечить трудовому законодавству.

На жаль, такого роду підхід не знайшов закріплення ні в чинному, ні в проектному законодавстві. Проект Трудового кодексу України (реєстр. №1658, текст доопрацьований від 24 липня 2017 р.) хоча і включає статтю 26 «Відмова у прийнятті на роботу», однак відповіді на питання, в яких випадках така відмова є правомірною не містить. Розробники проекту лише фіксують такі основні позиції: а) роботодавець має право вільного вибору серед кандидатів на зайняття робочого місця (посади); б) роботодавець не має права приймати на роботу осіб, яким ця робота протипоказана за станом здоров'я або всупереч установленим законом обмеженням на використання праці певних категорій осіб на певних роботах; в) заборона відмови у прийнятті на роботу осіб, з якими роботодавець відповідно до закону зобов'язаний укласти трудовий договір; г) зобов'язання роботодавця, на вимогу особи, якій відмовлено у прийнятті на роботу, письмово повідомити їй про причину такої відмови. Загалом не піддаючи сумніву необхідність законодавчого закріплення відповідних нормативних приписів, вважаємо цього недостатнього і виступаємо за комплексний підхід у цій царині. Маючи на меті забезпечити правозастосування (як роботодавців, так і осіб, які шукають роботу, а також органів державного нагляду і контролю за дотримання трудового законодавства) від спірних ситуацій щодо працевлаштування,

притримуємось позиції, що варто спеціально унормувати питання щодо правомірних підстав відмови у прийнятті на роботу шляхом фіксації відповідного переліку.

Складовою частиною гарантій здійснення права на працю є правовий захист від необґрунтованої відмови у прийнятті на роботу (ст. 51 КЗпП України). У праві на захист важливе місце займає його процесуальний зміст, що включає комплекс таких можливостей, як-от: а) звернутися з вимогою про захист порушеного або оспорюваного права чи охоронюваного законом інтересу до компетентного органу в передбаченій законом формі; б) користуватись усіма передбаченими законом правами в процесі розгляду своєї вимоги, визначеними щодо цієї форми захисту прав; в) оскаржувати у визначеному законом порядку рішення компетентного органу. Указане безпосередньо впливає зі ст. 55 Конституції України, якою проголошено, що права та свободи людини і громадянина захищаються судом. За ч. 2 ст. 232 КЗпП безпосередньо в судах загальної юрисдикції розглядаються такі позови про відмову в прийнятті на роботу: 1) працівників, запрошених на роботу в порядку переведення з іншого підприємства, установи, організації; 2) молодих спеціалістів, які закінчили вищий навчальний заклад і в установленому порядку направлені на роботу на дане підприємство, в установу, організацію; 3) вагітних жінок, жінок, які мають дітей віком до трьох років або дитину з інвалідністю, а одиноких матерів (батьків) – при наявності дитини віком до чотирнадцяти років; 4) виборних працівників після закінчення строку повноважень; 5) працівників, яким надано право поворотного прийняття на роботу; 6) інших осіб, з якими власник або уповноважений ним орган відповідно до чинного законодавства зобов'язаний укласти трудовий договір. За радянських часів такого роду позиція законодавця була зрозумілою, адже Конституція Української РСР у ст. 56 виходила із наступного: «Громадяни Української РСР мають право оскаржити дії службових осіб, державних і громадських органів. Скарги повинні бути розглянуті в порядку і в строки, встановлені законом. Дії службових осіб, які вчинені з порушенням закону, з перевищенням повноважень і які ущемляють права громадян, можуть бути у встановленому законом порядку оскаржені до

суду. Громадяни Української РСР мають право на відшкодування втрати, заподіяної незаконними діями державних і громадських організацій, а також службових осіб при виконанні ними службових обов'язків». Як видиться, хоча тогочасний Основний Закон і включав у свій зміст право громадян на оскарження у суді дій службових осіб, державних і громадських органів, однак відповіді на питання які саме дії підлягають оскарженню не містив. І у багатьох випадках суд відмовляв у розгляді скарги лише з тієї причини, що існує поза-судовий порядок вирішення відповідного спору.

З прийняттям же 28 червня 1996 року Конституції України ситуація докорінно змінилася: універсальною процесуальною гарантією охорони трудових прав працівників стало право кожного з них на судовий захист своїх прав (статті 55 та 124 Основного Закону). Саме ця установка знайшла відбиття у п. 6 постанови Пленуму Верховного Суду України №9 «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 р., в якій вказується, що суди безпосередньо розглядають позови й інших осіб, які вважають, що їм відмовлено в укладенні трудового договору всупереч гарантіям, передбаченим ст. 22 КЗпП. Отже, в судовому порядку може бути оскаржено не тільки незаконну відмову в прийнятті на роботу громадян, з якими роботодавець відповідно до чинного законодавства зобов'язаний укласти трудовий договір, а й будь-який інший випадок необґрунтованої відмови.

Приймаючи до уваги викладене, вважаємо, що необґрунтована відмова у прийнятті на роботу – це немотивована або мотивована з посиланням на обставини, що не належать до професійно-ділових якостей працівника, відмова роботодавця працівнику в укладенні з ним трудового договору. Роботодавець може відмовити працівнику у прийнятті на роботу лише в таких випадках: а) відсутність вакантних місць; б) недостатність або відсутність належної кваліфікації у особи, який влаштовується на роботу; в) наявність обмежень, встановлених законодавством щодо прийому на роботу; г) наявність обмежень за медичними показниками. У всіх інших випадках відмову у працевлаштуванні працівника слід вважати такою, що суперечить трудовому законодавству.

ДО ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Черняєва Дар'я Олександрівна,
молодший науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку
НАПрН України

У праці обґрунтована потреба систематизації та перегляду діючого правового масиву інноваційного законодавства задля приведення його у організований, узгоджений стан шляхом кодифікації.

Ключові слова: інноваційне законодавство, Інноваційний кодекс.

Перехід економіки України на інноваційну модель розвитку обумовлений актуальними тенденціями сьогодення. Це, у свою чергу, сприяє формуванню національної інноваційної системи й розростанню інноваційної інфраструктури, суб'єкти якої постійно збільшують обсяг відносин, що виникають між ними, з огляду на що виникає потреба правового врегулювання цих відносин.

Розвиток інноваційних відносин відбувається та врегульовується поетапно. Зазначена етапність правового регулювання інноваційної сфери створює підґрунтя для нарощення «подієвого» й «фрагментарного» нормативно-правового масиву різного рівня ієрархічності: Бюджетний кодекс України, Господарський кодекс України, Податковий кодексу України, закони України «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про державно-приватне партнерство», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про наукові парки», «Про індустриальні парки» й навіть закони, які регулюють створення і функціонування окремого наукового парку «Київська політехніка».

Ситуація із нарощенням законодавства є цілком закономірним явищем, оскільки останнє стає наступним кроком до вже сформо-

ваних моделей поведінки й видів відносин в суспільстві. Законодавство завжди оформлює вже створені моделі відносин, а тому його розвиток, удосконалення чи втрата актуальності завжди буде залежати від них.

Оновлення та доповнення інноваційного законодавства є беззаперечною необхідністю, оскільки сучасну ситуацію, з точки зору правового забезпечення інноваційної діяльності та розвитку в Україні, можна характеризувати як методологічно неузгоджену та таку, що не має законодавчої бази комплексного характеру.

Описана ситуація ускладнюється зростанням кількості законопроектів що мають на меті врегулювання інноваційного розвитку та відносин у цій сфері, однак без додержання змістовної якості цих проектів, що, у свою чергу, може призвести та призводить до законодавчої неузгодженості як у вітчизняному правовому полі, так й у створенні перешкод на шляху адаптації та гармонізації внутрішнього законодавства до права ЄС.

В. І. Павлов зазначає, що досягнення стабільності законодавства в будь-якій державі засноване на бажанні мати стабільну правову систему, що функціонує максимально тривалий час в одних і тих же правових параметрах. Час формально є ключовим фактором стабільності законодавства. Чим більше часу без істотних змін діє нормативний правовий акт, тим більша ефективність у регулюванні суспільних відносин цим тимчасовим фактором досягається. Громадяни не мають потреби в постійному ознайомленні з новим законодавством, стабільне – тобто найбільш стає до змін у часі законодавство, забезпечує звичний тип життєдіяльності, традиційний уклад життя [1].

Цілком погоджуючись із автором, зазначимо, що на сьогодні вже загострилась потреба у систематизації та перегляду діючого правового масиву інноваційного законодавства задля приведення його у збалансований, стабільний, актуальний, узгоджений, організований стан.

Реалізувати цю потребу можливо, на нашу думку, шляхом прийняття Інноваційного кодексу України, який у концептуальному сенсі має на меті:

1. Законодавче закріплення національної інноваційної системи як цілісного ієрархічно розбудованого організаційно-правового механізму паралельно зі здійсненням її глибокої модернізації.

2. Створення ефективних правових форм взаємодії між окремими ланками інноваційного процесу, що уособлюють відповідно різний суб'єктний склад його учасників на підставі пошуку балансу між приватними та публічними інтересами в контексті функціонування інноваційного ринку як такого.

3. Захист національних інтересів суб'єктів інноваційної діяльності України, враховуючи жорстко конкурентний характер світового ринку інноваційних (технологічних) продуктів.

4. Законодавче закріплення принципово важливих складових та чинників ефективного функціонування національної інноваційної системи, таких як «інноваційна політика держави», «інфраструктура національної інноваційної системи», «механізм реалізації державної інноваційної політики», «господарські зобов'язання інноваційного типу», «інноваційний проект» тощо.

В юридико-технічному сенсі кодифікація інноваційного законодавства вирішила би цілу низку завдань формування оптимального нормативно-правового середовища функціонування національної інноваційної системи відповідно до завдань державної інноваційної політики. Шляхом систематизації складу всіх важливих елементів інноваційних правовідносин: їх суб'єктів та учасників; об'єктів; системи юридичних фактів, що опосередковують динаміку інноваційного процесу.

Окремим завданням кодифікації є забезпечення відповідними правовими засобами взаємодії органів держави та суб'єктів інноваційної діяльності в системі організаційно-господарських відносин, кінцевою метою яких є здійснення стимулювання та державної підтримки інноваційної діяльності на території України.

Наступним юридико-технічним завданням слід назвати законодавче пропонування нових організаційно-правових форм спеціальних суб'єктів інноваційного ринку, що забезпечували б його важливі «стикові» сегменти, зокрема доведення інноваційної розробки до рівня інноваційного продукту з наступним впровадженням його в конкретне виробництво [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Павлов В. И. К вопросу о стабильности законодательства. *Актуальные проблемы юридической науки* : материалы респ. науч.-практ. конф., г. Могилев, 18 мая 2012 г. Могилев: УО «МГУ им. А.А. Кулешова», 2012. С. 310–313.
2. Проект Інноваційного кодексу України. Харків: Право, 2011. 136 с.

Наукове видання

Відповідальність за зміст тез несуть автори

Комп'ютерна верстка *А. Г. Якишиної*

Підписано до друку з оригінал-макета **19.12.2018**.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. _____. Ум. друк. арк. _____. Вид. № _____.
Тираж 40 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Україна, 61002, Харків, вул. Чернишевська, 80а
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Леонов
Тел. (057) 717-28-80